

رئگاکانی وانهگوتنهوه

سامان مام عهبدوللا

ريڱاڪاني ڳوتنه وهي وانهي ريٽووس

سامان مام عه بدوئلا

ٺه م ڪتبي له لايه ن ده زگاي روانگه،
له چوارچيوه ي پرورته ي ڪتبي روانگه، چاپ ڪراوه.

RWANGA
DECIDE.COMMIT.SUCCEED.

پروژہی کتیبی روانگہ

ريڳاڪاني ڳوتنهوهي وانهي ريٽووس

نووسهر : سامان مام عهبدوللا
بابهت : پهروهردهپي
ديزاین : دهزگای روانگه
ههلهچن : عوف عبدالرحمان عبدالله
چاپ : پهکهه ۲۰۲۱
تیراژ : ۱۰۰۰ دانه
چاپخانه : چاپخانهی مالی راستی

له بهرپوهبهريهتي گشتي کتبخانه گشتيهکان ژمارهی سپاردي (۸۲۸) ی سانی (۲۰۲۱) ی پڻ دراوه.

سامان مام عهبدوئلا

رئگاکانی گوتنه وهی وانه ی رینووس

هه ولیر- نیسانی ۲۰۲۱

ناوه پروك

- ۲۱ ..... سوپاس و پېژانين
- ۲۳ ..... پېشه كې
- ۲۴ ..... بالدارى دووهم كېه؟
- ۲۷ ..... پوختهى توژينه وه
- ۲۹ ..... پوختهى توژينه وه- عه ره بې
- ۳۱ ..... پوختهى توژينه وه- ئينگليزى

به شى يه كه م / ره هنده كاني توژينه وه

- ۳۵ ..... ناو نيشانى توژينه وه
- ۳۵ ..... سنوورى توژينه وه
- ۳۵ ..... گرينگى توژينه وه
- ۳۶ ..... كيشهى توژينه وه
- ۳۶ ..... ئامانجى توژينه وه
- ۳۷ ..... رېبازى توژينه وه

بەشى دووھەم / کاریگەری شیوازەکانی وانه گوتنەووە لە سەر مامۆستا و قوتابی، لە دیدی رۆشنییرانی (۸) ولاتدا

- گوستاف کارلسون سوید- ستۆکھۆلم..... ۴۱
- زادە حەبیب ئودرن- عەممان..... ۴۴
- شیخ موس دوندار تورکیا - ماردین..... ۴۶
- ناز فەلە کەدین کاکەبی ئێران- کەرەج..... ۴۷
- تیاگو سۆریس بەرازیل- کوریتیبیا..... ۴۹
- علیاء شەریف هاشمی ئیماراتی عەرەبی- دوبەیی..... ۵۰
- عبدالباسط غفور پاکستان- کەرەجی..... ۵۱
- حەسەن ئامانج ھەولێر- یە کەمی ھەریمی کوردستان ۲۰۲۰..... ۵۲
- شاندل موفق صبری ھەولێر عەنکاوہ..... ۵۵
- لارا کامەران کوردستان- کەرکوک- خویندنی عەرەبی..... ۵۷
- ھەزار سەلام ھەولێر- کۆیە..... ۵۹
- ئەحمەد فەخری ھەولێر- پیرمام..... ۶۲
- بێداد لەزگین عویید ھەولێر- سۆران..... ۶۴
- فوناد جاسم مەلا برایم ھەولێر- مێرگەسۆر..... ۶۶

- ھێمن عەبدولعەزیز ھەولێر- بارزان..... ۶۸
- شیکردنەوہی نمونەکان و دەستنیشانکردنی ھۆکارەکان..... ۷۰
- ھۆکارە نەرینییەکان..... ۷۰
- ھۆکارە نەرینییەکان..... ۷۱
- میلگرافی قوتابخانەکانی بەشداریبوو لە راپرسی..... ۷۲
- میلگرافی ئەو شار و ناوچانەیی لە ھەولێر بەشدارییان لە راپرسی کردووە..... ۷۲
- میلگرافی ھۆکارە ئەریی و نەرینییەکان..... ۷۳
- میلگرافی ئەو ولاتانەیی بەشدارییان لە راپرسی کردووە..... ۶۱

بەشی سێیەم / رێمایە دەروونی و پەرەدەییەکان بۆ سەرخستنی رینگاکانی وانه گوتنەوہی سەردەمییانە

- فێربوون چییە؟..... ۷۷
- مەرجەکانی فێربوون..... ۷۸
- رێنمایی و ئاراستەکردن..... ۸۳

بەشى شەشەم / ھەندى لايەنى نووسىن و دەنگىسىزى

- ۱۵۱ ..... ئەلف و پى
- ۱۵۳ ..... نووسىن
- ۱۵۵ ..... دەنگە كانى زمانى كوردى
- ۱۵۶ ..... كۆمەلەى نەبزۆينە كان
- ۱۵۶ ..... مېلگرافى كۆمەلەى نەبزۆينە كان
- ۱۵۷ ..... جۆرە كانى نەبزۆينە كان
- ۱۵۷ ..... كۆمەلەى بزۆينە كان
- ۱۵۸ ..... مېلگرافى كۆمەلەى بزۆينە كان
- ۱۵۸ ..... جىاوازى نىوان بزۆين و نەبزۆينە كان
- ..... لە جوولەى زمان بە شىۋەى ئاسۆپى بزۆينە كان بەم شىۋەى رىز دەبن ...
- ۱۵۹ ..... مېلگرافى جوولەى زمان بە شىۋەى ئاسۆپى
- ..... لە جوولەى زمان بە شىۋەى ستوونى بزۆينە كان بەم شىۋەى رىز دەبن ...
- ۱۶۰ ..... مېلگرافى جوولەى زمان بە شىۋەى ستوونى
- ۱۶۱ ..... مېلگرافى جوولەى زمان بە شىۋەى ستوونى

- ۱۳۵ ..... نموونەى دووھەم: لەبەر چى وازم لە خوئىد ھىنا
- ۱۳۶ ..... نموونەى سىيەم: دەق و وئىنە كان بۆ قوتابى شىبەنەۋە
- ۱۳۷ ..... نموونەى چوارەم: رېنووس چى بوو؟
- ۱۳۸ ..... سەرنج

بەشى پىنجەم / رېنگە كانى گوتنەۋەى رېنووس لە بازىنەى يەكەمى قۇناغى
بنەرەتى

- ۱۴۱ ..... پۇلى يەكەمى بنەرەتى
- ۱۴۱ ..... رېنگە پىكھىنەنەۋەپى
- ۱۴۲ ..... رېنگە ئەبجەدى (ناۋى پىتە كان)
- ۱۴۲ ..... رېنگە دەنگى
- ۱۴۳ ..... رېنگە شىكردنەۋەپى
- ۱۴۵ ..... ناسىنەۋەى پىت
- ۱۴۷ ..... پۇلى دووھەمى بنەرەتى
- ۱۴۸ ..... پۇلى سىيەمى بنەرەتى

كەۋانەي بچووك (.) ۱۸۰ .....
 جووت كەۋانەي بچووك (()) ۱۸۰ .....
 كەۋانەي گەۋرە [ ] ۱۸۰ .....
 ھۆكارە كەلگەن دابەزىنى ئاستى نووسىنى قوتابىيىنى زانكۆ لە نووسىنى كوردىدا
 ۱۸۱ .....
 راسپاردە كەلگەن ۱۸۳ .....
 ئەنجام ۱۸۴ .....
 لىستى سەرچاۋە كەلگەن ۱۸۵ .....

ئەندامانى ئاخوتن لە مروف ۱۶۱ .....
 تايبەتمەندى ئەندامانى ئاخوتن لە كاتى گۆكردنى بزوينە كەلگەن ۱۶۵ .....
 تايبەتمەندى نەبزوينە كەلگەن ۱۶۶ .....
 مېلگرافى تايبەتمەندى نەبزوينە كەلگەن ۱۶۹ .....
 تايبەتمەندى بزوينە كەلگەن ۱۶۹ .....
بەشى ھەۋتەم / خائبەندى
 خال (.) ۱۷۳ .....
 جووت خال (دوو خال) (:) ۱۷۴ .....
 (بۆر) كۆما (،) ۱۷۵ .....
 (خائبۆر) كۆماي خالدار (!) ۱۷۷ .....
 تەقەل (-) ۱۷۷ .....
 ھېلى لار (/) ۱۷۸ .....
 نىشانەي سەرسورمان (!) ۱۷۸ .....
 نىشانەي پرسىيار (?) ۱۷۸ .....
 ئەستېرە (*) ۱۷۹ .....
 جووت چكۆلە «» ۱۷۹ .....

سوپاس و پىزانين

سوپاس بۇ خوای گهروه و بالادهست كه هیز و توانای پى دام بۇ نووسینی
ئەم كىتیبه

سوپاس بۇ

دايك و باوكم

د. ئاوات محەمەد ئەمین قەرەداغى

د. جەمال سلىمان

م. ئىحسان صابىر

م. ھۆشەنگ كانەبى

م. سەلام ئەحمەد

م. فىنۆس صابىر

كۆژين محەمەد

سەنتەرى پىداگوگى زانكۆى سەلاھەدىن - ھەولپىر

پېشەكى

رېنگاكانى وانەگوتنەوۋە برىتېيەى لە گرتنەبەرى ئەو شىۋازە گونجاوانەى كە بۆگەياندى ئەزموون و بىرۆكەكانى بە ئاسانترىن و باشترىن شىۋاز يارمەتى مامۇستا دەدات، بۆ ئەوۋەى لەگەل بىر و بىر كىردنەوۋەى سەردەمىانەى قوتابى و كۆمەلگە بگونجىت.

لەگەل پېشكەوتى كۆمەلگە بىر كىردنەوۋەى مرۇفەكانىش پېش دەكەوئىت، بە كارھىنانى زياتر لە رېنگايەك بۆ وانەوتنەوۋە ھۆكارىكى كارىگەرە بۆ ئەوۋەى مامۇستا بتوانىت بىرۆكە و ئەزموونى خۆى لەگەل ئەو بابەتەى لەناو كىتىدا ھەيە بە باشترىن و ئاسانترىن شىۋاز بىگەيەنئىت بە قوتابى.

مامۇستاي سەركەوتوو رېنگاي وانەگوتنەى سەركەوتوو و سەردەمىانە ھەلدەبۇئىت بۆ ئەوۋەى زۇرتىن سوود بە قوتابىيەكانى بگەيەنئىت، ھەلپۇاردى رېنگايەكى نوئى و دروست بۆ وانەگوتنەوۋە گرېنگە بۆگەياندى مەبەست و بىرۆكەى سەرەكى، لەگەل ئەوۋەشدا گرېنگە بۆ ئەوۋەى مامۇستا پۆلى وانەوتنەوۋە كۆنترۆل بكات و كەشىكى گونجاو و ئارام بپەخسىنئىت.

بۆ ئەوۋەى مامۇستا لە وانەگوتنەوۋە و پېشەى مامۇستايەتىدا سەركەوتن بەدەست بەھىنئىت، دەبىت پەچاوى سەرجەم رېنگاكانى وانەگوتنەوۋە بكات، نابىت مامۇستا تا كۆتايى سالى و وەرز پىشت بەيەك رېنگاي وانەگوتنەوۋە بىستىت، بەلكو دەبىت رېنگاي جۇراوجۇر بگىرتتە بەر، بە كارھىنانى رېنگاي جۇراوجۇر وا دەكات قوتابى و مامۇستا بىن بەتەوۋەرى سەرەكى، نەك تەنھا يەكىكىان، لە لايەكى تر رېنگاي جۇراوجۇر چىژ و خۆشى بە وانەكە دەدات.

بaldary دووهم كییه؟

جار جاره پنده كهنی، ئیتر له دوای ئەو رۆژه دكتور ئیبراهیم بووه مامۆستای من و وانهی رینگه کانی وانه گوتنه وهی پێ ده گوتم.

به بیرم دیت له بابتهی ئاسانه وه دهستیپێکرد، ورده ورده دهچووه قولایی بابته كه، له گهڵ تپه پهبوونی رۆژگار ئەم بابته م خۆش ویست و ههولێ فیربوونی زیاترم ده دا، کتیبی جوراوجۆرم له سه ره ئەو بابته ده خوینده وه، ئەمه وای کرد شاره زایی باش پهیدا بکه م.

له م بابته دا به رده وام ههستم به به ره وپیشچوونی خۆم ده کرد، له دواییدا بۆ سالی دواتر د. هه فال حوسین هه مان ئەرك و به رپرسیاریه تی دكتور ئیبراهیمی گرت هه ستۆی خۆی و له سه ره هه مان رینگا به شیوازی تازه و ئە کادیمی بابته کانی بۆ رافه ده کردین.

دكتور ئیبراهیم وانهی دارپشتی گرت هه ستۆ، ئیتر ئەمه سه ره تایه کی قورس بوو، چونکه ده بوایه ههولێ نووسین و بیرکردنه وه بده م، ئەوکات دهستی نووسین و بیرکردنه وه م باش نه بوو.

نه م ده توانی له شته کان رابمینم و بیر و بۆچوونی خۆمیان له سه ره ده رپریم، به لām د. ئیبراهیم وهك هه موو جاره کانی تر له ئاسانه وه بۆ گران له به شه وه بۆ گشت دهستیپێکرد.

له رینگای پێشاندانی وینهی رهنگا ورهنگ و جیاواز ههولێ ده دا بیر بکهینه وه و بابته کان به بیر و بۆچوونی خۆمان دا برێژین، ئیتر ورده ورده فیر بووم بیر بکه مه وه، له هه مان کاتیشدا بیره کانم له چوارچێوه یه کی ئە کادیمی ریکبخه م و بیکه م به نووسین.

ئیبراهیم ئەمین baldary له رینگای په رتووکه که ی خزمه تییکی زۆری زمانی کوردی کردووه، جینگای ئاماژه پێدانه ئەم په رتووکه ده یان نه وهی ئە کادیمی و سه رده می پینگه یاند، که بوونه جینگای شانازی.

baldary دووهم كییه؟ دكتور ئیبراهیم قادر جاف baldary دووهمه، له کۆتایی سالی ۲۰۰۹ بۆ یه که م جار چاوم به ناوبراو که وت.

سه ره تای چاوپیکه وتنمان له به شی کوردی- کۆلیژی په ره رده ی بنه ره تی بوو، ئەوکات خه ریکی گواستنه وهی خویندن بووم له زانکۆی سۆران بۆ زانکۆی سه لاهه دین، د. ئیبراهیم تا بلێ تووره و توند ده هاته به رچاو، له به ره ئە وهی تووره ده هاته به رچاو، زۆر به وریایه وه مامه له م له گه لی ده کرد، به لām کاتیك له گه لی دانیشتم و گفتوگۆم له گه لی کرد، چهند پرسیاریکی ئاراسته کردم.

بۆچی دهتهوی بیته ئیره؟

ئه گه ر زیرهك نه بیت تۆم ناوێت؟

ده ترسام لیم تووره بیت و قه بوولم نه کات، له گه ل ئە وه شدا به ترسه وه وه لāmی پرسیاره کانم دایه وه، سه ریریکی کردم و ره زامه ندی له سه ره وه رگرتنم دا، دواتر وتی ده بیت زیرهك بیت.

دواتر به ده م واژۆ کردنه وه دهستی کرد به گفتوگۆ و قسه ی خۆش،

پوختەى توپژینه وه

ئەم توپژینه وهیە گرینگی بە رینگا و شیوازە كانی وانە گوتنه وهی سەردەمیانیە دەدات، لەم چوارچۆپۆیه شدا رینگا كانی گوتنه وهی رینووس دەگریتە خۆی.

ئامانجی ئەم توپژینه وهیە بریتییە لە رەچاوكردنی سەرجه م رینماییه پەروردهی و دەروونییە كان بۆ فیربوون، هەر وه ها هەلبژاردنی باشتین شیواز بۆ گوتنه وهی رینووس لە بازنەى یەكەمى قۇناغى بنەرەتیدا، ئەم قۇناغە زۆر گرینگ و کاریگەرە بۆ قوتابی، چونکە بناغەى قوتابی بۆ خویندنه وه و نووسین و رینووس لەم قۇناغەدا دەست پیدەكات.

ئەگەر لە بازنەى یەكەمى خویندندا قوتابی پینەگەیه نریت و لیکدان و شیکردنه وه و پرووتە لکردنی پیتە كانی فیر نه کریت، ئەستەمە لە قۇناغە كانی تر فیر ببیت، چونکە راستە وخۆ لە قوتابییه كانی هاوشانی خۆی دوا دەکەوێت.

لە میتۆدی ئەم توپژینه وهیە، رینگاى وه صفی و چاوپیکه وتن بە کار هاتوون، چاوپیکه وتن لە گەل کۆمە لیک گەنج کراوه که لە (سوید، ئوردن، تورکیا، ئیران، بەرازیل، ئیماراتی عەرەبی، پاکستان، هەریمی کوردستان)، بازنەى یەكەمى قۇناغى بنەرەتییان خویندوه، ئەم چاوپیکه وتنە بۆ ئە وهیە باس لەم شیواز و رینگایانە بکەن که مامۆستاکانیان لە بازنەى یەكەمى قۇناغى بنەرەتی بە کاریان هیناون، لە گەل ئە وه شدا رەخنە و پیشنیازیان بخەنە روو بۆ چاککردنی شیوازی وانە گوتنه وه و گونجانی لە گەل سەردەمی

بە بیرم دیت رۆژنیک وینە یە کی هینا کۆمە لیک ئاژە لی تیدابوو، گوتی سەیری ئەم وینە یە بکەن و بیروبۆچوونی خۆتانی لە سەر دەربیرن، ئە وه یە کەم هەنگاوی دەستکردن بە نووسین بوو، ئە وه هەنگاوه سەرەتاییە بۆ من بوو بە هەموو شتیک و فیری کردم بیربکە مه وه و بنووسم و بېم بە نووسەر.

ئێستا من خاوه نی کتیبیکم بە ناویشانی (هەلسە نگاندى کارى خۆبەخشی لە نیو گەنجانی کۆمە لگە ی کوردیدا)، بپارم دا بۆ پیشبیرکی کتیبە كانی روانگە بە شداری بکەم و دەست بۆ بابەتییکی گرینگ بېم بۆ خزمە تی پەرورده و فیرکردن.

لە کۆتاییدا زۆر سوپاسی دکتۆر ئیبراهیم قادر جاف و دکتۆر هەفال حوسین دەکەم، که فیران کردم بیربکە مه وه و بیکردنه وه کانم لە چوارچۆپۆیه وشە و پرستەى جوان دەربیرم و بېم بە کەسیکی خزمە تکار بۆ زانست و پەرورده.

سامان مام عەبدوڵلا

۲۹ ی ۱ ی ۲۰۲۱

ٲيستادا.

خلاصة البحث

يهتم هذا البحث بأنواع طرق التدريس المعاصر وأشكاله، وهذا الإطار ينطوي على طرق تدريس الإملاء.

هدف هذا البحث هو الأخذ بجميع طرق التعليم التربوية والنفسية للتعلم بنظر الاعتبار، وكذلك تحديد أفضل الأشكال التدريسية للكتابة الإملائية في الإطار الأول للمرحلة الاساس، فلهذه المرحلة أهمية بالغة وفعالة للتلميذ، لأنها أساس التلميذ في القراءة والكتابة، وتبدأ الكتابة الإملائية أيضاً في هذه المرحلة.

فإن لم ينشأ الطالب في هذه المرحلة على سبل الضرب والتحليل والتعرف على الحروف، فمن الصعب أن يتعلمها في المراحل الأخرى، لأنه سيتأخر عن زملائه في نفس المرحلة بشكل مباشر.

ضمن هذا البحث استخدمنا الطريقتين الوصفية والمقابلة، المقابلة مع مجموعة من الشباب في (السويد، الأردن، تركيا، إيران، الإمارات العربية، البرازيل، ب اكستان، وإقليم كوردستان) فهم مارسوا الحلقة الأولى من المرحلة الأساس، الغرض من هذه المقابلات كان التحدث عن الطرق والأشكال التي مارسها المعلمون في الحلقة الأولى من المرحلة الأساس، وإضافة الى ذلك طرح انتقاداتهم لتعديل وإصلاح نوعية التدريس وملاءمته مع عصرنا هذا.

وبشكل عام يتكون هذا البحث من ستة أقسام رئيسة: القسم

به شيوهيه كى گشتى ئەم توئزينه وهيه له شهش بهشى سه ره كى پيك ديت، بهشى يه كه م: ره هه نده كاني توئزينه وهيه، كه هه ريه كه له م ته وه رانه له خو ده گريت (ناونيشانى توئزينه وه، سنورى توئزينه وه، گرينگي توئزينه وه، كيشه ي توئزينه وه، ئامانجى توئزينه وه، ريبازى توئزينه وه)، له گه ل ته وه شدا بهشى دو وه م پيك ديت له: كاريگه رى شيوازى وانه گوتنه وه له سه مامؤستا و قوتابى له ديدى رؤشنبيرانى ٨ ولتدا، بهشى سيه م پيك ديت له: رينماييه دهروونى پهروه رده ييه كان بو سه رخستنى ريگا كاني وانه گوتنه وه ي سه رده مى، بهشى چوارهم پيك ديت له: جوره كاني ريٲنوس له بازنه يه كه مى قوناعى بنه رته يدا، هه رچى بهشى پينجه مه ريگا كاني گوتنه وه ي ريٲنوس له بازنه يه كه مى قوناعى بنه رته ي له خو ده گريت، بهشى شه شه م هه ندى لايه نى نووسين و ده نكسازى له خو ده گريت و بهشى هه وته م له خالبه ندى پيك ديت، له كوٲا ييدا راسپارده و نه نجام و ليستى سه رچا وه كان دان دراوه.

Abstract

This study concerns with the methods and ways of modern teaching, in this regard, the methods of teaching spelling have been highlighted. The aim of this study considers all the educational and psychological guidance for learning. It also, the best possible way has been chosen for teaching spelling in the first circle of basic grades. This grade is substantially important and effective for students since the foundation of students for reading, writing and spelling has been started in this stage.

If the students have not taught multiplication, division, analysis and distinguishing the letters in the first circle, it is impossible they learned in the other stages because they will fall behind from their colleagues. The descriptive and interviewing method have been used in this study, the interviews were conducted with a number of young people in (Sweden, Jordan, Turkey, Iran, Brazil, Pakistan, Kurdistan Region), in the first circle, they have studied basic stages, the interview is for discussing about

الأول: أبعاد البحث، الذي يضم في نفسه هذه المحاور [عنوان البحث، أفق البحث، مشاكل البحث، أهمية البحث، أهداف البحث، مسار البحث] أما القسم الثاني فيتكون من: أثر أشكال التدريس على المعلم والتلميذ من منظور سبع دول، والقسم الثالث يتكون من: التعليمات النفسية والتربوية لنجاح طرق التدريس المعاصر، أما القسم الرابع فيتكون من أنواع الإملاء في الحلقة الأولى من المرحلة الأساس، ولكن القسم الخامس يضم طرق تدريس الإملاء في الحلقة الأولى من المرحلة الأساس، والقسم السادس يتكون من مجموعة من جوانب الكتابة والمصوتات، والقسم السابع يتكون من علامات التقييم، وفي النهاية جاءت توصيات ونتائج وقوائم المصادر.

the methods and ways that the teachers have used. Moreover, they were given opportunity to provide constructive feedback, update the methodology and being compatible with modern teaching. In general, this study consists of six main sections:

The first section: the elements of the study, each part includes (the title of the research, the scope of the study, the significance of the study, the problem of the study, the aims of the study, research methodology), the second section includes: The impact of the methods of teaching on teachers and students by the perspective of educators of seven countries. The third section is about the psychological and educational guidance to foster the modern methodology. The fourth section includes: the types of spelling in the first circle in the basic grade. The fifth section includes the methods of teaching of spelling in the first circle. The sixth section includes some sides of writing and phonetics. The seventh section includes punctuation marks. The study ends with some recommendations, conclusions and reference list.

بهشی یه که م

رهه نده کانی توژیینه وه

ناونیشانی توژیینه وه

سنووری توژیینه وه

گرینگی توژیینه وه

کیشهی توژیینه وه

ئامانجی توژیینه وه

ریبازی توژیینه وه

ناونىشانى توۋىزىنەۋە

ئەم توۋىزىنەۋە يە لە ژىر ناونىشانى (رېڭگانى گوتنەۋەى وانەى رېنۋوس)ە، گرېنگى و بايەخى رېنۋوس بۇ قوتابىيان و مامۇستايانى قۇناغى بىنەرەتى دەخاتە روو، گرېنگىرېن بەشى ئەم توۋىزىنەۋە يە برېتېيە لە ۋەرگرتى نمونەى بەردەستى ۷ ۋلاقتى جياواز و تېشكخستىنە سەر خالبەندى و جۇرەگانى رېنۋوس، لەگەل ئەۋەشدا چۇنىيەتى گوتنەۋەى جۇرەگانى رېنۋوس بۇ قۇناغە جياوازەگانى بازىنەى يەكەم لە قۇناغى بىنەرەتى دەخاتە روو.

سنوورى توۋىزىنەۋە

سنوورى ئەم توۋىزىنەۋە لە چوارچىۋەى بازىنەى يەكەمى قۇناغى بىنەرەتېدايە، بە مەبەستى تېشكخستىنە سەر شىۋازە نوپيەگانى گوتنەۋەى رېنۋوس و گرېنگى و تايبەتمەندىيەگانى بۇ قوتابىيان لە قۇناغە جياجياگانى خويىندىدا.

گرېنگى توۋىزىنەۋە

لېكۆلېنەۋە دەربارەى رېنۋوس گرېنگى و تايبەتمەندى خۇى ھەيە، چۈنكە رېنۋوس يەكېكە لە بىنەما گرېنگەگانى نووسىن، كە برېتېيە لە راھىپنانى دروست لە سەر نووسىن و حونجەكردن، بە شىۋەيەكى گشتى بەشىك لە مامۇستايان ناتوان بە دروستى وانەى رېنۋوس بە قوتابىيان

- 2- گرینگی رینووس له قوناغی بنه رته تی و بازنه یی کهم؟
- 3- ئایا رینووس بنه مایه بو ناسینه وهی پیته کان؟
- 4- ئایا هه لسوکه وتی ماموستا چه نده کاریگه ره بو تورانی قوتابی له قوتابخانه و خویندن؟
- 5- چی بکهین بو ئه وهی قوتابی خویندنی خوش بویت؟
- 6- چون بین به ماموستایه کی سه رده می و پیشه ننگ؟
- 7- باشترین شیواز بو گوتنه وهی رینووس کامه یه؟

رینبازی توئینه وه

رینبازی ئه م توئینه وه یه رینبازیکی وه صفیه، به سوود وه رگرتن له و سه رچاوانه یی باس له رینووس و گرینگی و تایبه تمه ندییه کانی ده کهن، ههروه ها جوهر کانی چونیه تی گوتنه وهی رینووس خراونه ته روو.

بئینه وه، هه ندیکیان گرینگی به وانه یی رینووس نادهن و به هه ندی وه رناگرن، له گه ل ئه وه شدا رینووس لایه نیکی گرینگه بو نووسین.

کیشه یی توئینه وه

به دریزایی ئه م توئینه وه یه کاتیک باسی رینووس و چه مکی رینووسمان کردوو. ئه وه یی ئاشکرا و روونه تا ئیستا به شیوه یه کی به ربلاو و جیاواز له توئینه وه یی جیاوازا باس له گوتنه وه یی رینووس ده کریت و تیروانیی جیاواز له سه ر شیوازه کانی گوتنه وه یی رینووس هه ن، به شیوه یه کی گشتی ماموستا له گوتنه وه یی رینووسدا قوناغه کان تیکه ل ده کهن، ئه مه ش ده بیته هو ی سه رلیشیوانی قوتابی و تیکه لکردنی نووسین و جیاوه کردنه وه یی وشه و پیت، به لام له م توئینه وه یه دا هه ولمان داوه هه موو لایه نه گرینگه کانی گوتنه وه یی رینووس له بازنه یی که می قوناغی بنه رته تی بخرینه روو.

ئامانجی توئینه وه

هه موو توئینه وه یه ک ئامانجی دیاریکراوی هه یه و بو مه به ستی وه لامدانه وه یی کو مه لیک پرسیار ئه نجام ده دریت. هه ول ده ده یین ئامانجی ئه م توئینه وه یه له چه ند پرسیاریک کورت بکه یینه وه.

- 1- پیناسه و چه مک و ناساندنی رینووس له زمانی کوردیدا؟

بەشى دووهم

كارىگەرى رېگا و شىوازە كانى وانه گوتنەوہ لە سەر مامۆستا و قوتابى، لە

دیدی رۆشنییرانى (۸) ولاتدا

گوستاف كارلسون سوید- ستۆكھۆلم

زادە حەبیب ئودرن- عەممان

شىخ موس دوندار توركيا - ماردین

ناز فەلەكەدىن كاكەبى ئیران- كەرەج

تياگو سۆرىس بەرازىل- كوریتىبا

علیاء شەریف هاشمی ئیماراتى عەرەبى- دوبەى

عبدالباست غفور پاكستان- كەرەجى

حەسەن ئامانج یەكەمى ھەرنىمى كوردستان ۲۰۲۰

شاندىل موفق صبرى ھەولېر- عەنكاوہ

لارا كامەران كوردستان- كەرەكوك- خوتېندى عەرەبى

ھەزار سەلام ھەولېر- كۆبە

ئەحمەد فەخرى ھەولېر- پىرمام

بېداد لەزگىن عوبېد ھەولېر- سۆران

فوئاد جاسم مەلا برايم ھەولېر- مېرگەسۆر

ھېمىن عەبدولعەزىز ھەولېر- بارزان

گوستاف كارلسون سوید- ستۆكھۆلم

گوستاف ھاۋلاتىيەكى سویدە، لە ستۆكھۆلم دەژىت، بەم شىۋەيە باس لە ئەزموونى ژيانى خۆى دەكات كاتىك لە بازىنى يەكەمى قۇناغى بىنەرەتى قوتاپى بوو.

زۆرم لە بىر نىيە، بەلام ھەستىكى خۆشم ھەبوو كاتىك بۆ يەكەم جار چووم بۆ قوتابخانە و لەگەل مىندالانى ھاوتەمەنى خۆم دەستم بە يارى و خوتىدىن كىرد.

لەگەل ئەوھى ئىمە دەنگە دەنگىمان دەكىرد و زۆر گوئىمان لە مامۇستاكىمان نەدەگىرت، بەلام مامۇستاكىمان زۆر باش بوون، زۆر ھىمىن و لەسەرخۆ بوون، زۆر گىرىنگىيان بە پەرودە دەدا و بەردەوام شىۋازى وانەوتنەوھىيان دەگۆرى، بە شىۋەيەك لەگەل بىر و بىرىكىدەنەوھى ئىمە بگونجىت بۆ ئەوھى وانەكە ھەزم بىكەين و ئارەزووى فېربوونمان زۆرتىر بىت.

ئەوھى زۆر دلخۆشى دەكىردىن بىرىتى بوو لە گىردانى وانەكان بە ژيانى رۇژانەى ئىمە، بەتايىبەت وانەكانىيان بە فىلم كارتۇن و يارى گىرى دەدا، ئەمەش زۆر بەسوود بوو بۆ ئىمە.

ئەوھى واى لى دەكىردم رىقم لە خوتىدىن بىت، قوتاپى و ھاوپۆلەكانم بوون، بەتايىبەت ئەو قوتابىيانەى لە ئىمە گەورەتر بوون توانجىيان لى دەداين، لەگەل ئەوھىشدا كاتىك مامۇستا وەلامى پىرسىيارەكانى ئىمەى

نه ده دايه وه راسته و خو رقم به رامبه ر قوتابخانه بو دروست ده بوو.

ئاموژگاريم بو ماموستا و دايك و باوكان نه وهيه، كه بتوانن باش گوى له مندالان و قوتابيان بگرن و بهيلن له كاتى گفوتوگو قسه كانيان ته واو بكنه و مه بهسته كه يان بگه يه نن.

له سويد تا پولى ٦ ده رنه چوون نييه، قوتابخانه كان زور كراوه ن، له گهل نه وه شدا تا پولى ٩ بنه رتهى خويندن به زوره و قوتابى نابيت واز له خويندن بهينيت، به هه ر شيويه كه بيت ده بيت پولى ٩ بنه رتهى ته واو بكات، هه روه ها قوتابى هه ر كاتيك ئاره زوو بكات ده توانيت بچيته وه بو ماله وه.

مه رچى وازنه هينان تا پولى ٩ بو نه وه دان دراوه، نه گه ر قوتابى تا پولى ٩ بنه رتهى بخوينيت ئيتر قوتابخانه و خويندى خوش ده ويت و ناتوانيت واز له خويندن بهينيت، چونكه سيسته مى په روه ردهى سويد ريز له قوتابى و ئاره زوو كه كاني ده گريت، له قوتابخانه كان شتيك هه يه پي ده لپن باخچه ي كات به سه ربردن، زوربه ي قوتابيه كان دواى قوتابخانه ده چن بو نه م باخچه يه، له م باخچه يه (نه تارى، بليارد، ...) شويني يارى هه يه، له م باخچه يه مندال هه ست به ئارامى ده كات.

له پولى يه ك و دوو ماموستا كان هه ول ده دن ئاره زوى قوتابيه كان بزنان، ئايا قوتابى ئاره زوى چ جو ره فيلم كارتونيك ده كات؟ زياتر نموونه به م شتانه ده هيننه وه كه قوتابى ئاره زوى لپيانه، نه وه ي زور گرینگه تا پولى ٩ بنه رتهى هه موو شتيك مه يدانى و به رجه سته يه بو قوتابى.

له گهل نه وه شدا دواى ته واو كردنى كو ليژ كه س نابيت به ماموستا،

به لكو ده بيت دواى ته واو كردنى كو ليژ ماموستا كو مه لنيك خولى تايبه ت له سه ر باب ته كه ي خو ي ببينيت و هه موو زانياريه كان به په روه رده ي بكرين.

له بازنه ي يه كه مى قوناغى بنه رته يدا باب ته كانى په يوه ست به رووداوه كانى روژانه يان فير ده كردين، له گهل نه مه شدا نه گه ر كه سيك بيه ويت بيت به ماموستا ي بازنه ي يه كه مى قوناغى بنه رتهى، ده بيت نمره ي زور به رز به ده ست بهينيت، نه گه ر نا ناتوانيت بيت به ماموستا له م بازنه يه دا.

زادە ھەبىب

ئوردن- ھەممەن

زادە ھاۋلاتىيە كى ئوردىنيە، لە ھەممەنى پايتهخت دەژىت، لە قۇناغى دووھى بەشى تەكنەلۇجيا و زانىارى، لە زانكۆى حوسىن بن تەلال دەخوئىت، يەككە لە گەنجە ناسراو و ديارەكانى ھەممەن، بەم شىۋەيە باس لە ئەزموونى ژيانى خۆى دەكات كاتىك لە بازنىە يەكەمى قۇناغى بىنەرەتى قوتابى بوو.

بە شىۋەيە كى گشتى ھەك ھەر قوتابىيە كى تر چوونە قوتابخانە و دەستكردن بە خوئىدن بۇ من شتىكى نوئى بوو، ئەوھى جىگى سەرنج و تىرامان بوو نەماندەزانى چەندە كاتمان پىويستە بۇ خوئىدن و پىويستە تا كەى بخوئىن، لە گەل ئەوھشدا نەماندەزانى چۆن ھەلسوكەوت لە گەل ھاۋپۆلە كانمان بىكەن، چونكە لە خىزىنى خۇمان نەبوون و شارەزايىمان لە گەلىان نەبوو، ئەم ئەزموونە بۇ ئىمە زۆر ئاسان نەبوو، بەردەوام ترسى ئەوھمان ھەبوو نەكا ھەلەيەكيان بەرامبەر بىكەن، ئەمە شتىكى نامۆ و قورس بوو بۇ ئىمە، چونكە ئىمە تەنھا مندائىك بووين، لە سەرەتاي ژيانمان بووين.

ھەلسوكەوتى مامۇستا لەم قۇناغە ھەستىيارە زۆر گرىنگە، بە شىۋەيە كى گشتى مامۇستاكانى من لە بازنىە يەكەمى قۇناغى بىنەرەتى زۆر باش و بەرپىز بوون، بە جۆرئىك ھەلسوكەوتيان لە گەل دەكرىن ھەك ئەوھى لە ناو ناخ و دەروونى ئىمەدا ژيان بەسەر بەرن.

ئەو كەسەى بۇ خوئىدن ھانى دەدام داىكم بوو، دواتر قوتابىيە

ھاۋپۆلە كانم زۆر باش بوون لە گەلم، بەردەوام بووبوون بە ھاندەر و پالپشت بۇ خوئىندىم.

لە گەل ئەوھشدا مامۇستا ھەبوو زۆر توند بوو، ھەلسوكەوتى زۆر خراب بوو، واى دەزانى بەم شىۋەيە باشتر لە وانەكان تىدەگەين.

داوا دەكەم مامۇستا لە بازنىە يەكەمى قۇناغى بىنەرەتى لە گەل قوتابىيەكانى زۆر نەرم و لەسەرەخۆ بىت، چونكە ئەم قۇناغە زۆر ھەستىيارە بۇ دروستبوونى كەسايەتى مرؤف.

پىويستە خوئىدن لە سەر بىنەماى تىگەيشتن و بىركردنەوھ بىت، نەك ئەزبەركردن، چونكە بىركردنەوھ مرؤف فىرى ئاخوتن و گفتوگۆكردن دەكات، لە گەل ئەوھشدا لە كاتى وانەگوتنەوھدا بىركردنەوھى كۆمەلىك قوتابى ئەنجامى باشى دەبىت و قوتابىيەكان دەبن بە ھاوكار و يارمەتيدەرى يەكتر و گىيانى ھاوكارى و كاركردن بە گروپ لە لايان دروست دەبىت.

شیخ موس دوندار

تورکیا- ماردین

ناز فه له که دین کاکه بی

ئیران- که ره ج

شیخ موس قوتایی دکتورایه له به شی پاراستی رووهک له زانکوی چوکورؤفا له شاری ئه دهنه ی تورکیا، بهم شیوهیه باس له ئه زموونی خوی دهکات کاتیک له بازنه ی یه که می قوناعی بنه رته قوتایی بووه.

کاتیک چووم بو قوتابخانه زور به دلخوشیه وه پیشوازیان لیده کردین، ته نیا زمانی کوردیم ده زانی، زمانی کوردیش زمانی دایکم بوو.

به شیوهیه کی گشتی مامۆستاکان زور لیان ده داین و زور کاریگه ریان له سه رمان نه بوو، ئهم پیشوازییه گهرمه ی له سه ره تای چوونمان بو قوتابخانه لیان ده کردین زور گورا و هه لسوکه وتیان له گه لمان زور پیچه وانه بووه وه.

ئه و رینگایانه ی مامۆستا بو وانه گوتنه وه و فیربوون به کاریان ده هینا زور کلاسیک و کون بوون، هه موو بابه ته کان بو ده رخ و ئه زبه رکردن (له بهر کردن) بوو، به شیوهیه کی گشتی هه ولی ئه وه یان نه ددها هانی قوتایی بدن بو بیرکردنه وه و ته رکیزکردن.

ئامۆژگاریم بو مامۆستا ئه وه یه هه ول بدن وهک هاوری و که سوکاری قوتایی بن و لیان نزیک ببنه وه، سه ره تا هه ولی ناسینی قوتایی و بارودؤخی قوتایی بدن، ئینجا بریار له سه ر پاداشت و سزا بدن، چونکه هه ندیک قوتایی له بارودؤخیکی تایبه تی خیزانیدا ده ژین و پیویسته به پی پیویست ره چاوی ئه م بارودؤخه بکریت.

ناز به رپوه به ری کتیبخانه ی زه یتونه، یه کیکه له نووسه ر و چالاکه ناسراوه کانی هه ری می کوردستان، بهم شیوهیه باس له ئه زموونی خوی دهکات کاتیک له بازنه ی یه که می قوناعی بنه رته قوتایی بووه.

٥ سالان بووم کاتیک چووم بو قوتابخانه، قوتابخانه کهم له که ره جی ئیران بوو، ئه وه نده بچووک بووم، له سه ر ته خته یه ک راده وه ستام، تا دهستم بگاته ته خته ره ش بو نووسین.

ئه وه ی منی هان ده دا بو قوتابخانه خوشکه گه وره کهم و باوکم بوون، چونکه به رده وام خه ریکی خویندنه وه بوون، کتیبی زورمان له ماله وه هه بوو، باوکم به رده وام چیرۆکی مندالانی بو ده خویندمه وه، دایکیشم مه تل و به سه ره اتی بو ده گپرامه وه.

ئاره زووی ئه وه م ده کرد زوو فیبری نووسین و خویندنه وه بيم، چونکه باوکم به رده وام له سه فه ر و پیشمه رگایه تی بوو، هه ندیک جار به سال باوکم نه ده بینی، ئاره زووم ده کرد نامه ی بو بنیتم، هه ر له بهر ئه وه بوو ئاره زووم ده کرد زوو فیبری نووسین و خویندنه وه بيم.

به شیوهیه کی گشتی هه لسوکه وتی مامۆستاکان زور باش بوو، مامۆستاکان کاتی زوریان بو ئیمه ته رخان ده کرد، خوم زور سه رسام بووم به جل و به رگ و مکیا جی مامۆستایه ک که خه لکی مه اباد بوو و نازناوی توتنچی هه بوو، جانتا و قه له مه کانم زور خوش ده ویست، جانتاکه م ره نگی

تياگو سۆريس بەرازيل- كوريتيبا

تياگو ئىستا لە سويد دەژيت، پشتگيرى رېكخراوه ناحكوميه كان دەكات و پروانامەى ماستەرى لە ئاشتى و گەشەپيدانى كار ھەيە، بەم شيوەيە باس لە ئەزموونى خۆى دەكات كاتيك لە بازنىە يەكەمى قوناغى بنەرەتى قوتابى بوو.

سەرەراى جياوازي كلتور و پەرورده تيبينى ئەووم دەکرد كە ھەلسوكەوتى مامۆستاكان جياوازه، ئەووى پەيوەندى نيوان قوتابى و مامۆستا بەھيز دەكات برىتيە لە باوهر و متمانەى مامۆستا، لەبەر ئەووە باشترين مامۆستا ئەوانەن كە پەيوەنديەكى دۆستانە لەگەل قوتابى دروست دەكەن، قوتابى ئەم مامۆستاينەى ھەميشە لەبىرە و دلسۆزى و خۆشەويستى تايبەتى بۆيان ھەيە، چونكە ئەم جۆرە مامۆستا دلسۆزانە زۆر كەمن و ھەموو ھەولتيكان دەخەنە گەر بۆ پينگەياندى قوتابى.

باشترين رەفتار بۆ مامۆستا ئەوويە كە دادپەرورە بىت و ريز لە خۆى و قوتابىەكانى بگرىت، جياوازي رەگەز و ئايين نەكات بە پيوەرى سەرکەوتنى قوتابىەكان.

لە كۆتاييدا من دەئيم پەرورده يە كپىزى و ئاشتىيە، كەواتە دەبىت مامۆستا لە رىگى قوتابخانە و خویندن ھەولتى ئاشتى و يە كپىزى بدات.

شەكەرى بوو، رەسمى فيليكى كارتونى لە سەر بوو، قەلەمەكەم بووكە شوشەيەكى پيوە بوو، زۆر ئارەزووى شيعرم دەکرد، لە لاپەرەى كۆتايى كتيبى فارسى پۆلى يەك شيعرىكى تيدا بوو.

بەبىرم دىت پۆلى سى بنەرەتى بووم، يەككە لە مامۆستاكانم نقۆرچەى لە رومەتم دا لەبەر ئەووى وشەيەكەم بەھەلە نووسى.

ھەرۆھا جارئك يەككە لە مامۆستاكانم زلەيەكى ليدام، بەلام ھەستم بە پەشيمانبوونەووى مامۆستا کرد، چونكە من قوتابىيەكى زيەك بووم.

ئامۆزگاريم بۆ مامۆستاين ئەوويە كە ببن بە ھاوړپى قوتابى، چونكە زۆربەى داىك و باوكان ناتوانن وەك پيوست خۆشەويستى بە مندالەكانيان بەخشن، ئەمەش دەگەرپتەووە بۆ ژينگەى كۆمەلایەتى خيزان.

داوا دەكەم مامۆستاين زياتر بايەخ بە پەرورده و خۆشەويستى بدەن، مامۆستاي سەردەم دەبىت راشكاو بىت و فرميسكەكانى قوتابى بە دەستەكانى خۆى بسپرىت، ھەست بە ناخۆشى و خۆشبيەكانى قوتابى بكات، دەبىت ھەموو چركەكانى ژيانى بۆ فيركردن و پەرورده كەردنى قوتابىيەكانى تەرخان بكات و ببىتە جىگى متمانە و ئومىدى ئايندەى قوتابىيان.

سوپاسى مامۆستاكانم دەكەم، كە زۆر بە پەرۆشەووە خەرىكى پەرورده كەردنم بوون، بەردەوام ھانيان دەدام بۆ ئەووى ببمە مرۆفتيكى بەسوود بۆ كۆمەلگە.

علياء شەرىف ھاشمى

ئىماراتى عەرەبى- دۈبەي

علياء وتەبىئىي فەرمى رېكخراوى ويژدانىيە بۇ مافەكانى مروۇف،
خاوەنى دكتوراى فەخرى و مەدالىاى سەركردايەتى و داهىئانە لە بواری
مروۇفایەتیدا، وەك بالیۆزى مروۇفایەتى لە كۆنگرەي سەركردەكانى عەرەب
بەشدار بوو.

سەرەتای چوونم بۇ قوتابخانە زۆر دلخۆش بووم، چونكە لەگەل
ئامۆزاکەم چووین بۇ قوتابخانە، ئەو لە تەمەنى خۆم بوو، سەرەتا مامۆستا
منى بە قوتابىيەكانى تر ناساند و شوئى دانىشتنى پيشاندام.

مامۆستاکەم خانمىكى ھىمن و لەسەرەخۆ بوو، لە مامەلەکردن
سەبرئىكى زۆرى ھەبوو و زۆر بەسۆز بوو، ئەوھى زۆر ھانى دەدام قوتابخانەم
بەدل بىت خىزانەكەم و مامۆستاکان بوون.

ئامۆزگاریم بۇ مامۆستایان ئەوھى، کارامەي و راوئى بۇ چارەسەرکردنى
كىشەكانى قوتابىيان بە کار بەئین.

مامۆستاکان چەندین رېگای جیاوازی وانه گوتنەوھیان بە کار دەھئنا
وہ: پيشكەشکردن، رۆل بینین، تاقیکردنەوھى ھەفتانە، ئەمانەش بۇ
دلنیابوون بوو لە ستانداردى خوئیدن و دانەبەزینی ئاستى قوتابى.

عەبدولباست غەفور

پاکستان- کەرەجى

بەبیرم دىت ھەموومان گریاین کاتیک مامۆستا پى گوتین ئەگەر
پەرە بە تواناکانى خۆتان نەدەن و ھەول بۇ خوئیدن نەدەن دەتوانین
سزاتان بەھین، یان کاتى پشووھکانتان لى دەخۆین و دەرگای ژوورەكەتان لى
دادەخەین تا نەتوانن بچنە دەرەوھ.

بە شیوھىەكى گشتى ھەئسوکەوتى مامۆستاکان زۆر باش بوو
لەگەل ئەو قوتابىيانەي کە زیرەك بوون، بەلام زۆر توند و بىبەزەي بوون
لەگەل ئەو قوتابىيانەي کە کيشەي خوئیدنەوھ و نووسینیان ھەبوو.

لەراستیدا من ھەرگیز نەمدەويست بخوئیم و بچم بۇ قوتابخانە،
بەلام رۆژیک کۆمەلئیک وینەم کيشا، مامۆستا وینەكانى زۆر بەدل بوو پى
گۆتم وینەكان زۆر جوانن، ئەگەر ھەول بەھیت دەتوانیت سەرکەوتوو
بیت، لەو کاتە ھەستم کرد خوئیدن و قوتابخانە دەتوانن بەھرەکانم
دەربخەن.

کاتیک لە قوتابخانە بووم رۆژیک یە کیک لە مامۆستاکان زلەيەكى
زۆر توندی لە دەموچاوی یە کیک لە قوتابىيەکان دا، ئەمەش وای کرد رقم
لە خوئیدن بىت.

ئامۆزگاریم بۇ مامۆستایان ئەوھى کە بزائن مامۆستایەتى پيشەيەكى
پرۆفیشنالە و دەبىت مامۆستا بە ھەستىكى خۆشەوھ ئەم ئيشە بکات.

پنویستە مامۆستا باشترین رېگای وانه گوتنەوھ بە کار بەئینیت، ھەرۆھما
دەبىت بابەتەکان بە رووداوھکانى رۆژانە بھستیتەوھ بۇ ئەوھى چىژلاي
قوتابى دروست بکات.

حهسه نمانج ههولپر- په که می هه ښځی کوردستان ٢٠٢٠

هه ښځر و گرینگیمان پی بدهن.

پښوېسته ماموستا به زرده خه نه وه له گه ل قوتابی هه لسوکه وت بکات، چونکه په که م دیدار چوڼ بیت ته م وینه په له زهینی قوتابی ده چه سپیت، ده بیت ماموستا نمونه په کی جوان پیشان بدات، تا وینه په کی جوانی له زهینی قوتابی بچه سپیت.

من گله پی له ماموستا ناکه م ته گهر نه یان توانی بیت وهک پښوېست مامه له مان له گه ل بکه ن و پزیمان بگرن، سه ره پای نه بوونی نازی پښوېستی ماموستاکان، له م قوناغه دا هاورپی باش و به وه فامان ده ست که وت و توانیمان ببین به هاوکار و یارمه تیده ری په کتر، ته وهی قوتابخانه ی لا خو شه ویست کرد بووین هاورپیکان و ماموستا قه درگرانه کان بوون، هه موو هه و لیکي خو یان ددها بو ته وهی هه رچی وزه و توانایان هه په به ئیمه ی به خشن و فیрман بکه ن، به رده وام به پاداشتی مه عنه وهی هانیان ددهاین بو ته وهی زیاتر بخوئین.

ته وهی ئیمه ی تووشی دل ه راوکی و بیتاقه تی ده کرد بریتی بوو له گرینگیدانی زیاتر به و قوتابیانه ی که زووتر فیترده بوون، ماموستاکان زیاتر به سه ر نه واندا هه لیانده گوت، ته م جوړه هه لسوکه وته ی به شیک له ماموستاکان ده بووه هوکاری رووخان و باوهر به خو نه بوون لای قوتابی، له گه ل ته وه شدا هه ستی متمانه به خو بوون که م ده بووه وه.

کاتیک قوتابی به ک باسی له بیروکه په که ده کرد ماموستا به شیوه په که وه لامی ددهایه وه که ته م بیروکه په زور گه وره تره له توانای ته م قوتابی به م به شیوه په ش قوتابی هه ستی خو به که م زانی پی لا دروست ده بوو و کاریگه ری

حهسه ن په که می هه ښځی کوردستانه بو سالی ٢٠٢٠، ئیستا قوتابی به له زانکو ی هه ولیری پزیشکی- به شی پزیشکی گشتی، به م شیوه په باس له ته زموونی خو ی ده کات کاتیک له بازنه ی په که می قوناغی بنه ره تی قوتابی بووه.

پښوېسته هه موومان په نجه ی چاره سه ر بخرینه سه ر برین و نازاره کانی قوتابی بیان له بازنه ی په که می قوناغی بنه ره تی، هه روه ها باسی ته و گرفتانه بکه ی که له م قوناغه دا رووبه رووی قوتابی بیان دهنه وه.

به باشی ده زانم چاوئیک به یاده وه ریبه کانی سه ره تاکانی چوونم بو قوتابخانه بخشینمه وه، کاتیک چووم بو قوتابخانه به هه نگاوه بچوکه کانم هه و لی بنیاتنانی داهاتووم ددها، هیوام ده خواست ته و نمانجان ه ی که له بیرم په روه رده م کردوون به دیان به نیم.

سه رتای چوونه قوتابخانه هه ستیکی پر له وزه و سه یرم هه بوو، ترسی ته وه م هه بوو ته و ناسووده ی به ی له ماله وه هه م بوو له قوتابخانه ده ستم نه که ویت، یان ماموستا وهک پښوېست له ته رکه کانم یارمه تیده رم نه بیت، هه میسه پرسیارم ده کرد نایا ده بیت ماموستا منی خوش بویت؟ به م شیوه په به ره و مالی دووهمم به ریکه وتم.

به شیوه په کی گشتی هه لسوکه وتی ماموستاکان باش بوو، به لام له بهر زوړی ژماره ی قوتابی بیان نه یانده توانی وهک پښوېست نازی ئیمه

شاندىل موفىق صبىرى ھەولپىر - ەنكاوھ

شاندىل ئەندازىياري نەوتە، بەم شىۋەيە باس لە ئەزموونى ژيانى خۆى دەكات كاتىك لە بازنىە يەكەمى قۇناغى بنەرەتيدا قوتابى بووھ. چوون بۇ قوتابخانە زۇر دلخۇشى كردم، چونكە ھەموو ھاورپىكانم لەوى بوون، قوتابخانە بۇ من و ھاورپىكانم ئەزموونىكى تازە بوو.

ھەلسوكەوتى مامۇستاكان زۇر باش بوو، بەتايبەتى لە بازنىە يەكەمى قۇناغى بنەرەتى كە دەكاتە پۇلى ۱ و ۲ و ۳ ى بنەرەتى، لەم قۇناغە زۇر ھاوكارى ئىمەيان دەكرد، چونكە زۇر بچوك بووين، بەردەوام ھەولپىان دەدا ئىمە دلخۇش بىن.

بەردەوام ھەولى خويندىنم دەدا بۇ ئەوھى نمرەى بەرز بەدەست بەيىنم، چونكە داىك و باوكم دلپان زۇر خۇش دەبوو بە نمرە بەرزەكانم، ھەموو كات ھانىيان دەدام بۇ ئەوھى بخوينم و نمرەى بەرز بەدەست بەيىنم، سەرەتاي خويندىنم تەنھا بۇ نمرە بوو، بەلام دواتر بىرم كردهوھ كە دەبىت بۇ فېربوون بخوينم، واتە لەگەل بەدەستەينانى نمرەى بەرز ھەولى فېربوون بەدم.

ئەوھى بەردەوام لە مامۇستاكان گوپپىستى دەبووم بىرتى بوو لە گوتنەوھى ئەورستەيەى (ئەگەر فېر بن، يان فېر نەبن من مووچەى خۇم ھەر وەردەگرم)، ئەم رستەيە زۇر بىزاري دەركردم و خاوى دەكردمەوھ لە خويندىن، چونكە وام ھەست دەكرد، كە خويندىن گرېنگىيەكى ئەوتۇى

نەرتىنى دەكردە سەر دەروونى قوتابى، بە شىۋەيەك نەتوانىت جارىكى تر باسى بىرۇكە و خەونەكانى بكات.

بە شىۋەيەكى گشتى مامۇستا لە بازنىە يەكەمى قۇناغى بنەرەتيدا ئەركى قورستەرە لە قۇناغەكانى تر، چونكە لەم قۇناغە بناغەى ھىوا و زانست و بىركردنەوھ دروست دەبىت، لەگەل ئەوھشدا قوتابى جۇرە ترسىكى لە دلدايە، چونكە قوتابى تىكەلى ژىنگەيەكى نوى دەبىت كە زۇربەى شتەكانى دەوروبەرى جىاوازن، پىويستە مامۇستا وريايانە مامەلە لەگەل قوتابى بكات، بۇ ئەوھى ئەو ترسەى لە دلپا ھەيە نەبەتلىت.

داوا لە مامۇستايان دەكەم، بە پەرۇشەوھ ھەولى پەرورەدەكردنى قوتابى بەدن، ئەوھى زۇر گرېنگە پىويستە ھەستى متمانەبەخۇبوون لە دلپ قوتابىيان دروست بكەن، چونكە ھەبوونى متمانە ھەبوونى ھىز و توانايە، قوتابى چەندە تواناي ھەبىت، بەلام متمانەى بەخۆى نەبىت ناتوانىت پىشكەوئىت و بەھىز بىت.

نېيە، بۇيە مامۇستا بەردەۋام ئەم رېستەيە دووبارە دەكاتەۋە.

بلاۋكردنەۋەى ترس و دلەراۋكى يە كىكى تر بوو لەۋ رەفتارانەى زۆر پەست و بېزارى دەكردم، بە جۆرئىك مامۇستا وايان پېشانى ئىمە دابوو كە ھەموو ژيانمان لە سەر نمرەى تاقىكردنەۋە كانمانە.

شېۋازى وانە گوتتەۋە بە پىي مامۇستا دەگۇرا، بەلام بە شېۋەيەكى گشتى لە وانەى بېركارى مامۇستاكەن نەياندەتوانى رېنگايەكى دروست و گونجاۋ بدۆزنەۋە و بەكارى بەيىن بۇ ئەۋەى قوتابى سوود لە وانەكە ۋەربگرېت.

لە كۇتاييدا داۋا لە مامۇستا خراپەكان دەكەم، بۇ جارئىكېش بېت خۇيان لە شوئى قوتابى دابنېن و بزەنن ھەلسوكەوتيان چۇنە، ئەگەر بەم شېۋە خراپ و نەشياۋەى ئەۋان ھەلسوكەوت دەكەن، بەھەمان شېۋە ھەلسوكەوتيان لەگەل بگرېت بەرگە دەگرن، پىۋىستە مامۇستا بېتتە پردىكى پەيۋەندى بەھىز لە نىۋان خۇيان و قوتابى و خانەۋادەى قوتابى، بۇ ئەۋەى بە ھەموويان بتوانن بە باشترين شېۋاز خزمەتى قوتابىيان بكەن و نەۋەيەكى ھۇشيار و تەندروست بۇ كۆمەلگە و دۋارۋژ دروست بكەن.

لارا كامەران كوردستان- كەركوك- خويندىنى عەرەبى

لارا مامۇستايە لە باخچەى ساوايان، قۇناغى بنەرەتى لە يەككە لە قوتابخانە كانى شارى كەركوك بە زمانى عەرەبى تەۋاۋ كرددوۋە، بەم شېۋەيە باس لە ئەزموونى ژيانى خۇى دەكات كاتىك لە بازنەى يەكەمى قۇناغى بنەرەتى قوتابى بوۋە.

سەرەتاي چوونم بۇ قوتابخانە دلى زۆر خۇشكردم، زۆر بە پەرۇش و تامەزرۋىيەۋە دەچووم بۇ قوتابخانە.

ھەلسوكەوتى مامۇستاكەن تا رادەيەك باش بوو، بەتايبەت مامۇستا مەسىحىەكان باشتر بوون، من لە خىزانئىك گەۋرە بووم كە زۆر ئارەزوۋى خويندىنمان دەكرد، ئەمەش يەككە بوو لەۋ ھۇكارانەى كە ۋاى لىكردبووم ئارەزوۋى خويندىن بكەم.

پېش ئەۋەى بچم بۇ قوتابخانە زۆر شتم ئەزانى دەربارەى ئەلف و يىي كوردى و بابەتەكان لام ئاشنا بوون، ئەمەش زياتر ھانى دام بۇ خويندىن و ۋاى دەكرد قوتابخانە و خويندىنم خۇش بوئت.

بە شېۋەيەكى گشتى ھەندىك رەفتارى مامۇستا ۋاى دەكرد لە قوتابخانە و خويندىن بترسم و رقم لىي بېت، يەككە لەۋ رەفتارانە برىتى بوو لە ژاۋەژاۋ و دەنگى زۆرى قوتابىيان و كۇنترۆل نەكردنى پۇل لەلايەن مامۇستا، زۆر جار لەبەر ئەم ھۇكارە مامۇستا لە ھەموو قوتابىيەكانى دەدا و بەشئىك لەۋ قوتابىيانەى كە بى كېشە و زىرەكېش بوون لەلايەن مامۇستا

بهر ئه و هپرشه ده كهوتن و لیدانیان بهرده كهوت، له م كاته ههستیكى زۆر ناخۆشم هه بوو.

ئامۆزگاریم بۆ مامۆستایان ئه وهیه له پۆلی یه كی بنه رته تی (سه ره تاپی) تا ده توانن نه رم و نیان بن له گه ل قوتابییان و هه ول بدهن كۆنترۆلی پۆل بكهن، ئه ركی ماله وهیان به دروستی پۆ بدهن و زیاده له پپویست بابه تیان به سه ر به جی نه هپلن كه نه توانن كۆنترۆلی بكهن.

به شیوهیه كی گشتی له و سه رده مه ی من قوتابی بووم له پۆلی (یهك، دوو، سێ)، وانه گوتنه وه زۆر كلاسك بوو و شتیكى تازه و به رجه سه ته بوونی نه بوو، ته نها خویندنه وه و رینووس و ئه ركی ماله وه به شتیك بوو له خویندنی رۆژانه.

هه ژار سه لام هه ولیر كۆیه

هه ژار قوتابییه له قوناغی چواری زانكۆی هه ولیری پزیشکی، به شی پزیشکی گشتی، له گه ل ئه وه شدا یه كیكه له یوتیوبه ره به ناوبانگه كانی هه ریمی كوردستان، به م شیوهیه باس له ئه زموونی خۆی ده كات كاتیك له بازنه ی یه كه می قوناغی بنه رته تی قوتابی بووه.

كاتیک منیان بۆ قوتابخانه برد و بووم به قوتابی، زۆر دلخۆش بووم، ههستیكى زۆر تابه تم هه بوو، سه ره تا مامۆستاكنم وهك شاره زا و پسپۆر ده بینی، به لام هه ندیك له مامۆستاكان تابه تتر بوون له وانی تر، هه ندیك هۆكار هه بوون وای كردبوو زیاتر چیژ له وانه كانی هه ندیك مامۆستا بیینم، به لام هه مان چیژ له وانه ی ئه وانی تر نه بیینم.

ئه و هۆكارانه ی وایان كردبوو چیژ له هه ندیك وانه بیینم.

۱- هه ندیك مامۆستا ناوی هه موو قوتابییه كانی له بیر بوو، گرینگی به هه مووان ده دا، ئه گه ر گرینگی زیاتری به هه ر یه كیك له ئیمه ی قوتابی بدابوایه، له بهر ئه وه گرینگی زیاتری پۆ ده دا، كه زیره كتر، ئاقلتر بوو، نهك له بهر هۆكاری لاهه كی و خزمایه تی، ئه م هه لسه كه وته هۆكاریكى گرینگ و پالنه رییكى به هپژ بوو بۆ ئه وه ی هه ندیك مامۆستام زیاتر خۆش بویت و زیاتریش گرینگی به وانه كانیان بدهم.

بیرم دیت، له پۆلی یه كه می بنه رته تی، نه خۆش كه وتم و ماوه ی یهك هه فته نه چوومه وه بۆ قوتابخانه، له و كاته ی من نه خۆش بووم، وانه ی

۱- بهراوردکردنی قوتابی له گهل یه کتر، مامؤستا بهردهوام قوتابییه کانی به یه کتر بهراورد ده کرد و په چاوی جیاوازی تاکایه تی نه ده کرد، بؤ نمونه، فلان قوتابی زیره که، تۆ بؤ زیره ک نییت، تۆ هیچ نازانیت، ئەمانه هۆکاری نه ریتی بوون و هه رگیز له بیرم ناچنه وه، بهردهوام مامؤستا بهرامبهر هه ندیک قوتابی دووباره ی ده کرده وه، کاتیک گویم له م وشانه ده بوو زۆر بیهیز و بیتاقهت ده بووم.

۲- ده بوایه زۆر خیرا وه لامي پرسیا ری مامؤستا بدهیته وه، خو ئە گهر زۆر خیرا وه لامت نه دا بوایه وه، مامؤستا ئە و قوتابییه ی پشتگوی ده خست و چاوه روانی نه ده کرد بؤ ئە وه ی بیر بکاته وه، هه مان پرسیا ری ئاراسته ی قوتابییه کی تر ده کرد، چونکه پرسیا ر هه بوو پنیوستی به بیرکردنه وه هه بوو، نه ک ئە وه ی به یه ک چرکه و بی بیکردنه وه وه لام بدرتیه وه، هه ر له بهر ئە م په فتاره ی مامؤستا که بواری بیرکردنه وه ی نه ده دا، تا ئیستاش له ئە نجامی ۶ × ۷ و ۸ × ۷ ی بیرکاری دئنا نیم، چونکه هه یچ کات بواری به بیرکردنه وه نه ده دا و ده بوایه به یه ک چرکه و راسته وخۆ وه لام بدهینه وه.

۳- توپه یی بهردهوامی مامؤستا بووبوه فۆبیا یه کی بهردهوام له سه ر هه ست و بیرکردنه وه م، ئە م توپه بوونه بهردهوامه ی مامؤستا وای لیکردبووم ئە گهر دئنا بووما یه وه لامه که م راسته دهستم هه ئنه ده بری له ترسی توپه یی مامؤستا.

۴- لیدان.

میوژیان خویندبوو، مامؤستا میوژی بؤ قوتابییان هینابوو پۆل بؤ ئە وه ی وانه که ی له سه ر بخوینن، دوای ئە و هه فته یه ی که من گه رامه وه بؤ قوتابخانه، منیان له بیر نه کردبوو و میوژیان بؤ من هه لگرتبوو، ئە مه ش وای کرد هه ستی گرینگپیدان بزانه م و تا ماوم گرینگی به و هه سته بده م و له ژیانم دووباره ی بکه مه وه.

۲- هه ندیک مامؤستام زیاتر خویش ده ویست، به تایبهت کاتیک یه کیک له هاو پوله کانم هه له ی ده کرد، مامؤستا توپه نه ده بوو و به سه ر خو ی نه ده شکانه وه، به لکو هه ولی زیاتری له گهل ده دا و فی ری ده کرد، به لام کاتیک مامؤستا قوتابییه کی به سه ر خو ی ده شکانه وه له بهر ئە وه ی له وانه که تینه گه یشتوو، زۆر دلته نگ ده بووم و بگره به درێژای رۆژگار ئە م هه لسوکه وته ی مامؤستا بیتاقه تی ده کردم؛ چونکه ده مبینی که قوتابییه که چۆن ته ریق بووه ته وه و قوتابییه کانی تر گالته ی پی ده که ن.

۳- ئە و مامؤستایانه ی له کاتی وانه گوتنه وه دا شتی به رجه سته و په یوه ست به وانه که یان بؤ ده هینان و پیدان پیدان ده داین وه ک: شه ش پالو له وانه ی بیرکاری، سیو له وانه ی کوردی، لام خو شه ویستتر بوون و زیاتر هه ولی خویندنه م ده دا له وانه کانیا ن، هه روه ها وانه کانیا ن زیاتر له می شک و هزرمان ده مایه وه و به ته وای فی ر ده بووین.

له گهل ئە مانه شدا هه ندیک هۆکار وای ده کرد ئاره زوی خویندنه م نه بیت و قوتابخانه و هه ندیک وانه م خویش نه ویت، له گهل ئە وه شدا رقم له هه ندیک مامؤستا بیتته وه، وه ک:

ئهحمهد فهخری

ههولیر - پیرمام

ئهحمهد دامه زرنه ر و خاوه نی فیرکادیمییه، یه کیکه له گه نجه خوبه خشه کانی شاری ههولیر، چه ندین سا له وهك خوبه خش له بواری پهره پیدان به توانا کانی گه نجان کار ده کات، بهم شیوه یه باس له ئه زموونی ژیا نی خوی ده کات کاتیک له باز نهی یه که می قوناعی بنه ره تی قوتابی بووه.

کاتیک دهستم به خویندن کرد و چوومه قوتابخانه، تازه جهنگ کۆتایی هاتبوو، سه ره تای دهستکردن به خویندن و قوتابخانه بو من که میک گران بوو، نامه وی باسی رووداوه ناخوشه کانی ئه م قوناعه تان بو بکه م، به لکو باس له ساته خوشه کان ده که م.

کاتیک چاوم به په رتووک و مامۆستا کان کهوت، ههستیکی خوشم لا دروست بوو، هه ره چه نده ئه وکات په رتووکه کان نوی نه بوون و زۆریه یان دپاو و کۆن بوون، به لام هه ر دلخۆشکه ر بوون، هه موو شتیک دلی خوشده کردم، به تایبه ت ئه و خۆراکانه ی که له قوتابخانه دابه ش ده کران خوشییه کی تایبه تییا ن پیده دام.

به شیوه یه کی گشتی شیوازی خویندن و ئه و رینگیا نه ی که مامۆستا بو گوتنه وهی وانه کان به کاریان ده هی نا زۆر گونجا و نه بوو، له گه ل ئه وه شدا هه لسوکه وتی هه ندیک مامۆستا گونجا و نه بوو له گه ل ئیمه دا.

مامۆستا کان نه بوو بوون به هاویری ئیمه، بیرم دیت رۆژنیک چووم بو قوتابخانه هاویری که م نه هاتبوو؛ چونکه نه خوش بوو، بویه منیش خۆم

نه خوش خست تا بچمه وه ماله وه؛ له بهر ئه وهی ته نها ئه و هاویری بوو، به لام ئه گه ر مامۆستا کان هاویری ته تی منیا ن بکر دایه ره نگه خۆم نه خوش نه خستبا بو چوونه وه، که واته ئه مه هۆکار بوو بو ئه وهی ئاره زوی پا کردنمان زیاتر بیت له ئاره زووی مانه وه له قوتابخانه.

له گه ل ئه مانه شدا زۆر شتی باش فی ر بووین و ئه م سی سا له ی قوناعی بنه ره تی بو ئیمه بووه قوتابخانه یه کی گه و ره و له وی ده ستمان به ژیا ن کرد.

داواکارم مامۆستا له گه ل قوتابییه کانی ببیت به هاویری، چونکه گیانی هاویری ته هۆکاره بو ئه وهی قوتابی وانه و قوتابخانه و مامۆستا کانی خوش بویت.

قوتابخانه ما ئی دووه می قوتابییه، ئه گه ر که شیکی ئارام بو قوتابی نه ره خسی ندریت، قوتابی ناتوانیت به رده وام بیت، بگره ئه گه ر به زۆریش له قوتابخانه بمینیت ته وه سوودنی ئه وتۆ له وانه کان و ئامۆزگاری مامۆستا کانی وه ر ناگریت، بویه پیویسته مامۆستا له مامه له کردن له گه ل قوتابییه کانی دا زۆر ورد بیت، چونکه هه ر هه لسوکه وتیکی نه شیا و و توند ده بیته هوی ئه وهی کاریگه ری نه رینی له سه ر که سایه تی قوتابی جیهی ئیت.

بیداد له زگین عوبید

ههولیر - سوران

بیداد قوتابییه له قوناغی دووهمی بهشی په یوه ندییه نیوده و له تییه کانی زانکوی سوران، یه کیکه له ئەندامه کاراکانی دهنگی نیشتمانی جیهانی گه نجان، بهم شیوهیه باس له ئەزموونی ژیانی خوی ده کات کاتیك له بازنه یه کهمی قوناغی بنه رته قوتابی بووه.

قوتابخانه دامه زراوهیه کی فهرمی په روه ردهی و کومه لایه تییه، رۆل و ئەرك و بهرپرسیاریه تی زوری تیدایه، هه ره گرینگترینیان بریتیه له رۆلی په روه رده و فیژکردن، له گه ل ئەمه شدا ناوه ندیکه بۆ رۆشنیریوون و پیگه یاندنی تاک، ئەمه ش هۆکاره بۆ ره خساندنی ژینگه یه کی له بار بۆ بیرکردنه وه و به هیزکردنی هزر و بیر قوتابییان.

قوتابخانه مالی دووهمی قوتابییه، له گه ل چوون بۆ قوتابخانه قوناغیکی گرینگ له ژیانی مروّف ده ست پیده کات، ئەم قوناغه ده بیته یادگاریه کی جوان و پرشنگدار که هه رگیز له بیر ناکریت.

قوتابخانه جگه له سوودگه یاندندن به قوتابی هیچ زیانیکی بۆ قوتابی و کومه لگه نییه و رۆلی سه ره کی له گه شه پیدان و په ره پیدانی تواناکانی تاک ده گپریت.

یه کهمین رۆژی چوونم بۆ قوتابخانه به گرینگترین و خوشترین رووداوی ژیانم ده زانم، له گه ل ده سترکردن به خویندن زۆر گورج و گۆل ده ستم پیکرد، زۆر چالاک بووم و به شدارپی چالاکیه کانی قوتابخانه م

ده کرد، رۆژ له دواي رۆژ خوشه ویستیم بۆ قوتابخانه زیاتر ده بوو، پالنه ری زۆرم بۆ دروست بوو، تا په ره به تواناکانی خۆم بدهم و به رده وام بم له خویندن.

مامۆستا کانم جوانترین و پاکترین ئە کته ری ژیانم بوون، هه موویان زۆر دلسۆز و باش بوون، وهك ئەندامیکی خیزانی خۆمان وابوون، به رده وام له خه می ئیمه دا بوون، هه موو توانای خۆیان خستبووه کار بۆ ئە وهی بین به نه وه یه کی تیگه یشتوو و پیگه یشتوو بۆ ولات، زۆر دلسۆزانه ئەرك و بهرپرسیاریه تی خۆیان به چی ده گه یاند.

ئامۆزگاریه به رده وامه کانی مامۆستا کانمان ئیمه یان گه یانده که ناری ئارامی و خوشبه ختی، بیرم نایه ت رۆژیک رقم له قوتابخانه و خویندن بو بیته وه، به رده وام شه ونخونیم ده کرد؛ بۆ ئە وهی مامۆستا کانم دلایان لیم نه ره نجیت، ئە وهی ئیستا من پی گه یشتوووم ئەنجامی هه ول و ماندوو بوونی مامۆستا کانمه له بازنه یه کهمی قوناغی بنه رته، چونکه ئەو قوناغه بۆ من بووه بناغه یه کی پته و و تۆکمه.

له کۆتاییدا داوا له مامۆستا یان ده کهم به رده وام به رووی قوتابییه کان زه رده خه نه ی سۆز و خوشه ویستی بکه ن، به رامبه ره موو رووداو و پیشهاته کان ئەرینی بن، چونکه ئەمه هۆکاریکی سه ره کییه بۆ ئە وهی بیته هاندەر بۆ قوتابی و قوتابخانه یان خوش بویت.

فوناد جاسم مه لابرايم هه ولير - ميرگه سور

فوناد ماموستايه له زانكوى سه لاحة دين، ياريده دهري راگره له كوليژي پهروه دهى بنه رته، بهم شيويه به باس له نه زمووني ژياني خوي ده كات كاتيک له بازنهى يه كه مى قوناغى بنه رته قوتابي بووه.

ئاره زووى هه موو مندانيك گه يشتن به قوتابخانه يه، چونكه له م قوناغه ده چيته ناو كومه لگه و ئاشنا ده بيت به دونياي زانست و فيربوون، هه ستيكي هينده تايبهت و خوشم هه بوو ناتوانم دهري بېرم، قوتابخانه ماليكي ئاسووده و دلگير بوو بو من.

به شيويه كي گشتي هه لسوكه وتي ماموستاكان زور باش بوو، وهك سروشتي ژيانيش ماموستا هه بوو هه لسوكه وتي توند و قسه ي ربه بوو، نه مهش واي كرد بوو نه توانيت له گه ل ته مه ني ئيمه بگونجيت، له گه ل نه وه شدا نه م توندييه ي هه نديك له ماموستاكان هوكاري ئازاوه و جووله جوولي ئيمه بوو.

كاتيك باوكم گوڤاري (گولان و دهنگي پيشمه رگه) ي دهه ينايه ماله وه، ته نيا سه يري ويته كانم ده كرد و نه مده زاني هيج شتيك بخوينمه وه، زور جار ويته يهك سه رنجي راده كيشام، داوام له باوكم، يان براكه م ده كرد بوم بخوينيته وه، له و كاته وه ئاره زووى فيربوون و خويندنه وه م زياتر بوو.

ئه وهى زور ئازاري ده دام بريتي بوو له جياوازي كردن له نيوان ئيمه و مندالي ماموستاكان كه له گه ل ئيمه قوتابي بوون، زور جار نه و مندالانه

له لايه ن دايك و باوكيان به سه ر ئيمه دا فه رز ده كران، چونكه ماموستاي قوتابخانه كه مان بوون.

له گه ل نه مه شدا سه رزه نشت كردني ئيمه به هوي هه له يه كي بچووك، هوكاريكي تر بوو بو نه وهى ئاره زووى خويندن و قوتابخانمان نه مينيت.

زور جار بېرم ده كرده وه و ده مگوت به سكي برسي و پيلاوى دراو و جلي شه پ و شور فيربوون روونادات و قوتابخانه ته واو ناكريت، به لام رۆژگار فيري كردم كه نه بووني و برسپه تي و بارودوخى خراب و ناخوش گه و ره ترين قوتابخانه و ماموستان.

ماموستا هونه رمه نده، ده توانيت به گوڤتار و ربه فتاره باشه كاني دوارپوژيكي باش بو قوتابييان فه راهه م بكات، داوا له ماموستايان ده كه م كيشه تايبه تيبه كاني خويان بو زوورى خويندن نه به ن و بارودوخىكي ناسه قامگير له پول نه ره خسپن به هوي كيشه ي تايبه تي خويان، نابيت بارودوخى كومه لايه تي و سياسي له ربه فتاري ماموستا ربه نگبدا ته وه، خراب ترين شت كه به شيك له ماموستايان رينگاي پي ده دن بريتييه له بلاو كردنه وهى بيري نه ريني لاي قوتابييان.

كاتيك پول يهك بووم، له زماني كوردى وانه ي (دوى داده) مان ده خوينا، ماموستاي بابه ت ناوى ئيسماعيل بوو، دوى هينابووه پول بو ئه وهى وانه كه به پراكتيكي بكات و كه شيكي نه كاديمي دروست بكات، تا ئيستاش تامي نه و دويه له ده مم ماوه ته وه، داوا ده كه م ماموستايان هه موو بابه ته كان به شتي به رجه سته و به رده ست به ستنه وه، بو نه وهى بتوانن كه شيكي له بار دروست بكه ن و وانه كه بيتته به شيك له ژياني نه كاديمي قوتابي و له بيري نه چيته وه.

هیمن عه بدولعه زیز

هه ولیر- بارزان

هیمن مامۆستایه له زانکۆی نۆلیج، له گه ل ئه وه شدا قوتابی دکتۆرایه له تورکیا، به م شیوهیه باس له ئه زموونی خۆی ده کات کاتیك له بازنه ی یه که می خویندنی بنه رتی قوتابی بووه.

سه ره تای ژیا نی ئه کادی می و خویندنی له گوندیکی دوره دهستی ئه م نیشتمان ه جوان و رهنگینه دهستی پیکرد، له گه ل دهستکردن به خویندن ههستیکی زۆر خۆش و تایبهتم هه بوو، چونکه تازه قوتابخانه له گونده که مان کرابوو هه.

قوتابخانه که مان خانوویه کی سه رخۆل بوو، به لام پر به دل و ههستم دهستم به خویندن کرد، قوتابخانه که مان پر بوو له میهره بان ی و سۆز و خۆشه ویستی.

تا ئیستاش ئه و ساته م له پیش چا و ماوه کاتیك چووم بۆ قوتابخانه مامۆستایه کی کرسیان زۆر به هیمنی و روویه کی خۆشه وه پیشوازی لیکردم.

به شیوهیه کی گشتی هه ل سوکه وتی مامۆستا کان زۆر باش بوو له گه لمان، تا ئیستاش ریز و خۆشه ویستیم بۆ ئه و مامۆستایانه هه یه.

له و خویندنگا دووره دهسته ی بناری چیای شیرین ئه وه ی هانی منی ده دا بۆ خویندن دایک و باوکم بوون، چونکه ئه وان خوینده وار یکی باش نه بوون، به هه ر شیوهیه ک بی ت ده یانویست من بخوینم و هه ول بده م.

سه ره رای هه لسه که وتی باشی مامۆستا کان، به لام جیاوازیکردن له نیوان قوتابییه کان ههستیکی ناخۆشی لای ئیمه دروست ده رکرد.

مرۆف تا له ژیا ن بی ت هه ر قوتابییه، چونکه به رده وام پیویستی به فیربوونه، پیشنیاز ده که م مامۆستا کان فیربوون بۆ قوتابی بکه ن به ئامراز بۆ به ره و پیشبردنی کۆمه لگا، نه ک ته نها خویندن بۆ به دهسته یانی بر وانا مه بی ت.

شیوازی وانه گوتنه وه رۆلیکی بالای له به ره و پیشبردنی خویندن و تیگه یشتن هه یه، به گشتی شیوازی وانه گوتنه وه و هه ل سوکه وتی هه ندیک مامۆستا به رده وام هانیان ده دام بۆ فیربوون و هه ولدان، که واته هه ل بژاردنی شیوازی وانه گوتنه وه ی گونجا و کاریگه ر پی ئه رینی له سه ر بیرکردنه وه و هه ولدانی قوتابی هه یه.

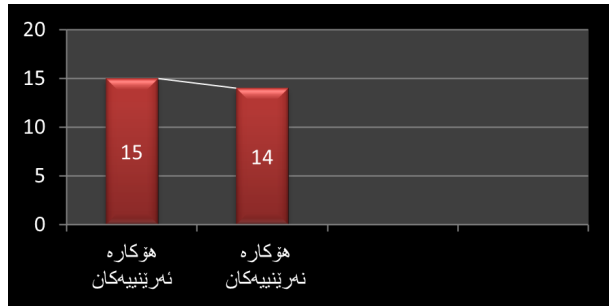
شېكردنەۋەى نەمۇنە كان و دەستنىشانكردنى ھۆكارە كان

ھۆكارە ئەرئىنىيە كان

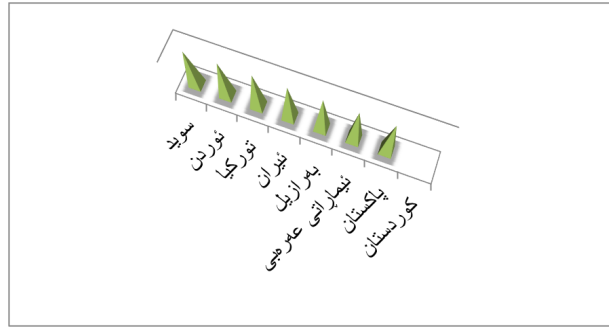
- ۱- باشىي مامۆستاكان.
- ۲- مامۆستاكان گرېنگىيە كى زۇريان بە پەرۋەردەى قوتابى دەدا.
- ۳- بە كارھىناني شىۋازى گونجاۋى وانە گوتنەۋە.
- ۴- گرېنگىدان بە بېرکردنەۋەى قوتابى.
- ۵- بەستنەۋەى وانە كان بە رووداۋە كانى دەرەۋە.
- ۶- ھەۋلدان بۇ زانىنى ئارەزوۋە كانى قوتابى بۇ ئەۋەى گرېنگى پى بدەن.
- ۷- ھەئسوكەۋتى باشى مامۆستاكان.
- ۸- ھاندانى دايك و باوك بۇ خوتىندن.
- ۹- دلخوشىي مامۆستا.
- ۱۰- ھاندانى قوتابى بۇ خوتىندن.
- ۱۱- بوونى كىتپى زۇر.
- ۱۲- خوتىندنەۋەى چىرۆك.
- ۱۳- بوونى ھاۋرپى باش.
- ۱۴- ھاندانى بەردەۋام.
- ۱۵- بوونى كەرستەى بەرجەستە لە قوتابخانە.

ھۆكارە نەرئىنىيە كان

- ۱- گالته پېكردنى بەردەۋام لەلايەن قوتابى و ھاۋپۆلە كان.
- ۲- ۋەلامنەدانەۋەى پرسىارى قوتابى لەلايەن مامۆستا.
- ۳- نەزانىنى كاتى كۆتايىھاتنى قوتابخانە.
- ۴- شارەزا نەبوون لە ھەئسوكەۋتى مامۆستا.
- ۵- ترس و دلەراۋكى.
- ۶- تورەبوونى مامۆستا.
- ۷- سزادانى جەستەي قوتابى لەلايەن مامۆستا.
- ۸- بە كارھىناني رېنگى كلاسكى وانە گوتنەۋە.
- ۹- ھەۋلنەدان بۇ بېرکردنەۋەى قوتابى.
- ۱۰- نەزانىنى ناۋى ھەموو قوتابىيە كان لەلايەن مامۆستا.
- ۱۱- جياۋازىكردن لە نىۋان قوتابىيان.
- ۱۲- گرېنگىنەدان بە قوتابى.
- ۱۳- گرېنگىنەدان بە بىرۆكە كانى قوتابى.
- ۱۴- بېمىنەتى مامۆستا لە قوتابى.

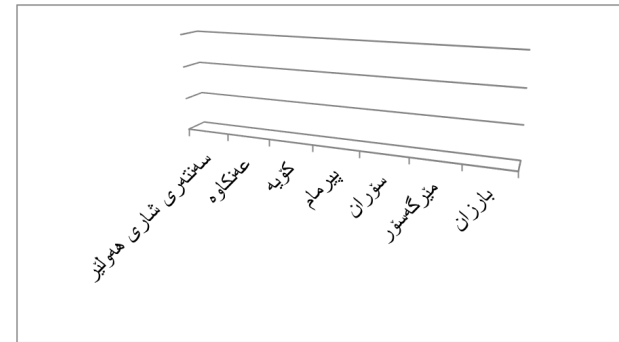
میلگرافی هۆکاره ئه رینی و نهرینیه کانی نمونه کان

میلگرافی ئه و ولاتانهی به شداریان له راپرسی کردوه

میلگرافی قوتابخانه کانی به شداریو له راپرسی

میلگرافی ئه و شار و ناوچانهی له ههولیر به شداریان له راپرسی کردوه

بهشی سئیه م

رینماییه دهروونی و پهروه دهییه کان بۆ سه رخستی

رینگه کانی وانه گوتنه وهی سه رده می

فیربوون چیه؟

مه رجه کانی فیربوون

رینماییه و ئاراسته کردن

سسستی فیربوون چیه؟

هۆکاره کانی سسستی فیربوون

چاره سه رکردنی سسستی فیربوون

مامۆستا چۆن ده توانیت ئه و قوتابیه بدۆزیته وه که تووشی سسستی فیربوون بووه؟

رینماییه دهروونی بۆ قوتابیهان

تایبه تمه ندیه کانی پسپۆری دهروونی

گرینگی رینماییه دهروونی بۆ قوتابیهان

رینماییه دهروونی له چ کاتیکدا پیویسته؟

رینماییه دهروونی بۆ؟

ئامانجه کانی رینماییه دهروونی

چی بکهین بۆ ئه وهی مامۆستایه کی باش بین؟

بنه ماکانی رینماییه دهروونی

فیربوون چیه؟

فیربوون بریتیه له وهگرتنی دابونه ریت و زانیاری و نهو بیرۆکانه ی تاک دوای له دایک بوون فیریان ده بیټ، ئەمیش به رینگای مامه له کردنی له گه ل نهو ژینگه کۆمه لایه تیه ی که تئیدا ده ژیت و گه وه ده بیټ، چونکه ژینگه ی کۆمه لایه تی کاریگه ری زۆری له سه ر فیربوونی تاک هه یه له هه موو بواره جیا جیا کانی ژیان.

له ده روونزانیدا فیربوون بریتیه له و گۆرانکاریانه ی که به سه ر ره فتاری بوونه وه ر و مرۆفدا دین.

فیربوون ته نیا ئاستی خویندن و کۆششکردنی رۆژانه نییه، به لکو فیربوون بریتیه له و گۆرانکاریانه ی که له ره فتاری مرۆف روو ده دن، مندا ل له گه ل له دایکبوونی به ره به ره زۆریک له دابونه ریته جووله یی و زهینی و ده روونی و کۆمه لایه تیه کان فیر ده بیټ، هه روه ها فیر ده بیټ چۆن خۆی له و رووداوه مه ترسیدارانه بپارێژیت که رووبه رووی ده بنه وه، له گه ل ئەمانه شدا مرۆف فیری توره بوون و هه لچوون ده بیټ (جه باری، ۲۰۰۹: ۱۷).

به لام له قوتابخانه دا فیربوون بریتیه له وهگرتنی نهو یاسا و ریسا تایبه تیه نه ی که پئویسته بو ئاشنابوون به که شی قوتابخانه، گۆپرایه لی بو ئەم یاسایانه قوتابی هان ده دات بو نه وه ی به رده وام ریز له مامۆستا و دایک و باوکی بگریت، تا ببیته نموونه یه کی پیشه نگی کۆمه لگه.

مهرجه كانی فیربوون

مرؤف بهردهوام له فیربووندايه، هیچ كاتيك ناتوانیت له فیربوونی شته كانی دهوروبه ری بوهستیت، چونكه ههراكاتيك مرؤف لهههولدان بۆ فیربوون وهستا راستهوخو ژیانیشی دهوهستیت و بهردهوام بهدوای بازنهیه كدا خول دهخوات بی ئهوهی هیچ دهسته كهوت و بهرهه میکی بۆ خوئی و دهوروبه ری هه بیته.

فیربوون كۆمه لئيك مهرجی ههیه، پیویسته گرینگه به م مهرجانه بدریت، مهرجه كانی فیربوون زۆر و جوراوجۆرن، لیره دا ههول دهدهین باسی چهند مهرجیكیان بكهین كه بریتین له (مهرجی دووباره كرده وه، مهرجی پالنه ر، مهرجی چئیره رگرتن، مهرجی پاداشت و سزا، مه شقكردن و راهیئان، گوئیگرتنی خودی)(جه باری، ۲۰۰۹: ۲۱-۲۴).

۱- مهرجی دووباره كرده وه

قوتابی بهردهوام پیویستی به دووباره كرده وهی ئه و بابه ته ههیه كه بۆ فیربوون و به دهسته هئانی شاره زاییه کی دیاریكراو پیویستیه تی، مه بهست له دووباره كرده وه پیداچوونه وهی ئاراسته كراو و ئه كایدیمییه بۆ بابه تی خویندراو، بۆ ئه وهی بیته هۆی فیربوونی ته واو و قوتابی له بیری نه چیت.

بۆ ئه وهی قوتابی به باشی فیربوون پیویسته چهند جارئيك ئه و بابه ته ی بۆ دووباره بكریته وه كه بریاره فیربوون بكریت.

مهرج نییه دووباره كرده وه له و رۆژه بیت كه وانه كه ی تیدا ده خویندريت، به لكو پیویسته له وانه ی دواتر و رۆژی دواتر پئیش دهستكردن به بابه تی تازه بابه ته كۆنه كه ی بۆ دووباره بكریته وه، چونكه دووباره كرده وه ده بیته هۆی بیره یئانه وه و گه شه كردن و به ره و پئیشبردنی زانیاری و پهیدا كردنی شاره زایی له سه ر بابه تی خویندراو.

پیویسته مامۆستا بۆ كرداری فیربوون رینگه کی دروست بگریته به ر بۆ دووباره كرده وه ی بابه تی خویندراو.

۲- مهرجی پالنه ر

پالنه ر مهرجیكی گرینگه بۆ به رده و امیدان به پرۆسه ی فیربوون و خویندن، مهرجی پالنه ر قوتابی و مامۆستا بۆ به رده وای و گه ران به دوا ی نویتین سه رچاوه ی به رده ست هان ده دات، پیویسته پالنه ره كانی فیربوون پالنه ری باش بن و بینه مایه ی ههستكردن به ئاسووده ی.

ده بیته پرۆسه ی فیربوون له بارودۆخیکی خویش و پر له ئاسووده یی به رپوه بچیت، ئه مه ش به دروستكردن كه شیکی له بار و گونجاو دروست ده بیته، چونكه پالنه ری خرابیش بۆ فیربوون ههیه، بۆ نمونه فیربوون له رینگه ترس و لیدان، ئه م جۆره فیربوونه ده بیته هۆی ئه وهی قوتابی وانه و مامۆستاكه ی خویش نه ویت و زۆر جاریش ده بیته هۆی را كردن له قوتابخانه.

كه واته ده بیته له پرۆسه ی فیربووندا په نا بۆ ترس و لیدان نه بردریت.

۳- مه رچی چیژوه رگرتن

پئویسته مامۆستا به رده وام راهینان و چالاکي به قوتابی بکات، بۆ ئه وهی چیژ له کرداری فیربوون وهر بگرن، له گه ل ئه وه شدا پئویسته مامۆستا خولی راهینانی جوراوجور بینیت، بۆ ئه وهی بتوانیت چیژی فیربوون و سه رکه وتن لای قوتابییه کان دروست بکات و له ترسی هه ره سه ینان و شکست دوور بکه ون.

۴- مه رچی پاداشت و سزا

پاداشت و سزا به کۆله که ی پرۆسه ی په روه رده و فیژکردن داده نریت، پئویسته مامۆستا و په روه رده کار بزانیته له چ کاتی کدا قوتابی سزا ده دات و له چ کاتی کدا پاداشتی ده کات.

به شیوه یه کی گشتی پئویسته مامۆستا و په روه رده کار له پیدانی پاداشت و سزا مامناوهندی بن و زیاده رۆپی نه که ن، چونکه زیاده رۆپی له پاداشت و سزا ده بیته هۆی له ده ستدانی به های پاداشت و سزا.

نابیت مامۆستا سزای جه سته یی به کار به ینیت و ئازاری قوتابی بدات، به لکو ئه گه ر پئویست بوو ده بیته په نا بۆ سزادانی مه عنه وی ببات، بۆ نمونه بیبه شکردن له چالاکي رۆژانه، گرینگی پینه دان بۆ ماوه یه کی کاتی.

سه باره ت به پاداشت مامۆستا ده بیته کاتی پاداشت و جۆری پاداشته که بزانیته، کاتیک قوتابی وه لامي پرسیاریک ده زانیته، ته نها ئه وه نده ی وه لامي پرسیاره که پاداشتی بکات، نابیت بۆ وه لامي کی کورت پاداشتیکی زۆری پی

بدات، یان ناکریت پاداشت هه ر دیاری و شتی ماددی بیت، به لکو ده کریت پاداشت ده ستخۆشی لیکردن و چه پله لیدان و پیداهه لگوتن بیت.

له گه ل ئه وه شدا پئویسته مامۆستا کاتی پاداشتکردن بگۆریت و بۆ هه موو وه لامي ک قوتابی پاداشت نه کات، چونکه ئه مه وا له قوتابی ده کات ته نها بۆ پاداشت و ده ستخۆشی بخوینیت، به لام ئه گه ر کاتی پاداشته که ی دیاریکراو نه بیت، قوتابی چاوه روانی پاداشت ناکات، واته ئه گه ر دوو، یان سی وه لامي راست بزانیته و مامۆستا جار نا جاریک له کاتیکی نادیار پاداشتی بکات، ئه مه ش وا ده کات قوتابی به رده وام بخوینیت و چاوه روانی پاداشت نه کات.

۵- مه شق و راهینان

مه شق و راهینان ئاره زووی فیربوون لای قوتابی به هیز ده کات، چونکه راهینان وه ک پشو و وایه، ده بیته هۆی هیوربوونه وهی میشکی قوتابی و ئاسووده یی به رۆح ده به خشیته.

به شیوه یه کی گشتی دوو جۆر راهینان هه یه، ئه وانیش بریتین له راهینانی دابه شکراو و راهینانی یه کجاره، راهینانی یه کجاره کی ئه و راهینانه یه که ده بیته هۆی ماندوو بوون و بیزاربوونی قوتابی، چونکه هه موو جۆره کانی راهینان به سه ر یه که وه ئه نجام ده درین.

پئویسته مامۆستا گرینگی به راهینانی دابه شکراو بدات، چونکه له راهینانی دابه شکراو ماوه ی پشوودان هه یه، ئه مه ش ده بیته هۆی

جیگیربوونی ئەو زانیاریانیە که قوتابی فیریان بووه، له گه‌ل ئەوه‌شدا راهینان و چالاکێ ده‌بێته هۆی ئەوهی قوتابی بیری فراوان بێت و ئاره‌زووی زیاتری بۆ بابته‌که بچیت و مامۆستاکه‌شی خۆش بویت.

۶- گوئیگرتنی خودی

گوئیگرتنی خودی بریتیه له گه‌رانه‌وهی ئەو زانیاری و کارامه‌بیانه‌ی که قوتابی فیریان بووه، قوتابی له‌م رینگیه‌وه هه‌ول ده‌دات بزانیته تا چه‌ند ئەو زانیارییه‌ی که فیر کراوه له یادگه‌ی ماوه و فیری بووه، نابیت قوتابی و مامۆستا له گوئیگرتنی خودی په‌له بکه‌ن، چونکه په‌له‌کردن ده‌بێته هۆی تیکچوونی زنجیره‌ی بیرکردنه‌وهی قوتابی.

رینمایی و ئاراسته‌کردن

بئگومان پرۆسه‌ی فیربوون له‌ سه‌ر بنه‌مای رابه‌رایه‌تی و ئاراسته‌کردن بێت زۆر باشتر و کاریگه‌رت‌ره له‌وه‌ی به‌ شیوه‌ی هه‌ر مه‌کی بێت، پێویسته قوتابی هه‌ول بدات زۆرت‌رین سوود له‌و رینماییانه‌وه‌ر بگریت که مامۆستا له‌ ناو پۆل ئاراسته‌ی ده‌کات، جا ئەم رینماییانه‌ بۆ خویندن و وانه‌کاتی په‌یوه‌ست به‌ قوتابخانه‌ بێت، یان رینمایی بێت بۆ ژیا‌نی قوتابی.

ئەم زانیاریانیە قوتابی له‌ قوتابخانه‌ فیریان ده‌بیت ئەسته‌مه له‌ شوینیکی تر بتوانیت فیریان ببیت، پێویسته مامۆستا ئاراسته‌ی رینماییه‌کانی به‌ لایه‌نی باشه‌ بێت، نه‌ک لایه‌نی خراپه‌.

ده‌بیت مامۆستا له‌ ئاراسته‌کردنی رینمایی و ئامۆزگارییه‌کانیدا ره‌چاوی ته‌مه‌ن و ره‌گه‌ز و په‌له‌ی زیه‌کی قوتابییه‌کانی بکات، ئەگه‌ر مامۆستا بۆ هه‌موو قوتابییه‌کانی به‌ یه‌ک ئاراسته‌ و شیواز رینمایی پێشک‌ه‌ش بکات، ره‌نگه‌ هه‌ندی‌ک له‌ قوتابییه‌کان نه‌توانن ته‌واوی رینماییه‌کان هه‌زم بکه‌ن و وه‌ری بگرن.

سسستی فیربوون چیه؟

سسستی فیربوون بریتییه له لاوازی توانای فیربوونی قوتابییهك له قوتابییه کانی هاوته مه نی خوئی، ئەمهش له قوتابییه که وه بو یه کیکی تر جیاوازه.

سسستی فیربوون خوئی له چهند بهشیکی جیاواز ده بینیتته وه وهك: توانای گوئیگرتن، توانای ئاخوتن، توانای خویندنه وه، توانای نووسین، توانای شیکردنه وه، توانای ده ربرینی بیرۆکه کان (جه باری، ۲۰۰۹: ۲۷)

لیردها ههول ده دهین شیکردنه وه بو ئەم خالانه بکهین که له سه ره وه باسمان کردن.

۱- توانای گوئیگرتن

مه بهست له توانای گوئیگرتن هیزی بیستی قوتابییه بو بابه تی دیاریکراو و باسکراو له پۆلدا، چهند قوتابی توانای گوئیگرتنی زۆرتر بیت ئەوهنده توانای فیربوونی زیاتر ده بیت.

به لام ئەگەر قوتابی توانای گوئیگرتنی باش نه بیت و نه توانیت بو ماوهیه کی دیاریکراو گوئی بو مامۆستا بگریت، ناتوانیت سه رجهم بابه ته کان به ته واوی و وهك خوئی وه ربرگریت، له م باره شدا قوتابی تووشی سسستی فیربوون ده بیت و له قوتابییه کانی هاوته مه نی خوئی دوا ده که ویت.

۲- توانای ئاخوتن

توانای ئاخوتن بهنده به توانای گوئیگرتن، ئەگەر قوتابی گوئیگریکی باش بیت، بیگومان توانای ئاخوتنی باش ده بیت و ده توانیت به ئاسانی بیر و بوچوونی خوئی ده باره ی ئەو بابه ته ده ربریت که گوئیستی بووه.

به لام ئەگەر قوتابی توانای ئاخوتنی باش نه بیت، به شیوهیه کی گشتی له قوتابییه کانی هاوشیوهی خوئی دوا ده که ویت، به تایبته له وه بابه تانه ی که پیوسته قوتابی گفتوگۆیان تیدا بکات.

۳- توانای خویندنه وه

توانای خویندنه وه په یوه ندییه کی پته وی به توانای گوئیگرتن و ئاخوتن ههیه، چونکه هه ر قوتابییهك توانای گوئیگرتن و ئاخوتنی باش نه بیت ئەوا بیگومان توانای خویندنه وه ی نابیت.

ئەگەر قوتابی له قوناغه کانی سه ره تاییدا نه توانیت فیری پته کان و ئەو وشانه بیت که فیڕ کراوه، به دئنیاییه وه له قوتابییه کانی هاو پۆلی خوئی دوا ده که ویت، ئەمهش به سسستی فیربوون له قه له م ده دریت.

۴- توانای نووسین

بىگومان توانای نووسین لايەنىكى گرینگە بۆ ئەوھى قوتابى بتوانىت بىت بە ھاوشانى ھاوپۆلەكانى، چونكە ناكړيت قوتابى له نووسين لاواز بىت، مەبەستمان له توانای نووسين برىتييه له نووسين به پى ئەو قۇناغەى كه تيايدا دەخوئىت، چونكە له ھەر قۇناغىكدا قوتابى كۆمەلىك بابەت و وشە و رستەى نوئى فېر دەبىت.

قوتابى پىويستە توانای نووسىنى ئەو وشە و دەستەواژانەى ھەبىت كه تايبەتن بەو قۇناغەى كه تيايدا دەخوئىت، واتە ناكړيت قوتابى زورى لىبكرىت ھەندىك وشە و دەستەواژە بنووسىت كه تايبەت نين بەو قۇناغەى كه ئىستا تيايدا دەخوئىت.

ھەر قوتابىيەك توانای نووسىنى ئەو وشە و رستە و دەستەواژانەى ھەبىت كه تايبەتن بەو قۇناغەى تيايدا دەخوئىت ئەو قوتابىيەكى ئاسايە، بەلام ئەگەر توانای نووسىنى ئەو وشە و رستانەى نەبىت كه تايبەتن بەو قوناغەى تيايدا دەخوئىت، ئەو قوتابىيە تووشى سستى فېربوون بوو.

۵- توانای شىكردنەوھ

توانای شىكردنەوھ برىتييه له: شىكردنەوھى ئەو بابەتانەى كه تايبەتن بەو قۇناغە ديارىكراوھى كه قوتابى تيايدا دەخوئىت.

شىكردنەوھى بابەتەكان ديارىكراو و پوختن، ناكړيت له قۇناغى بنەرەتيدا داوا له قوتابى بكرىت بابەتتىكى گران شى بكتەوھ، بەلكو دەبىت شىكردنەوھى بابەتەكان به پى قۇناغى خوئىدن و ئاستى تيگەيشتنى قوتابى بىت.

۶- توانای دەرپرېنى بىرۆكەكان

قوتابى له قۇناغى بنەرەتيدا به تايبەتى له بازنەى يەكەمدا ئەستەمە بتوانىت بىرۆكەكانى رىك بخت و دەريان بېرىت، مەگەر قوتابىيەك له بنەرەتەوھ زىرەك بىت و توانای دەرپرېنى ھەبىت.

له سەر مامۆستا پىويستە قوتابىيەكانى فېرى ئەوھ بكات، چۆن بىرۆكەكانيان رىك بخەن و له شىوھى وشە و دەستەواژەى گەنجاو و دروست دەريان بېرن.

بەلام ئەگەر قوتابىيەك توانای دەرپرېنى نەبىت و لەگەل ئەوھشدا ھەولەكانى مامۆستا بۆ فېربوون و دەرپرېن سەرنەگرىت و رىنمايەكانى مامۆستا وەرنەگرىت، ئەو قوتابى به سستى فېربوون ھەژمار دەكرىت، چونكە له قوتابىيە ھاوپۆلەكانى خوئى دوا دەكەوئىت.

هۆكاره كانى سستى فيربوون

كۆمه لىك هۆكار بۆ سستى فيربوون ههيه، هه ندىك هۆكار چاره سهر ده بن و ده توانرئت له رىنگى پسپور و پزىشكى تايبه ته وه چاره سهرى گونجاويان بۆ بدوزرئته وه، به لام هه ندىك كات گرفته بۆ ماوه ييه كان و زگماكييه كان به ئەستهم چاره سهر ده كرئن، ليرهدا هه ول ده دهين هۆكاره كانى سستى فيربوون بخهينه روو.

۱- بابته تى زور و جوراوجور يه كيكه له هۆكاره كانى سستى فيربوون، ئەمهش كيشه يه كى گه وه بۆ سهرجه م قوتابيينى قوناغه جياوازه كان دروست ده كات و ده بئته هۆى دروستبوونى فشارئىكى زورى ده روونى و جهسته يى بۆ قوتابى، چونكه قوتابى ناتوانئت به كاتئىكى كه م هه موو بابته كان هه زم بكات و پيداچوونه وهى ورديان بۆ بكات.

له م بارهدا قوتابى تووشى دلءاوكئى و قه له قى ده بئت، ئەگه ر قوتابى نه توانئت به سهر زورى بابته كاندا زال بئت، تووشى توانج و قسه يى نه شياوى مامؤستا و قوتابيينه كانى تر ده بئت، ئەمهش وا ده كات قوتابخانه جيبه ئئيت، جيبه ئشتنى قوتابخانه لاي خه لك و مامؤستا و قوتابيينه كانى ترى قوتابخانه به سستى فيربوون هه ژمار ده كرئت.

۲- كه موكورپى هه ستى بيستن و بينين يه كئىكى تره له هۆكاره كانى سستى فيربوون، هه ندىك كات كه موكورپى له هه ستى بيستن و بينين له لايه ن كه سى پسپور و دكتور چاره سهر ده كرئت.

به لام ئەگه ر چاره سهرى نه بوو، ئەوا قوتابى تووشى سستى فيربوون

ده بئت و له قوتابيينه كانى هاوپۆلى خۆى دوا ده كه وئت.

۳- لىكچراني خيزانى و كيشه يى كۆمه لايه تى هۆكارئىكى ترى سستى فيربوونه، به هۆى كيشه يى خيزانى و كۆمه لايه تيه وه قوتابى تووشى جوره ها كيشه يى ده روونى و نازارى ويژدانى ده بئت، ئەمهش هۆكارئىكى سهره كئيه بۆ سستى فيربوون.

له م باره شدا قوتابى پئويستى به راوئزى تهن دروستى و ده روونى ده بئت بۆ ئەوهى تووشى نه خوئشى ده روونى نه بئت و چاره سهرى پئويستى بۆ بكرئت، تا بتوانئت ده ست به ژيانى ئاسايى خۆى بكات وه و ببئته وه به به شئىك له ئەندامانى كۆمه لگه، ئەمهش زياتر به راوئزى پسپورى كۆمه لايه تى و ده روونى چاره سهر ده كرئت.

۴- كه موكورپى جهسته يى هۆكارئىكى ترى سستى فيربوون و دواكه وئنه له خوئندن، چونكه كه موكورپى جهسته يى راسته وخۆ كارئگه رى له سهر لايه نى ده روونى قوتابى دروست ده كات، به تايبه ت ئەگه ر ئەم كه موكورپيه ببئته جيى گالته يى هاوپۆله كانى.

۵- ژينگه يى ناته واوى فيزيايى پۆل هۆكارئىكى سهره كئى سستى فيربوون و بيزاربوونه له پۆل و خوئندن، چونكه ئەگه ر مامؤستا نه توانئت كه شئىكى له بار بۆ قوتابى دروست بكات، به دلئناييه وه كارئگه رى نه رئنى له سهر قوتابيينه ده بئت و سستى فيربوون لاي كۆمه لئىك قوتابى دروست ده بئت.

۶- كيشه يى ده روونى هۆكارئىكى سهره كئى سستى فيربوونه، چونكه ئەگه ر قوتابيينه ك كيشه يى ده روونى هه بئت راسته وخۆ تووشى سستى فيربوون

زیره کی و خویندنیدا، به لام پیویسته ماموستا بزانیته له چ کاتیک و به چ شیوهیه ک قوتابی پاداشت ده کات.

نابیت ماموستا به رده وام بۆ هه موو وه لامیکی گونجاو و دروست پاداشت به قوتابی بدات، چونکه ئەمه ده بیته هۆکاری ئەوهی قوتابی ته نها بۆ پاداشت بخوینیت.

به لکو پیویسته ماموستا به شیوهی هه ره مه کی له نیوان چه ند وه لامیکی راست جار نا جاریک پاداشتی قوتابییه کان بکات بۆ ئەوهی قوتابی نه زانیته چ کاتیک پاداشت ده کریت، ئەمه ش رینگیه کی گونجاو و سه رده مییه بۆ ئەوهی قوتابی به رده وام بیت و ته نها بۆ پاداشت و هاندان نه خوینیت.

چاره سه رکردنی سستی فیربوون

سستی فیربوون وه ک هه ر کیشیه کی تری ژیا نی مرو ف ده شیت چاره سه ری هه بیت و دووباره قوتابی بگه ریتته وه بۆ باری ئاسایی پیشوو، تا بتوانیت ده ست به ژیا نی ئاسایی خوی بکاته وه و بگاته وه ئاستی قوتابییه کانی هاوته مه نی.

لێرده دا هه ول ده ده ین به چه ند خالیک باسی چاره سه کردنی سستی فیربوون بکه ین که بریتین له:

۱- ده ستنی شانکردنی شیوازیکی وانه گوتنه وهی گونجاو و سه رده می بۆ ئەوهی له گه ل توانای قوتابییه کان بگونجیت.

ده بیت و ئاستی زیره کی و هۆشیاری له قوتابییه کانی تر که متر ده بیت، بۆیه پیویسته مندالی تووشبوو به نه خۆشی و گری ده روونی چاره سه ر بکریته بۆ ئەوهی بتوانیت ده ست به ژیا نی ئاسایی خوی بکاته وه، وه ک هه ر قوتابییه کی هاوته مه نی خوی.

۷- شیوازی وانه گوتنه وه هۆکاریکی تره قوتابی تووشی سستی فیربوون ده کات، ئەگه ر ماموستا شاره زا ییه کی ته واوی له رینگه کانی وانه گوتنه وه نه بیت، ئەوا قوتابی تووشی گرفت و کیشه ده بیت و ناتوانیت بابه ت و بیروکه باسکراوه کان وه ربگریته و هه زمیان بکات.

که واته شیوازی وانه گوتنه وهی گونجاو هۆکاریکی سه ره کی فیربوونه، ئەگه ر ماموستا شیوازیکی گونجاو و نوی به کار نه هینیت قوتابی تووشی سستی فیربوون ده بیت.

۸- هه بوونی بۆشایی له نیوان بابه ته تیوری و پراکتیکییه کان هۆکاریکی سه ره کی سستی فیربوونه، ئەگه ر بۆشایی دروست بیت قوتابی بیروکه کانی په رته وازه ده بن و ناتوانیت شیوازی رافه کردنی ماموستا بۆ بابه ته تیوری و پراکتیکییه کان به یه که وه به سستیته وه.

که واته نه بوونی توانای به یه که وه به ستنه وه له ئەنجامی ئەم بۆشاییه دروست ده بیت که هه یه، ئەمه ش هۆکاریکه بۆ سستی فیربوون.

۹- به کارنه هینانی پاداشت و هاندان له پۆلدا هۆکاریکی تری سستی فیربوونه، هه بوونی پاداشت ده بیت له لایه نیکی سه ره کی پرۆسه ی فیربوون بۆ ئەوهی قوتابی هیژ و متمانه ی بۆ دروست بیت و به رده وام بیت له سه ر

رینگای وانه گوتنه وهی گونجاو گرفتای سستی فیربوون چاره سهر ده کات، قوتابی بۆ ئه وهی بتوانیت بابه تی رۆژانه و زانیاری و ئامۆزگارییه کانی مامۆستا به ته وای وه ربگریت و هه زمی بکات پیویستی به شیوازیکی دروستی وانه گوتنه وه هه یه.

رینگا کانی وانه گوتنه وه زۆر و جۆراو جۆرن، ههر رینگیه ك بۆ قۇناغ و بابه تیک گونجاوه، بۆیه پیویسته مامۆستا ئه و رینگیه هه لپژیریت که بۆ قوناغیکی دیاریکراو گونجاوه، بۆ ئه وهی زۆرتین لیکتیگه یشتن له نیوان خۆی و قوتابییه کانی دروست بییت.

۲- هه بوونی هاوکاری و هه ماههنگی له نیوان قوتابی و مامۆستا و که سوکاری قوتابی، چونکه هه ندیک کات سستی فیربوون له ئه نجامی نه بوونی متمانه ی ته وای و ترس و دلپاوی قوتابی دروست ده بییت، له م باره دا پیویسته هه موو لایه ك هه ول بدن پلانیکی دروست و گونجاو دابنن به مه بهستی چاره سه کردنی سستی فیربوون، به م شیوه یه ش به هاوکاری هه موو لایه ك متمانه بۆ قوتابی و مامۆستا دروست ده بیته وه.

۳- ده ستنیشان کردی کیشه کانی مندالی تووشبوو به سستی فیربوون، چونکه تا ده ستنیشانی ئه و کیشه یه نه کریت چاره سه رکردن زۆر ئه سته مه، بۆیه پیویسته مامۆستا و خیزان پیش هه موو شتیک ئه و کیشه یه ده ستنیشان بکه ن، که قوتابی تووشی سستی فیربوون کردوه.

مامۆستا چۆن ده توانیت ئه و قوتابییه بدۆزیته وه، که تووشی سستی فیربوون بووه؟

به دوا داچوون بنه مایه کی سهره کی و گرینگه بۆ ئه وهی مامۆستا بتوانیت ده ستنیشانی قوتابی تووشبوو به سستی فیربوون بکات، چونکه یه کیک له بنه ما گرینگه کان و کۆله که کانی رینگا کانی وانه گوتنه وه به دوا داچوونه، مامۆستا پیویسته به رده وام به شیوه یه کی زانستی به دوا داچوون بۆ ئاستی قوتابییه کانی بکات، تا دلنیا بییت که قوتابییه کانی له بابه ته که تیگه یشتوون، له لایه کی تر ئه م به دوا داچوونه ده بیته فیدباک بۆ خۆی و بۆ ئه و رینگیه ی که بۆ وانه گوتنه وه به کاری هیناوه.

رینمای دەررونی بۆ قوتابییان

رینمای دەررونی یه کیکه له بنه ما گرینگه كانی وانه گوتنه وهی سهردهم، به تایبهت بۆ ئه و کاتانهی که قوتابی تووشی گرفت و کیشه یه کی خیزانی، کۆمه لایه تی، ته ندروستی ده بیته، ئه گهر له سهره تای هه سته کردن به م کیشه یه هه وئی چاره سه رکردنی نه دریت، رهنگه کیشه که بیته گریه کی دەررونی گه وره و چاره سه رکردنی نه سته م بیته.

رینمای دەررونی نه که ته نها بۆ قوتابی پیویسته، به لکو بۆ مامۆستایان و خانه وادهی قوتابیانی پیویسته.

که واته رینمای دەررونی هۆکاریکی کاریگهره بۆ دروستکردنی که شیکه ته ندروست و له بار بۆ قوتابی و پهروه ده کار، له م رینگه شدا ده توانریت نه وهیه کی به هیژ و به توانا بۆ کۆمه لگه پهروه ده بکریت و له دوارۆژدا پشت به توانا کانیان به سته م.

رینمای دەررونی بریتیه له: په یوه ندی سپۆری دەررونی له گه ل قوتابی و مامۆستا، ههروه ها په یوه ندی مامۆستا و که سوکاری قوتابییان، که تاییدا که سی سپۆر به رده وام هاریکاری پیشکه ش ده کات و هه وئ ده دات به باشترین شیوه چاره سه ری گرفته کان بکات.

تایبه تمه ندییه کانی سپۆری دەررونی

پیویسته سپۆری دەررونی که سیکی به ئه زموون و خاوه ن پروانامه بیت له سپۆریه که ی خۆی، ههروه ها ده بیت هونه ری مامه له کردن بزانیته و بتوانیت به سه ر ئه و گرفت و کیشانه دا زال بیت که دینه پیش قوتابی، پیویسته که سی سپۆر هه وئ بدات به باشترین شیوه و که مترین زیان کیشه کان چاره سه ر بکات.

سپۆری دەررونی ده بیت کۆمه لیک رۆلی هه بیت و هه ریه ک له م رۆلانه گرینگی و کاریگه ری خۆی هه یه و ده بیت پشتگوئیان نه خات، ئه م رۆلانه بریتین له:

- 1- رۆلی خۆپاراستن
- 2- رۆلی چاره سه رکردن
- 3- رۆلی گه شه دان به توانا کانی تاك
- 4- رۆلی بیلایه نی
- 5- نه ئینیپاریزی (قه ره داغی، ۲۰۰۹: ۱)

۱- رۆلی خۆپاراستن: پیویسته که سی سپۆر خۆپاریزی له هه ر رووداویکی نه خوازاو بکات، چونکه که سی تووشبوو به گرپی دەررونی له بارودۆخیکی

نه شیاو به کار بئیت، یان رهنگه باسی هه ندیک شتی تایبه تی بکات، له م باره دا پیویسته پسپور به هه موو شیوهیه ک هه ولی پاراستنی نه ئینییه کانی بدات.

گرینگی رینمایي دەررونی بو قوتابیيان

۱- هه لیکی باش ده دات به قوتابی بو ئه وهی باس له کیشه و گرفته کانی بکات، پسپوری دەررونی هاوکاری قوتابی ده کات بو ده ستنیشانکردنی کیشه کان، به مه بهستی ریکخستن و چاره سه رکردنیان له رینگای رینماییه وه.

۲- به خشینی توانا به قوتابی بو تیگه یشتن و چاره سه رکردنی کیشه تایبه تییه کانی.

۳- هاوکاری قوتابی ده کات بو فیربوونی رهفتاری تازه و گرینگیدان به هونه ری په یوه ندیکردن.

۴- فه راهه مه پنیانی که شیکی گونجاو، که بیته هوی متمانه به خو بوون.

۵- هاوکاری قوتابی ده کات بو هه سترکردن به هیمنی.

دەررونی ناجیگیردا ده ژیت و پیویستی به چاره سه ره هیه، به لام زوربه ی کات که سی نه خو ش، یان توو شبوو به گرپی دەررونی چاره سه ری پیخو ش نییه و نایه ویت وه ک که سیکی نه خو ش سه یر بکریت، یان نایه ویت هیچ که سیکی رینمایي بکات، له م باره شدا رهنگه هه ول بدات زه بریک له دەرروو به ره که ی بدات، بویه پیویسته پسپوری دەررونی له مامه له کردن و پیدانی رینماییدا وردبیت.

۲- رۆلی چاره سه رکردن: پیویسته که سی پسپور زانیاری و رۆلبینی ته نها بو کاتکوشتن نه بیت، به لکو ده بیت کاریگه ری ئه رینی له سه ره که سی نه خو ش، یان توو شبوو به گرپی دەررونی هه بیت.

۳- رۆلی گه شه دان به توانا کانی تاك: پیویسته پسپوری دەررونی له گه ل به خشینی رینمایي رۆل ببینیت بو ئه وهی گه شه به توانا کانی تاك بدات، به شیوهیه ک هه ول بدات رینماییه کانی ته نها بو ئه وه که سه نه بیت که تووشی گرپی دەررونی بووه، به لکو ئه م رینماییه نه هه ولئیک بن بو ئه وهی که سی ته ندروست سوود له رینماییه کانی وه ربگریت بو کاتی پیویست و له ناکو.

۴- رۆلی بیلایه نی: ده بیت که سی پسپور هه میشه بیلایه ن بیت و خو ی له کاتی چاره سه کردنی کیشه دا به لایه نگری که س نه زانیت، چونکه هه ره پسپوریک دەررونی نه توانیت بیلایه نی خو ی بپاریزیت متمانه ی خه لکی له ده ست ده دات و خه لک بو هیچ بارو دو خیک پرس و راوئیری پ ناکن.

۵- نه ئینیپاریزی: پسپوری دەررونی ده بیت نه ئینیپاریز بیت، رهنگه که سی توو شبوو به گرپی دەررونی له کاتی پ ناگای هه ندیک وشه و ده سه ته واژه ی

رینمای دهروونی له چ کاتیکدا پیویسته؟

رینمای دهروونی بابته تیکی پیویسته بو هه موو سهرده مئیک، به تایبته له سهرده می ئیستا که سهرده می پیشکه وتن و ته کنه لۆژیایه، رینمای دهروونی ده بیته خالیکی گرینگ بو ریخخستی ژیا نی مروف به گشتی و قوتابی و ماموستا به تایبته تی.

هه چه نده رینمای له گه ل سه ره تا کانی ژیا نی مروف هه بووه، به لام لی ره دا ئاماره به کومه ئیک خالی گرینگ ده که یین که پیویست بوونی پسپوری دهروونی و رینمای پیویست ده که ن، ئه وانیش بریتین له: گه وره بوونی خیزان، زوربوونی جهنگ و رووداوه سروشتی و مروییه کان، زوربوونی ژماره ی قوتابی، زوربوونی ئاوات و ئامانجی مروف، چاودیری و سه ره رشتیکردنی مروف (قه ره داغی، ۲۰۰۹: ۲- ۵)

یه که م: گه وره بوونی خیزان

به گه پانه وهییه کی خیرا بو رابردووییه کی نزیك ده بینین پیشت خیزانه کان گه وره ده بوون و به یه که وه ده مانه وه، واته دایک و باوک و منداله کان له خانووییه کدا ده ژیان، له گه ل ئه وه شدا دوا ی هاوسه رگریی هه ره له هه مان خانوودا ده مانه وه و خیزانیان پیک ده هینا و منداله کان ده بوونه نه وه ی باپیره.

ئه مندالانه له زوربه ی بواره کانی ژیاناندا ده گه رانه وه بو باپیره و

داییره، داوای رینمایان لی ده کردن به و بیانووه ی ئه وان خاوه نی ئه زموونن، به لام دوا ی گورانکارییه خیرا کانی ژیان و زالبوونی ستایلینی تازه که بریتییه له جیا بوونه وه ی شوین له کاتی هاوسه رگریدا، ئه مه ش وا ده کات خیزانه تازه دروستبووه که له رینمای باپیره و داییره بیبه ش بن.

ئیمه باسی لایه نی ئه ری نی و نه ری نی ئه و دوو حاله ته ناکه یین، بیگومان هه ردووکیان لایه نی باش و خراپی خویان هه یه، گرینگ ئه وه یه بزانیان که ئیمه مامه له مان له گه ل ئه م دوو شیوازه دا له سه ر بنه مای کات و وزه ده بیته، چونکه له و کاته دا ئه و شیوازه پیویست بوو، ئه مه ش به هایه کی گرینگ مروفایه تی تیدایه، له شیوازی نویشدا پیویسته هه مان به ها بمینیتته وه ئه گه رچی شیوازه که شی گوراوه.

که واته به هوی پیویستبوونی کار و دوورکه وتنه وه ی خیزانه کان له شوینی نیشته جیبوونی دایک و باوکیان رینمای دهروونی بووه ته پیویستییه کی هه نووکه یی.

له ولاتاندا سه نته ر و بنکه ی تایبته به م کاره دامه زراون و هاوولاتیان رووی تی ده که ن له پینا و ده ستخستی رینمای.

به شیوه یه کی گشتی ئه م خیزانانه ی که بی سه ره پرشت و بی باوک و دایک ده میننه وه بیبه ش دهن له رینمای وه رگرتن، دوا ی بیسه ره رشتبوون، میدیا، یان کولان رینمایان ده کات، بیگومان له و کاته شدا په روه رده ی که سه کان ناهاوسه ننگ ده بیته و فیتری چه ندین ره فتار و ئاکاری نه خوازاو دهن، له ئاکامی فیتربوونی ئه م ره فتاره نه خوازاوانه کومه لگه تووشی ده یان گرفت ده بیته و ده بیته هوی دروستبوونی کیشه بو خوی و خیزان و ده وره به ری.

دووم: زۆربوونى جەنگ و رووداوه سروشتى و مروپيه كان

تا ئىسا جەنگ لە رۆژھەلاتى ناوەرەست بەردەوامە، ئەمەش وێرانكارى و ئاسەوارى خراپ لە سەر دەروونى مەروۇف جى دەھىلەت، ئەم ئاسەوارە خراپە مەروۇف تووشى دەیان گرفت و گەرتى دەروونى دەكات.

ئەو كەسانەى بەشىوھى پاستەوخۆ لەنىو ئەو جەنگ و كولكارىيانەدا بوونە و ھەلاتوون، يان ئەوانەى بە ناراستەوخۆ ئاگدارى ئەم كولكارى و جەنگانەن بەردەوام لە قەلەق و دلەپاوكيدا دەژین، بەردەوام رووداو و كارىگەرىيە نەرىنى و خراپە كان لە يادگەيان دەمىنەتەو و ئازارىان دەدات، ئەم ئازارە تووشى گەرتى دەروونىيان دەكات.

سىيەم: زۆربوونى ژمارەى قوتابى

زۆربوونى ژمارەى قوتابى بابەتى سەرەكى ئىمەيە سەبارەت بە گرینگى و پىويستى رىنمايى دەروونى، لە ھەموو شتىك گرینگتر ھەبوونى رىنمايە بۆ قوتابىيان، بە تايبەت ئەگەر ژمارەى قوتابىيان زۆر بىت، وەك دەبينىن لە ئىستادا سالى لە دوای سالى ژمارەى قوتابىيان زۆرتر دەبىت، لەگەل ئەمەشدا بەشىوھى كى گشتى ئارەزوو و خولياى خویندن كەم دەبىتەو، ھەولئى لايەنەكانى پەيوەست بەم بوارە سستە و گرینگىيەكى ئەوتۆى پى نادىت، ئەمەش وا دەكات قوتابى تووشى سەدەھا گرفت بىت و نەتوانىت چارەسەرى گەنجاويان بۆ بدۆزىتەو.

بە شىوھى كى گشتى ستانداردى جىھانى بۆ ژمارەى قوتابىيان لە پۇلدا تەنھا ۲۵ قوتابىيە، ئەم ژمارەى گونجاو بۆ ئەوھى مامۇستا بتوانىت پەيام و مەبەستەكەى بگەيەننەتە قوتابى و لەگەل ئەوھشدا ئەم ژمارەى گونجاو بۆ ئەوھى ھەموو قوتابىيان بتوان بەشدارى گەتوگۆ بکەن.

ئەگەر سەرنج بەدين دەبينىن لە ھەرىمى كوردستان زۆربەى قوتابىخانەكان بە شىوھى كى گشتى پرن لە قوتابى و لە ھەندىك پۇلدا ۵۰ قوتابى لە پۇلىك دەخوینن، ئەمە بە ھىچ شىوھىك لەگەل ستانداردى جىھانى ناگونجىت و ھەندىك لە قوتابىخانەكان زياتر لە دەوامىكى تىدايە.

بەشىك لە مامۇستاكان بەپى پىپۆرى خۇيان وانەكان نالینەو، سەربارى ئەوھش نەبوونى ھاوسەنگى لە نىوان (مامۇستا، قوتابى، پىرۆگرام، بەرىپۆبەرايەتى)، ھۆكارىكە بۆ ئەوھى قوتابى نەتوانىت بەتەواوى لە وانەكان تىبگات و فىريان بىت، بىگومان نەبوونى ئەم ھاوسەنگىيە وای كىرەو قوتابى نەخوینىت و رىز لە مامۇستا نەگىت، جگە لەمانەش وای لە قوتابى كىرەو كە جورئەتى ئەوھى ھەبىت ھىرش بکاتە سەر مامۇستا و ھەلەى نەشیاوى بەرامبەر بکات.

پىويستە بزانىن ھەرچەندە پىرۆگرام بگۆردىت و ئاستى زانىارى و زانستى قوتابى پىش بکەوئىت، ئەگەر پەروەردە و رىنمايى دەروونى لەگەل نەبىت، وەك ئەوھ وایە ھىچ گۆرانكارىيەك نەكرابىت، چونكە ھەرچەندە مەروۇف خاوەنى زانىارى بىت، بەلام رەوشت و ئاكارى جوان نەبىت زەرەرى بۆ كۆمەلگە زياترە لە كەسىك كە خویندەوارى نەبىت.

رینمای دەررونی بۆ؟

۱- پسرپوری دەررونی له رینگای پیشکه شکردنی رینمای هاوکاری مروقه ناساغه كان دهكات و ههولیان له گهڵ دهداث بۆ ئه وهی له ژیان بهردهوام بن و دان بهخویاندا بگرن، تا چارهسەر دهکرین.

ئه گەر چارهسەری پئویستیش نه بوو، ههولیان له گهڵ دهدریت له گهڵ ئەم قۆناغه دا خویان بگونجین و بههەر شیوهیهك بێت له ژیان بهردهوام بن و بتوانن وهك هەر كهسیکی ئاسای چێژ له ژیان و ئه و قۆناغه وهر بگرن كه تیایدا دهژین.

۲- رینمای دەررونی هۆکاریکی گرینگه بۆ هیورکردنه وهی ئه و مروقانهی كه زوو ههڵدهچن و کۆنترۆلی خویان له دهست دهدهن له کاتی توره بووندا.

۳- رینمای دەررونی هاوکاری مروق دهكات تا ههله و كه موکورییه کانی خویان بقۆزنه وه و لییان فیر ببن، بۆ ئه وهی هه مان ههله دووباره نه که نه وه.

ئامانجه کانی رینمای دەررونی

۱- هاوکاری قوتابی دهكات بۆ ئه وهی شارهزا و ئاشنا بێت به وزه و تواناکانی، قوتابی ههرحه نده زیرهك و به توانا بێت، ئه گەر شارهزایی و لیها تویی خوی به کار نه هینیت، ناتوانیت ئامانجه کانی بپیکیت، چونکه ماندوو بوونی قوتابی و مامۆستا بۆ ئه وهی به توانن ئامانجه کانی خویان بپیکن.

۲- هاوکاری قوتابی دهكات بۆ ئه وهی بتوانیت بریار له سه ره هه لباردنی ئه و پسرپویه بدات كه له گهڵ وزه و تواناکانی هاوته ریه و توانای سه رکه وتن و دا هینانی تیایدا ههیه.

۳- هاوکاری ئه و قوتابیانه دهكات كه تووشی شله ژانی دەررونی و کۆمه لایه تی بوونه، بۆ ئه وهی بتوانن هاوسه نگی دەررونی و کۆمه لایه تی فه راهه م بکه ن و ببنه وه تاکیکی ئاسای له کۆمه لگه دا.

۴- رینمای دەررونی هۆکاریکه وا دهكات به ئاسانی که سی پسرپور قوتابی به هه ره مند و زیرهك بدۆزیته وه.

۵- پسرپوری دەررونی له رینگای رینمای دەررونی و چاودیرکردنی قوتابی ده توانیت ئه و قوتابیانه دهستنیشان بکات که بیرکۆلن و له خویندن دواکه وتوون، بۆ ئه وهی گرینگیی زیاتریان پێ بدهن و بتوانن بیان هیننه وه ئاستی قوتابیانی ئاسای و له قوتابییه کانی هاو پۆلی خویان دانه برین.

۶- رینمای دەررونی هۆکاریکی گرینگه بۆ پیشکه شکردنی زانیاری ته واو سه بارهت به خویندنی ئاینده، جا ئه م زانیارییه پهروه رده یی، یان پیشه یی بێت.

چی بکهین بۆ ئه وهی مامۆستایه کی باش بین؟

مامۆستای باش به هه بوونی بپروانامه ی بهرز ده رناکه ویت، به لکو بهر له هه موو شتیک پپووسته مامۆستا هه ل سوکه وت و په وشتی بهرز بیت تا ببیت به مامۆستایه کی باش.

قوتابی له قوناغی بنه رتیدا نازانیت مامۆستاکه ی چ بپروانامه یه کی هه یه؟ بگره نازانیت بپروانامه چیه؟ به لکو قوتابی ته نها هه ل سوکه وت و ئه ته کیتی مامۆستا ده بینیت، که واته چی بکهین بۆ ئه وهی مامۆستایه کی باش بین؟

۲- له گه ل تازه دا بژی

بۆ به رده وامبوون و نوئپونه وهی زانست و زانیاری پپووسته مامۆستا به رده وام به دوا ی بابته و رینگای وانه گوتنه وهی سه رده میدا بگه ریت، گه ران به دوا ی زانست و باشترین رینگای وانه گوتنه وه هۆکاریکه بۆ ئه وهی مامۆستا ببیته که سیککی لیه اتوو و ناودار بۆ زانست و ئه کادیمی، له گه ل ئه وه شدا پپووسته مامۆستا به دوا ی چه مک و زاراوه ی نویدا بگه ریت بۆ ناخوتن و گفتوگۆکردن له گه ل قوتابییاندا.

۳- خاوه نی راوبۆچوونی خۆت به

پپووسته مامۆستا له بابته جه راوجۆره کاندا خاوه نی راوبۆچوونی خۆی بیت و نه ببیته پاشکۆی بیروبوچوونی ئه وانی تر.

گرینگ نییه ئه وهی ده یلیت هاوتایه، یان پچه وانه یه، له گه ل بیروبوچوونی ئه وانی تر، به لکو گرینگ ئه وهیه خاوه نی بیر و بیرکردنه وهی خۆت بیت و پاریزگاری له سه ربه خۆی خۆت بکهیت، چونکه ئه مه تاکه هۆکاره بۆ ئه وهی مامۆستا وا له قوتابییه کانی بکات متمانه ی پۆ بکه ن و شوینکه وته ی ئه و بن و به رده وام خه ریککی بیرکردنه وه و گفتوگۆی ئه کادیمی بن تا بنه نه وهیه کی پپشه نگ بۆ کۆمه لگه.

۱- مندالانه بژی

واته بۆ ده ستخستنی مه به ستیکی دیاریکراو و زانیاری تازه وهک مندال به، به رده وام به له سه ر داواکردنی زانیاری تازه، چونکه سه وشتی مندال وایه ئه گه ر پپووستی به شتیک بوو تا به ده ستی نه هیخی واز ناهینیت، پپووسته مامۆستا به م شیوه یه بیت بۆ ده ستخستنی زانیاری تازه و سه رده می، به لام به مه رجیک داواکارییه که گونجاو بیت و سوود به قوتابی و قوتابخانه و زانست بگه یه نیت.

۴- بهرپرس به

پئويسته مامؤستا بهردهوام ههستى بهرپرسياريه تي له ناخى بئيت، بؤ ئه وهى بتوانيت راسته وخؤ رووبه رووى هه موو ئهرك و ئاسته ننگيك بئيتته وه، ههستى بهرپرسياريه تي وا له مامؤستا دهكات شانازى به كه سايه تى خؤى بكات، له گهل ئه وه شدا پئويسته مامؤستا بهرپرس بئيت له هه موو ئه م شتانهى كه رووبه رووى ده بنه وه.

۶- كه موكورپه كانت بدؤزه وه

هيج مرؤفئيك له كه موكورتي به دهر نيه، مامؤستا مرؤفه وهك هه موو مرؤفئيكى تر، نابئيت مامؤستا له بهر ئه وهى مامؤستايه، يان له بهر ئه وهى ئهركى بهرپرسياريه تي و پهروه رده و فيركردنى له ئه ستؤدايه، ههستى خؤ به گوره زانيخى لا دروست بئيت و بئيت به خاوهن بريار.

مامؤستا ده بئيت بهردهوام به دوا داچوونى راستگؤيانه بؤ خؤى و برياره كانى بكات، هه وئى ئه وه بدات خاله لاوازه كانى كه سايه تى خؤى بدؤزئته وه.

به م ههنگاه مامؤستا ده توانيت بهرگرى له خؤى و كه موكورپه كانى بكات و له كاتى برياردانى نادروست لئيرسينه وه له گهل خودى خؤى بكات.

۵- به جدى كار بكه

پئويسته مامؤستا بئيت به راهينه ر، باوك و دايك بؤ قوتابيه كانى، ده بئيت مامؤستا شان بداته بهر ئالؤزى و ناخؤشيه كان، پئويسته له پهروه رده و فيركردن بهردهوام بئيت.

ده بئيت مامؤستا ههستى بهرپرسياريه تي له ناخى قوتابيه كانى بچئيت، مامؤستا پئشهنگ و ربه ره بؤ قوتابيه كانى، ئه گهر خؤى ههستى بهرپرسياريه تى نه بئيت، چؤن قوتابيه كان ئه وه ههسته يان لا دروست ده بئيت.

بنه ماکانی رېنمایي دهررونی

هه موو چه مکټک له سهر چه ندين بنه مایه ک بېنا ده کرټ، هېچ شتټک نییه له ژياندا بنه مای نه بټت، بنه ما بؤ هه موو شتټک پټویسته، ژيانی مرؤف بنه مای هه یه، خیزان بنه مای هه یه، باوکایه تی و دایکایه تی بنه مایان هه یه، بهرپرسیاریه تی و مامؤستایه تی بنه مای هه یه، بوون به قوتابی بنه مای هه یه، که واته هېچ شتټک نییه بنه مای نه بټت.

به هه مان شیوه رېنمایي دهررونی ش چه ندين بنه مای هه یه، به شیوه یه کی گشتی بنه ماکانی رېنمایي دهررونی سهره تا له رېنمایي تاکه وه ده ست پټده کات، به جورټک ئەم رېنمایيانه له گهل به ها و کتوور و ئاینی مرؤف دژ نه وه ستن، مرؤف و تاک ئازادن له هه ولدا بن بؤ ئه وهی ئامانجه کانیان به ټننه دی و فیر بېن، له خواره وه به وردی باس له بنه ماکانی رېنمایي دهررونی ده که یین (قهره داغی، ۲۰۰۹: ۸-۹).

۱- ریزگرتن له جیاوازی تاکایه تی قوتابییان، خودای گه وره به شیوه یه ک مرؤفی دروست کردوه که جیاواز بټت له مرؤفی کی تر، بویه پټویسته مامؤستا ریز له قوتابی و ئاین و خانه واده که ی بگرټت.

ریزگرتن به شیکی گرینگه له ژيانی قوتابی بؤ ئه وهی له ئاسایش و ئارامیدا بټت، به م شیوه یه قوتابی ریز و خو شه ویستی بؤ مامؤستاکه ی ده بټت و خو شی ده وټت، له گهل ئه وه شدا وانه که ی خو ش ده وټت و هه ولی فیربوون و خو ټندن ده دات.

۲- ره چا وکردنی قوناغه کانی ژيانی قوتابی و گالته نه کردن به قوناغیک له قوناغه کانی ژيان، وه ک ده زانین له هه نديک قوناغ گورانکاری به سهر روخسار و دهنگ و شیوه ی ئاخوتنی مرؤفدا دټت، له م قوناغه دا قوتابی زور هه ستیاره نابټت گالته ی پي بکرټت.

به لکو ده بټت رېنمایي ته واو و دروستی ئاراسته بکرټت بؤ ئه وهی به شتټکی ئاسایي وهری بگرټت و بتوانټت خو ی له گهل هه موو قوناغه کان بگونجټنټت.

۳- پټویسته مامؤستا ره چاوی گه شه ی تاک بکات له هه موو ره هه نده کانییه وه، مرؤف به رده وام له گوران و گه شه دایه، به تايبه ت له لایه نی عه قلی و کؤمه لایه تی و جه سته یی و سؤزداری، ئە گهر له کاتی گه شه و گورانکاریدا مامؤستا نه توانټت به شیوه یه کی دروست مامه له له گهل قوتابی بکات، ئە وا قوتابی تووشی گرفتی دهررونی ده بټت و ئاره زووی خو ټندن و قوتابخانه ی نامټنټت، بویه پټویسته مامؤستا شاره زاییه کی باشی له لایه نی سایکؤلؤژی مرؤف هه بټت بؤ ئه وهی تووشی هه له ی وا نه بټت که بټته هوی تۆرانی قوتابی له خو ټندن و قوتابخانه.

۴- ده بټت مامؤستا ره چاوی تیرکردنی پټداویستییه کانی قوتابی بکات، چونکه ههر قوناغیک له قوناغه کانی ژيانی مرؤف جورټک له پټویستی هه یه، ئە گهر ئەم پټداویستییه له م قوناغه ی که پټویسته بؤ قوتابی دابین نه کرټت، ئە وا کاردانه وهی نه رټی له سهر که سایه تی جی ده هیټت، به جورټک ئە گهر گه وره ش بټت هه ولی به ده سته ټنانی ئەم پټداویستییه ده دات.

بۆيە دەبىت مامۇستا و سەرپەرشتىار و دايك و باوكان ھەولې ئەوۋە بەدەن لە ھەر قۇناغىك بە پىي تۈانا پىداۋىستىيە كانى قوتابىيان و مندالە كانيان جىبە جى بىكەن، چونكە ئەگەر تىركردنى پىداۋىستىيە پەرۋەردەيە كان لە قۇناغى دىارىكراۋ بە تەمەنى خۇى بىت ئەوا نابىتە خەوش و كەموكورى، بەلام ئەگەر لە قۇناغىكى تر بىت رەنگە بەدەستەيىنان و ھەلدان بۇ تىركردنى ئەم پىداۋىستىيە بىت بەخەوش لە سەر كەسايەتى مرۇف.

۵- رىنماي دەروونى ھۆكارىكى يارمەتيدەر و سەرەكى مامۇستايە بۇ ئەوۋەى بتوانىت گەشە بە پرۇگرام و وانە كان بدات.

لە گەل ئەوۋەشدا مامۇستا دەتوانىت لە رىنگى رىنماي دەروونى خۇى لە گەل ھەموو پىشەت و رووداۋە نەخوازراۋە كان بگونجىنىت و بە شىۋەيە كى دروست و پەرۋەردەيە مامەلەيان لە گەل بىكات و گونجاوترىن چارەسەريان بۇ بدۇزىتەۋە.

كەواتە رىنماي دەروونى پرۇسەيە كى كارىگەرە بۇ مامۇستا و قوتابى و پرۇگرام، ئەمەش بە تەواۋكەرى پرۇسەى پەرۋەردە و فىركردن دادەنرىت.

۶- رىنماي دەروونى بىنەمايە كى گرىنگە بۇ پتەۋكردنى پەيۋەندى نىوان پىپۇرى دەروونى و مامۇستايان و كەسوكارى قوتابىيان، ئەم پەيۋەندىەش كارىكى گرىنگە بۇ سەرخستن و پتەۋكردنى پرۇسەى پەرۋەردە و فىركردن.

۷- پىۋىستە رىنماي دەروونى و پەرۋەردەيە لە ناۋەندى قوتابىخانە و پۆلە كان قۇرخ نەكرىت و ھەولې ئەوۋە بدرىت ئەم رىنمايەنە بۇ كۆلان و شەقامە كان بگوازىنەۋە ، ئەم ھەنگاۋە بۇ ئەوۋەيە كە خەلكى ئاسايى و كاسب بتوانن سوود لە رىنماي و ئامۇزگارپىە كانى پىپۇرى دەروونى ۋەرىگرن.

۸- يە كىك لە بىنەماگرىنگە كانى رىنماي دەروونى و پەرۋەردەيە برىتىيە لە تەبابى و گىيانى ھاۋكارى، پىپۇرى دەروونى و پەرۋەردەيە بەردەوام رىنماي مامۇستايان دەكەن كە پىۋىستە مرۇف بە كەموكورپىە كانيانەۋە قەبول بىرىن و ۋەك مرۇف سەيرى يە كتر بىكەين و رىز لە ھەموو پىرۇزىيە كانى يە كتر بىگرىن.

۹- دەبىت مامۇستا و قوتابى بە يەكەۋە ھەولې پاراستنى نەيىنە كانى پرۇسەى پەرۋەردە و قوتابىخانە بەدەن، ئەگەر كىشەيەك دروست بوو بە يەكەۋە ھەولې چارەسەركردن و بىنەبىركردنى بەدەن، بە ھەموو شىۋەيەك ھەولې بەدەن ئەم كىشەيە نەچىتە دەرەۋەى قوتابىخانە و خەلكى تر پىي نەزانىت، تا دەكرىت ھەولې بچووككردنەۋە و چارەسەركردنى كىشە كان بەدەن لە ژىر رىنماي پىپۇر و سەرپەرشتىارى دەروونىدا.

به شی چوارهم

جۆره کانی رینووس له بازنه یه که می قوئاغی بنه ره تیدا

چه می رینووس

با یه شی رینووس

با یه شی رینووس بۆ کۆمه له ئه رکیتیک ده گه رپته وه

ئامانجه کانی گوتنه وهی رینووس

ئه و یادگانه ی له وانه ی له رینووس به کار دین

جۆره کانی رینووس

رینووسی گواستراو

رینگه کانی گوتنه وهی رینووسی گواستراو

له رینووسی گواستراو پئویسته ره چاوی ئه م خالانه بکریت

رینووسی بینراو

هه نگاوه کانی گوتنه وهی رینووسی بینراو

رینووس به گوئگرتن

هه نگاوه کانی گوتنه وهی رینووس به گوئگرتن

گرینگی رینووس به گوئگرتن

کۆمه لیک نمونه ی جیاواز بۆ ده ستنیشا نکردنی سستی له رینووسدا

نمونه ی به که م/ تا ئیستاش له کاتی نووسیندا هه له ده که م

نمونه ی دووه م/ له بهر چی وازم له خوئیدن هینا

نمونه ی سییه م/ ده ق و وینه کان بۆ قوتابی شی بکه نه وه

نمونه ی چوارهم/ رینووس چی بوو؟

سه رنج

چه مکی رېنووس

تېگه یشتنی دهقی نووسراودا ههیه، بۆ ئه وهی خوینهر له نووسین تی بگات پیویست دهکات نووسینه که دروست و راست و له هه له و کهموکورتی پاکژ بیت.

نووسینی راست و دروست پیوسیتی به مەشق و پراھینانی بهردهوام ههیه، هاورئ له گه ل هوشیاربوون له چۆنیه تی نووسینه کهی و تیبینیکردنی پیته کان به وردی و به کارهینانی پتر له ههستیک له فیکردنی رېنووسدا بۆ ئه وهی وینهی وشه کان له زهیندا بچه سپیت و ببیته کارامه پی لای قوتابی.

رېنووس کردهی گۆرینی دهنگه بیستراو و روونه کانه بۆ هیمای پیته کان، به مهرجیک ئه م پیتانه ههر یه کیکیان له جیگه ی دروستی خویان له ناو وشه دا دابنرین (بنووسرین) بۆ ئه وهی گۆکردن و ده رکه وتنیان واته ی مه به ست به دهسته وه بدهن.

رېنووس له خۆیدا ئه و پیوه ره وردهیه له ئاستی قوتابیانی ته مهن مندا ل له پرۆسه ی فیکرونیاندا پی گه یشتوون، ههروه ها رهنگه به سیسته میکی زمانی پیناسه بکریت و به وردی کاری له سه ر بکریت له کاتی جیبه جیکردندا (خوشناو، ۲۰۱۴: ۱۲۵).

رېنووس بریتییه له یاسا و ریسا و چۆنیه تی نووسینی وشه و فرمانی زمانیک له دۆخی جۆربه جۆردا، ره چاونه کردنی رېنووس ده بیته هوی ئه وهی وشه کان هه له بخویندریته وه.

رېنووس له دوو وشه ی (orthos- راست) و (graphy- ده نووسم) هه پهیدا بووه، که له کوردیدا واته ی راستنووسی، یان دروستنووسی دیت، که به یه که وه به مانای (orthography)، دیت (حاجی مارف، ۲۰۱۴: ۱۷۰).

رېنووس بۆ پراھینانی قوتابییه له سه ر راست و دروست نووسینی وشه کان و گه شه پیدانی هه ندیک ره وشت و چاپووکیی وه ک گونگرتن، هوشیاری، تیزینی، له گه ل ئه وه شدا سامانی وشه ی ده وله مه ند ده کات و شاره زایی و رۆشنیری به هیژ ده بیت (ابومغلی، ۲۰۱۵: ۶۸، ۶۹).

رېنووس لقیکه له لقه کانی زمان و زمانی کوردی، به بنه مایه کی گرینگی ده برینی نووسین داده نریت، ئه که ر ریزمان و وشه سازی هۆکار بن بۆ دروستنووسی و نووسین له لایه نی شیکردنه وه و وه رگرتنی وشه له بنچینه کانییه وه، ئه وا رېنووسیش هۆکاریکی تری دروستی نووسینه.

ئه گه ر ریزمان هۆکاری هه لسه نگانندی قه له م و زمان بیت له دروستی نووسیندا، ئه وا ریساکانی نووسینییش هۆکارن بۆ هه لسه نگانندی قه له م و دروستی نووسین، په یوه ندییه کی پته و له نیوان دروستنووسی و

باهیخی رینووس

قوتابی له یه ک کاترمیری وانه یه کی رینووسدا هیژی ئه وه به ده ست ناهینیت توانای به سهر رینووسیکی راست و دروستدا بشکیت، به لکو به ئاخوتنی به رده وام، گفتوگوکردن، گوپرا دیران و خویندنه وه ئه م توانایه به ده ست دیت، بویه پیویسته له نیوان وانه کانی به رنامه ی رینووس و مه شقه کانی به ده ستهینانی کارامه ییه کانی زمان ریککه و تنیک هه بیت پیش ئه وه ی ده ست بکریت به گواستنه وه بو ناو کارامه ییه کانی نووسین.

قوتابی له سه ریته تی کارامه ییه کان فی ر ببیت، چونکه به درکردنی وشه و تیگه یشتنی واته و جودا کردنه وه ی دهنگی پیته کان و حونجه کردنیان له گه ل ناسینی به شه کانی ئه م کارامه ییانه، قوتابی ده گاته ئه وه ی له واته تیبگات و دهنگه کان له یه کتر جیا بکاته وه و حونجه یان بکات، له گه ل ئه وه شدا ره گه زه کانی بناسیت.

ههر کاتیک قوتابی نه توانیت ئه و په یوه ندیپانه له یه کتر جودا بکاته وه که له نیوان وشه سه ره کی و بیسترا وه کانداهیه، یان نه توانیت له کاتی خویندنه وه دا به شیویه کی ریکوپیک چاوی له سهر وشه کان بگوازیته وه، ئیدی قوتابی پیته لیکچووه کان تیکه ل ده کات، که م یان زوریان ده کات، له گه ل ئه وه شدا له سهر هندیکیان هه لده بوپیت (عاشور، ۲۰۱۴: ۱۳۱).

باهیخی رینووس بو کومه له ئه رکیک ده گه ریته وه

۱- قوتابی له سهر وردیبینی راده هیینیت.

۲- قوتابی له سهر گوگرتن و هوشیاربوون راده هیینیت.

۳- قوتابی له سهر پاک و خاوینی و خوړیککردن راده هیینیت.

۴- سامانی فهرهنگی زمانی له میانه ی دانه زمانیه جورا و جوره کان ده وله مند ده کات.

ئامانجه کانی گوتنه وه ی رینووس

۱- قوتابی له سهر وینه کیشانی پیته کان به دروستی راده هیینیت.

۲- وینه کیشان (نووسین) ی، وشه کان به خه تیکی خویندراوه که هه موو پیت و شیوه و جووله کانیاں ده گرتنه وه، له گه ل دانانی خال له شوینی خویدا.

۳- رینووس هۆکاریکه بو گه شه پیدانی تیژیینی و هوشیاری له گه ل راهینانی قوتابییان له سهر پاک و خاوینی و ریزبه ندی و روونی، که چیژی جوانیناسی لای قوتابی گه شه پیده دات.

نهو یادگانهی له وانهی رېنووس به کار دین

۱- یادگهی بیستن (گویی)

بؤ گه نجینه کردن و چه سپاندنی بیژهی وشه، پیویسته ماموستا وشه کان به شیوهیه کی دروست و رهوان گؤ بکات و دهرپینیان هیچ جوره خهوشیکی تیدا نه بیټ و دووباره کردنه وهشی له گه لدا بیټ، نه مه ش بؤ نه وهیه له زهینی قوتابییان بچه سپیت.

پیویسته له بهر چاو و گویی قوتابی وشه به هه له گؤ نه کریت، چونکه نابیت له کاتی گؤ کردنی ده قدا وشه به هه له بگاته گویی گویگر، به لکو ده بیټ به دروستی گؤ بکرین بؤ نه وهی شیوهیه کی له گه ل گؤ کردنه کی بیته به رچاوی قوتابی (نه وهی دهینوسیت).

ده بیټ ماموستا ئاگادار بیټ وشه لیکچوو و نزیکه کان به قوتابی نه دریت، چونکه قوتابی له کاتی رېنووسدا تیکه لیان ده کات.

۲- یادگهی دیده- دیتن (چاو)

نه گهر نهو وشهیهی که بؤ قوتابی دانراوه تا بینوسیت (رېنووسی له سهر بکات) شیوهیه کی به نووسین پیشانی قوتابی بدریت پترهاوکاری بینین و هاتنه پیش چاوی وینه که ده دات و قوتابییه کانیش به دروستی وشه که ده نووسن؛ چونکه له یادگهی دیتندا وینه کی بیشتر گه نجینه کردوو و له کاتی نووسین و رېنووس نه رکیکی گران نابیت.

۴- پیویسته رېنووس لایه نیک له ئهرکی بنه رتهی زمان به دی بهینیت که مه به ست لی تیگه یشتن و تیگه یاندنه لهو پارچه نووسینه (رېنووسه).

۵- مه شق کردن به قوتابییان له سهر به کارهینانی نیشانه کانی خالبهندی به شیوهیه کی دروست و رهوان.

۶- گه شه پیدانی کارامه پی نووسین لای قوتابییان و راهینان له سهر خیرایی نووسیندا.

۷- گه شه پیدانی وردی تیژیی و هوشیاری و به ئاگی له گه ل راهینانی هه ردوو ههستی بیستن (گویی) و بینین (چاو)، به جوریک که یارمه تییان بدات برگهی وشه کان له گه ل پیت و شیوه کانیاندا به جووله کانیانه وه جودا بکه نه وه، له گه ل راهینانی ده ست و په نجه و ماسولکه کانیان له جوولاندنیکي ورد و ریکدا.

۸- گه شه پیدانی سامانی زمانی و فهره نگی زمانی قوتابییان له گه ل فراوان کردنی شاره زاییه کانیان و جوراوجور کردنیان.

۹- پیوانه کردنی توانای قوتابییان له سهر نووسینی راست و دروست و مه ودای پیشکته وتنیان، ههروه ها زانیی ئاستی رېنووسی قوتابییان بؤ په پره و کردنی هؤکار و چاره سهره له باره کان.

۴- یادگه ی ماسولکه یی

مه بهست نهو ماسولکه و جومگانه یه که نووسین و خویندنه وهی دروستیان پې نه نجام دهریت، بویه دهست و په نجه و پهل به پله ی یه که م دین، نه مانه ش راهینانیا ن پویسته و نابیت هینده نووسین و رینوس به قوتابی بکریت که ببیته هوی یزاربوون و رقی له نووسین و تووشی خه تناخوشی ببیت، چونکه بیزار بوون له نووسین و له قوتابی دهکات نهها نووسین و رینوسه که له کول خوی بکاته وه.

که واته پویسته ماموستا له سنووری چالاکیی خوش و ئاسان و چیژبه خشدا بسوریتته وه، نهک وشه کان دریز و گران بن قوتابی نه زانیت بینوسیت، به تایبهت له پولی یه که م و دووم و سییه مدا.

پویسته ماموستا بزانتیت، پرؤفه کردن له سهر نووسینی دروست بهر له وهی بخریتته قالبی تاقیکردنه وه یاریده دهره بو نه وهی قوتابی به سنگفراوانی و دلخوشییه وه روو له رینوس بکات.

ماموستای سهرکه وتوو نهو که سه یه که نه م چوار یادگه یه له رینوسدا به شداری پې بکات و دهقی نااشنا و گران و ئالوز نهکات به نمونه بو چالاکیی رینوس.

دهبیت له ههر قوناغیکیشدا ته مهن له بهر چاو بگرییت و قوتابی نه کریت به تاقیگه و کیپرکی گران که نووسینی پې نه کریت، قوتابی له ههر قوناغیک بیت تواناکانی ژیری، ماسولکه یی، دیتن و بیستنی جیاواز و سنوورداره، مندالیش دهچیته قوتابخانه فی ر بکریت، نهک تاقی بکریتته وه (عاشور، ۲۰۱۴: ۱۲۹)

له گهل کرده ی نووسیندا (رینوس) وشه که به نووسراوی پیشان بدریت، کارناسانییه بو باشتر چه سپاندن و له بیرنه چوونه وهی وینه ی پیت، یان وشه که.

هه وره ها به کارهینانی تابلو، یان کارتون و ته خته بو پیشاندانی نهو وشه یه ی که مه بهستیه تی کرده و چالاکیی نووسینی بو بکریت، کاریکی زانستیانه و هونه رییه و نووسین لای قوتابی خوشه ویستتر دهکات و چالاک و دروستتر فی ر نووسین دهبیت، به تایبهت له وشه و پیته لیک نریکه کان له شیوه و دنگدا، نابیت وشه کان به هه له نووسرابن، چونکه راستکردنه وهی وشه گران و ئالوزه بو قوتابی.

۳- یادگه ی بیژیه یی

مه بهست له بیژه گوکردنی وشه و دهسته واژه و رسته کانه به دروستی و به دهنگیکی روون و رهوان و بی هه له کردن له دهرچه ی پیته کاند.

پویسته ماموستا به یهک دهست و دهنگ چهند جاریک بویان دووباره بکاته وه و گو یان بکات.

نابیت ماموستا که مته رخه م بیت و هه له بکات، چونکه راستکردنه وه له خویندنه وهدا شتیکی هه له یه و قوتابی تووشی سهرلیشویان دهکات، که واته دهبیت واته و دهربرینه کان له خویندنه وهدا به باشی و جوانی نه نجام بدریت.

جوره کانی رېنووس

له گه ل ټه وه شدا به چا و راهینان له سهر سهیرکردن و خویندنه وهی ده کریت بؤ ناسینه وهی هندی له دانه کان و حونجه کردنیان، ماموستا پارچه نووسراوه که به ش به ش ده خوینتته وه، قوتابییه کانیش پیبه پی ټه و سهیری ټه و وشه و دهسته واژه نووسراوانه ده که ن که ماموستا دهیانخوینتته وه، پاشان دهینووسن، ټه م جورهی رېنووس بؤ پؤلی سییه م و چواره می بنه رته تی گونجاو و له باره.

دوای شیکردنه وه و وردبوونه وه له زاراهوی رېنووس، ههول دههین له م به شهی توئینه وه جوره کانی رېنووس به وردی بخهینه روو و باسی ټه وه بکهین کام جور رېنووس بؤ کام قوناغ و پؤل گونجاو و دروسته.

یه که م - رېنووسی گواستراو

ههنگاهه کانی گوتنه وهی رېنووسی گواستراو

۱- دهستپیکیک له سهر بابته که به قوتابییان دهریت، ههروهک ټه و دهستپیکه ی له وانهی موتاله عه (مطالعه) دا ده کریت، که چند نمونه یه که، یان وینه گه لیک پیشان دهرین، هاوکات چند پرسیارنیکیش له سهر بابته که به گوپی قوتابییاندا دهریت، بؤ ریگا خوشکردن و گوتنه وهی رېنووس.

۲- بابته که له سهر کتیب، یان له سهر کارت، یاخود به نووسراوی له سهر ته خته که (گهر داتاشو هه بوو باشتره) پیشان دهریت، بی ټه وهی وشه کان جوولنه کانیا ن له سهر دابندریت، ټه م بؤ ټه وه پیویسته نه وه که قوتابییه کان له بهریان رېنووس بکه ن و دواتر تووشی هندی که هه ل ټه بن، چونکه ټه م هه موو ټه رکه یان له سهر که ل ټه که بییت شپرز ده بن.

۳- ماموستا که پارچه ی ناماده کراو بؤ رېنووسکردن به شیوه یه کی پوخت و

ټه م جورهی رېنووس له کتیب، یان له سهر کارت بؤ ناو ده فته رو سهرته خته ده گوازیته وه، دوای خویندنه وهی بابته که و هاوری له گه ل تیگه یشتنی ټه م بابته دا، هندی که له وشه کان به زاره کی حونجه و برکه ده کریت.

ټه م جورهی رېنووس بؤ پؤلی دووهم و سییه می بنه رته تی له بار و گونجاوه، هندی که کات له پؤلی چواره میشدا به کار دیت (ابومغلی، ۲۰۱۵: ۶۹-۷۰).

مه به ست له م جورهی رېنووس گواستنه وهی پارچه نووسراوه که یه له کتیب قوتابی، یان له سهر ته خته و کارتیکي گه وره، که (وشه و رسته) و مه به سته کانی له سهر نووسراوه، ټه م هه ش دوای خویندنه وهی نووسینه که، هاوری له گه ل تیگه یشتنی واته که ی دیت.

رهوان دهخوینیتته وه.

۴- چهند قوتابییهك تاك تاك پارچه نووسینه كه دهخویننه وه، بی ئه وهی له لایهن قوتابیانی گونگره وه بابه ته كه یان بی بردریت به مه بهستی هه له چاگردنه وه.

۵- ماموستا چهند پرسیارنك له باره ی دهقه كه ئاراسته ی قوتابییان دهكات بو دلنیا بوون له تیگه یشتی قوتابییان له سهر بیرۆكه كانی نیو دهقه كه، ئه م هه نگاوه مه شقیكه بو ده برپینی زاره کی، كه پیوسته له هه موو وانه و بابه تیكدا به شی خوی هه بیت.

۶- حونجه کردنی وشه گرانه کانی نیو دهقه كه بو دلنیا بوون له تیگه یشتن و ناسینه وه و تیگه لنه کردنیان له گه ل هاوشیوه کانیان، چاکتره ئه و وشانه به کیشانی هیلک به ژیریاندا نیشانه بکرین، یان به نووسینیان به رهنگیکی تر و جیاواز، ئه مهش له کاتی به کارهینانی تهخته ی دووهم، شیوازی حونجه کردنی وشه کانیان به ئامازه کردنی ماموستا ده بیت، كه ئه ویش به داری ئامازه ده بیت بو وشه ی مه بهست (عاشور، ۲۰۱۴: ۱۳۳-۱۳۴).

به کارهینانی تهخته ی دووهمدا ئامازه بو وشه کان دهكات.

۳- هه موو قوتابییه کان یهك دهست، له یهك کاتدا پیکه وه ده نووسن، پیوسته ماموستا رینگای ئه و قوتابییه نه دات كه ده یانه ویت خویان دربخهن كه گوايه زووتر لی بوونه ته وه و پیشبرکی دروست ده کهن.

۴- کوکردنه وهی دهفته ره کانی رینووس، پیوسته ریکوپیک و هیمنانه بیت، نه بیته چپر چپر و په لکردن.

۵- ئه وکاته ی له وانه كه ماوه ته وه و رینووسه كه ته واو بووه، پیوسته ماموستا له کاریکی به كه لک به کاری بهینیت، وهك باشترکردنی خهت و چاگردنی هه له کانی نووسینی هه ندیک له پیت و وشه کان، یاخود گفتوگوکردن له سهر ناوه رۆك و مه بهستی دهقه كه (عاشور، ۲۰۱۴: ۱۳۴).

دووهم/ رینووسی بینراو

له م جوړه ی رینووسدا ماموستا پارچه ی دیاریکراو بو مه بهستی رینووس له پۆل پیشانی قوتابییان ده دات و بویان دهخوینیتته وه تا تیگه ن و ناشنایی له گه ل په یدا بکه ن، هه روه ها هه ندیک له وشه کان حونجه و برگه ده کات، پاشان ئه و پارچه دیاریکراوه ی بو رینووس ئاماده کراوه له پیش چاویان لاده بریت بو ئه وه ی بویان بخوینیتته وه و بینووسنه وه، ئه م جوړه رینووسه بو پۆلی سی بنه رته ی گونجاوه. (ابومغلی، ۲۰۱۵: ۷۰).

له رینووسی گواستراودا پیوسته ره چاوی ئه م خالانه بکریت

۱- دانانی دهفته ری رینووس و که رسته کانی نووسین، تۆمارکردنی میژوو و رۆژ و ژماره ی بابه تی رینووس.

۲- ماموستا دهقه كه وشه به وشه بو قوتابییان دهخوینیتته وه و له کاتی

۳- مامۆستا دهقه كه له بهر چاویان لاده بات و دهست به خویندنه وهی دهكات، رسته له دواى رسته به روونی و هیمنی خویندنه وه كه ته واو دهكات.

۴- دواى ته واو كردنی خویندنه وه و نووسین، جارێكى تر مامۆستا دهقه كه بۆ قوتابییه كان ده خویندنه وه، ئەمەش بۆ ئەوهیه ئەوهی له بیران كردوو ه ببنووسن.

۵- مامۆستا دهبیت له بهردهم هەر قوتابییهك دهفتهرى رینووسى تابهت بهو قوتابییه راست بکاته وه و ههله و ناته واوییه كان دهستنیشان بکات، ئەوهی ههلهی كردوو به دروستی و له بهر چاوی مامۆستا راستییه كه بنووسیته وه.

۶- پئویسته دواى راستکردنه وهی ههله كان مامۆستا وشه دروسته كان به جوانی پیشان بدات و گفتوگۆی له سهر بکهن، ههروهها پئویسته وشه راسته كه له سهر دهفتهره كه بۆ قوتابییه بنووسیته وه، بۆ ئەوهی قوتابی ههله و كه موکورپیه كان ببینیت (عاشور، ۲۰۱۴: ۱۳۵).

لهم جوړه ی رینووسدا پارچه ئاماده کراوه كه بۆ مه شقکردن و رینووس پیشانی قوتابییهان ده دریت تا بیخویننه وه و لێ تیبگه ن، له گه ل ئەوه شدا مه شق له سهر نووسینی شیوه ی وشه كان ده کهن، پاشان پارچه نووسینه كه له بهر چاویان لاده بریت دواتر بۆیان ده خویندنه وه، بۆ ئەوه ی به پێی دهقه كه ئەو وشه و پستانه ی گوئیستی ده بن بیانوسیته وه.

لهم جوړه ی رینووسدا گه لێك هه ولدان و پرۆفه ی په روه رده ی هه ن بۆ چه سپاندنی وینه ی وشه كان له زهینی قوتابییهاندا.

هه ندیک کات مامۆستا ده توانیت ئەم جوړه ی رینووس له پۆلی چوار و پینجی بنه رتی به کار بهینیت، به تابهت کاتیک بزانیت قوتابییه كان پئویستیان پیه تی و ئەمەش ده بیت له کاتی زیاده ی وانه ی ئەو پۆله بیت، نهك له سهر مافی وانه كانی پۆل بیت، واته ده بیت مامۆستا له و کاته به کاری بهینیت، كه کاتی زیاده ی وانه كه یه (عاشور، ۲۰۱۴: ۱۳۴).

ههنگاهه كانی گوتنه وهی رینووسى بینراو

۱- مامۆستا دهقه كه به روونی بۆ قوتابییه كان ده خویندنه وه، دواتر به یه كه وه گفتوگۆی له سهر ده کهن و له واته و ناوه رۆكه كه ی ده كۆلنه وه، دواتر وشه گرانه كان حونجه و برگه ده کهن.

۲- قوتابییه كان دهقه كه ده خویننه وه و مامۆستا داویان لێ دهكات وشه گرانه كان شیکه نه وه.

گرینگی رېنووسی بینراو

هه نگاوه کانی گوتنه وهی رېنووس به گوینگرتن

۱- دهستپیکیک بۆ پېشاندانی نموننه کانی نووسین، یان به کارهینانی پرسپاره رېنغاخوشکه ره کان.

۲- پېویسته مامۆستا بابه تی ئاماده کراو، که پارچه یه کی بچووکه، بۆ قوتابییان بخوینیتته وه بۆ ئه وهی بیروکه یه کی گشتی لی وه رېگرن.

۳- پېویسته گفوتوگو له سهر واته ی گشتی دهقه که بکریت و مامۆستا کۆمه لیک پرسپار ناراسته ی قوتابییه کانی بکات.

۴- ده بیت مامۆستا وشه لیکچوو و گرانه کانی نیو دهقه که حونجه بکات و هه ندیکیش له سهر ته خته بنووسیت، له گه ل ئه وه شدا ده بیت وشه گران و لیکچوو هه کان له رسته ی ته و او پېشان بدرین و بنووسرین، بۆ ئه وهی کاریگه رپی هه بیت و سوود به قوتابییه کانی به خشیته.

۵- پېویسته قوتابی دهفته ری رېنووس و قه له م و خه تکورینه وه و ئامرازه کانی نووسین ئاماده بکات و رۆژ و میژوو و بابه تی ئاماده کراو بنووسن، له کاتی رېنووس ده بیت مامۆستا ئه و وشانه ی بۆ ئاسانکاری له سهر ته خته نووسیوی بیسرتته وه.

۶- پېویسته مامۆستا بۆ جاری دووه م دهقه که بخوینیتته وه تا قوتابییه کانی بۆ نووسین ئاماده ده بن و، هه ول بدن وشه خویندراو و له یه کچوو و گرانه کان دهر بکه ن له ته ک ئه وانه ی هاوشیوه یانن که له سهر ته خته که نووسرابوون (عاشور، ۲۰۱۴: ۱۳۵).

۱- یارمه تی به ستنه وهی گوگردنی وشه و وینه ی نووسینه که ده دات.

۲- هه نگاویکی پېشکه وتوو له پیناو ئاماده کاری بۆ چاره سه رکردنی سه ختییه کانی رېنووس (عاشور، ۲۰۱۴: ۱۳۵-۱۳۴).

سییه م / رېنووس به گوینگرتن

قوتابییان گوی له و پارچه دیاریکراوه ده گرن که مامۆستا بۆیان ده خویننه وه، پاش تیگه یشتن و گفوتوگوگردن، مامۆستا ناوه روکی بابه ته که به تایبه تی ئه وانه ی له یه ک ده چن بۆیان ده خوینیتته وه و، ئه وانیش دهینووسنه وه بۆ ئه وهی بیانبین (ابومغلی، ۲۰۱۵: ۷۱).

کۆمه ئیک نمونهی جیاواز بۆ دهستنیشانکردنی سستی له رینووسدا

نمونهی یه کهم

تا ئیستاش له کاتی نووسیندا ههله ده کهم

کاتیك پۆلی دووه می بنه رتهی بووم، بیرم دیت رۆژیک یه کیک له قوتابییه هاوپۆله کانم که دایکی مامۆستا بوو له ژیر تهخته که کتییی دهرهینا بوو و له سهر کتیبه که دهنووسییه وه، هۆکاری ئەم کاره ههله یه بریتی بوو له وهی مامۆستا له دوو جار زیاتر بۆی نه ده خویندینه وه بۆ ئەوهی به رینووس رابگهین.

داوا له مامۆستایانی به ریز ده کهم، به وریاییه وه مامه له گه له وانهی رینووس بکهن، چونکه ئە گهر له بازنه یه کهمی قوناغی بنه رتهی قوتابی فیڕ نه بیته، هه رگیز فیڕ نابیت، بۆیه نه زانین و هه له کردن له نووسین به خهوشیکی زۆر داده نریت، من تا ئیستاش ئەم خهوش و کهموکورییه م له نووسین هه یه و ناتوانم به هیچ شیوهیه ک قهره بووی بکه مه وه.

هه رچه نده ئیستا مامۆستام، به لام له کاتی نووسیندا هه له ی رینووس و ریزمانیم زۆره، هۆکاره که ی بۆ کهموکوری وانهی رینووس له بازنه یه کهمی قوناغی بنه رتهی ده گه رینمه وه، چونکه له م قوناغه دا مامۆستای زمانی کوردی به شیوهی پئویست گرینگیی به رینووس نه ده دا، به جۆریک زۆریه ی بابه ته کان له سهر ئیمه ده مانه وه، ئیمه ش له ماله وه خوینده واریکی ئە وتۆمان نه بوو که دهرسه کانمان پێ بلێته وه و فیڕمان بکات، دهرچوون و فیڕبوونی من جۆریک له سه رکیشیی تیدا بوو، چونکه ته نها خۆم هه ولّم ده دا و که سیک نه بوو گرینگیم پێ بدات.

وانه ی رینووس ئە و وانه یه بوو که زۆر ترسم لێی هه بوو، مامۆستای بابه تی کوردی له پۆل وانه که ی بۆ ده ستنیشان ده کردین و پێی ده گوتین به یانی رینووس ده کهین، من زۆر ده ترسام، به جۆریک مامۆستا زۆر سه رزه نشتی ده کردین، ده بوایه پێش ئە وهی مامۆستا بیته ژوره وه ده فته ر و قه له م ئاماده بیته، ئە وهی زۆر ترسمان لێی هه بوو بریتی بوو له دواکه وتن، چونکه مامۆستا دوو جار ده یخوینده وه و ده بوایه به هه موو شتیك رابگهین، ئە گهر نا ده بوو بچینه سهر وشه یه کی تر، ئە مه ش له رینووس نه ده چوو، به لکو له پێشبرکی ده چوو.

نموونهی دووهم

له بهر چی وازم له خویندن هیئا

من یه کتیک بووم لهو قوتابیانهی دوای ۶ سال وازم له خویندن هیئا، هه رچه نده توانیم بهم ۶ ساله تا پۆلی چواره می بنه رتهی بخوینم، به لام ئیتر بیرم کرده وه به رده وام بوون له خویندن سوودیکی ئه وتۆم پئ ناگه یه نیت، بۆیه بریارم دا قوتابخانه جئ بهیلم.

وانه ی کوردی یه کتیک بوو لهو وانانهی که زۆر ئاره زووم لئی ده کرد و پیم خووش بوو هه موو رۆژیک بیخوینین، به لام به داخه وه رینووس و کتیب و مامۆستای کوردی له بهر چاوم ناشرینیان کرد و ایان کرد رقم له هه موویان بیئت، چونکه ئهم وانه یه زۆر ئازاری ده دام و هه موو ئه و بابه تانه ی بۆ رینووس بوون له سه ر خوومان ده مایه وه، مامۆستا زۆر توند بوو له گه لمان، ئیمه زۆر بچووک بووین و به رگه ری ئهم هه مووه توره بوونه مان نه ده گرت.

رینووس هه موو شتیکی پیچه وانه کرده وه، ئیستا پرسیار له خووم ده کهم ئه گه ر رینووس نه بوایه رهنگه کۆلیژم ته واو کردبا، خوژگه توانای به رده و امبوونم ده بوو له قوتابخانه، قوتابخانه ژیانیکی تایبه ته بۆ منداڵ، من نه متوانی لهو ژیانه تایبه ته به رده وام بم.

داوا له مامۆستایان ده کهم گرینگی به هه موو بابه تیک بدن، هیچ شتیکی بۆ قوتابی جئ مه هیلن، قوتابی مندالیکی بیتاوانه، میشکی ته واو پئ نه گه یشتووه، په له کردن و توره بوون ئازار به ناخی ده گه یه نیت، تکایه گرینگی به وانه ی رینووس بدن و خووتان له گه ل قوتابییان ماندوو بکه ن.

نموونهی سییه م

دهق و وینه کان بۆ قوتابی شی بکه نه وه

کاتیکی گه وره بووم و چووم بۆ قوناغی ئاماده یی و زانکۆ، ئینجا له مانای به شیکی لهو دهق و وینه تیکه یشتیم که له بازنه ی یه که می قوناغی بنه رتهی خویندبووم، چونکه زۆربه ی بابه ته کانم ته نها ئه زبه ر ده کرد و له مانا کانیان به ته واوی تینه ده گه یشتیم، مامۆستاکانیش هینده گرینگیان به شیکردنه وه و لیکدانه وهی دهق و وینه کان نه ده دا.

ئه وهی زۆر گرینگی پیویسته مامۆستا له م قوناغی خویندن گرینگی به شیکردنه وه و روونکردنه وهی دهق و وینه کان بدات، چونکه ته نها خویندنه وه و نووسین و فیڕکردنی پیت و دهنگه کان، ناتوانن بیرکردنه وهی قوتابی پر بکه ن، به لکو ده بیئت گرینگی به شیکردنه وه و روونکردنه وهی پیویست بدریئت.

داوا ده کهم مامۆستا بابه ته کان به ئاواز و گۆرانی بۆ قوتابییان ئه دا بکات، بۆ ئه وهی چیژبه خش بن و قوتابی ئاره زووی گوینگرتنی بکات و بیرکردنه وهی نه پچرئیت.

سه بارهت به رینووس، ته نها ئه رکی ماله وه مان پئ ده درا و داوامان لئ ده کرا که بۆ به یانی خوومان ئاماده بکه یین بۆ رینووس، ئه مه ش تا راده یه ک قورس بوو، چونکه ئیمه بچووک بووین و ترس و دله راوکیی زۆرمان بۆ دروست ده بوو.

داوا له مامۆستايان قوناغى بنه رېتى ده كه م، وانهى رينووس بكه ن به وانهيه كى سهره كى و گرينگى پى بدن، بۆ نه وهى قوتابى له كاتى گه يشتن به قوناغى ناوه ندى و زانكو كيشه ي بۆ دروست نه بىت، چونكه هه بوونى هه له له رينووسدا به خه وشيكي گه و ره داده نرىت.

سه رنج

بۆمان ده رده كه وىت وانهى رينووس وانهيه كى گرینگ و كارى گه ره بۆ قوتابى، به جۆرىك هه ر خه وش و كه مو كورتى به ك له قوناغى بنه رېتى له وانهى رينووس، راسته وخۆ كارى گه رى له سه ر بىر كرده وه و ئاره زووى قوتابى بۆ خويندن ده كات.

ئوهى زۆر گرینگه و له م چاوپيكيه وتنانه بۆمان روون بووه وه برىتى بوو له شيكرده وه و روونكرده وه، مامۆستايان به شيوهيه كى باش هه ولى روونكرده وهى بابته و ده قه كان ناده ن، بگره قوتابى تا گه و ره ده بىت ماناى هه ندىكيان نازانىت و تى ناگات بۆ چى ئه م بابته تانه ده خوينت؟ بۆيه پيوسته به ر له خويندن و فيركردنى پيته كان مامۆستا گرينگى وانه كه بۆ قوتابىيان روون بكاته وه.

داوا له مامۆستايان ده كه م به هه موو شيوهيه ك هه ولى كه مكرده وهى ترس و دلاره و كى بدن، چونكه بوونى ترس و دلاره و كى هۆكاره بۆ دواكه وتن و سستى فيربوون.

نموونه ي چواره م

رينووس چى بوو؟

ئهو كاته ي له بازنه ي يه كه مى قوناغى بنه رېتى قوتابى بووم، نه مده زانى رينووس چى به ؟ ئه وهى راستى بىت وانهى رينووسمان هه بوو، به لام شتىكى رۆتىنى بوو و رۆژانه ئه ركمان پى ده درا و ئيمه ش له ماله وه خۆمان بۆ ئاماده ده كرد، به لام نه مده زانى ئه وه رينووسه، واته مامۆستا سه باره ت به وانهى رينووس هىچ شتىكى باس نه كردبوو، ته نها ئه وه نه بىت كه وانهيه ك هه بوو به ناوى رينووس.

كاتيك له كۆلپژ له به شى زمانى كوردى وه رگيرام و وانهى رينووس و گرينگى رينووسمان خويندن، ئىنجا بىرم كه وته وه شتىك هه بوو به ناوى رينووس، به شيوهيه كى گشتى وانهى رينووسمان ده خويند، به لام مامۆستا هىچ كات باسى ئه و وانه و گرينگى رينووسى بۆ نه كردبوون.

به شی پینجه م

ریگه کانی گوتنه وهی ریئووس له بازنه یه که می قوئاغی بنه ره تیدا

پۆلی یه که می بنه ره تی

ریگای پیکه پینانه وهی

ریگای ئه بجه دی (ناوی پینه کان)

ریگای دهنگی

ریگای شیکردنه وهی

ناسینه وهی پینه کان

پۆلی دووه می بنه ره تی

پۆلی سینه می بنه ره تی

پۆلی یه که می بنه رتی

له م قوناغه دا به شیوازی جیاواز هه وئی ئه وه ده دریت قوتابی فیبری نووسین و خویندنه وه بکریت، له هه مووی گرینگتر بریتییه له فیبرکردنی رینووس، ئه ویش هه نگاویکی گرینگ و کاریگه ره، له پۆلی یه که می بنه رتیدا راهینان به قوتابی ده کریت له سه ر دروستنووسی و فیبربوونی نووسین و ناسینه وه و حونجه کردنی پیته کان، بئگومان ئه م قوناغه ی نووسین و راهینانی رینووس به قوناغی جیا ده کریت و هه ول و ماندووبوونی زوری ده ویت.

۱- رینگای پیکهینانه وهی

کوئه گه ی ئه م رینگایه بریتییه له ده ستردن به فیبرکردنی پیته کان، پاشان سه رکه وتن بۆ برگه و وشه، دواتریش بۆ رسته، له م رینگایه دا ماموستا سه رنجی مندالان و زهینیان بۆ پیته کانی ئه لف و بۆ راده کیشیت.

ئه م رینگایه دوو جو ره

یه کهم: رینگای ئه بجه دی (ناوی پیته کان)

له م رینگایه دا قوتابی ناوی پیته کان له بهر ده کات و پاشان فیبری نووسی نی پیته کان ده کریت، وه ک:

ئه لف / /

بی / ب /

پی / پ / ..... هتد. (ابومغلی، ۲۰۱۵: ۳۱).

دووهم: رینگای دهنگی

ئه م رینگایه له گه ل رینگای ئه بجه دی یه ک ده گریته وه له وهی که به پیت ده ست پی ده کات، به لام له م رینگایه دا پیشکه شکردن و فیبرکردنی پیته کان به دهنگه کانیا ن ده بیت نه ک به ناوه کانیا ن، و:

/ ب /

/ پ /

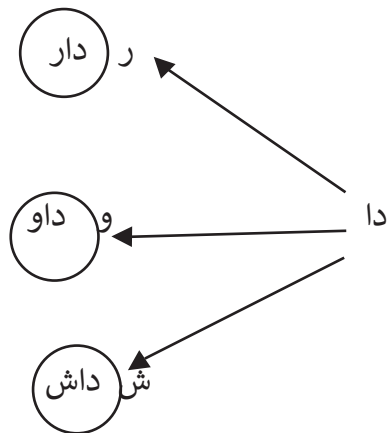
/ ت / ... هتد. (ابومغلی، ۲۰۱۵: ۳۳).

۲- رینگای شیکردنه وهی

بنه مای ئه م رینگایه بریتییه له شیکردنه وه، ئه م شیکردنه وه یه له وشه وه دیته خواره وه تا ده گاته پیت، ئه مه ش پیچه وانه ی رینگای پیکه پینانه وه یه به هه رسی لقه که یه وه، ناوی، دهنگی، برگه پی.

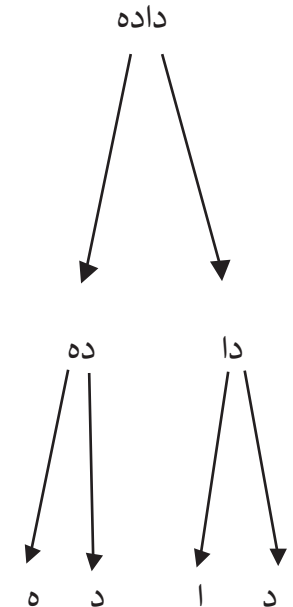
پهیره وکه رانی ئه م رینگایه پینان وایه مندا ل پیش ئه وه ی بیت بو قوتابخانه، کومه له ناویک ده زانیت و فرههنگی وشه ی هه یه، بویه ئه وه وشانه ی پیشان ده دریت، که له فرههنگی میشکی ئه ودا بوونیا ن هه یه (ابومغلی، ۲۰۱۵: ۳۶).

رینگای پیکه پینانه وهی

رینگای شیکردنه وهی

۱- ناسینه وهی پیت

ناسینه وهی پیت هه نگاویکی گرینگه، که پیی ده گوتریت (جیاکردنه وه و روته لکردن)، له پۆلی یه که می بنه په تیدا زور گرینگیی پی ده دریت و کۆمه لیک وینه به قوتابی پیشان ده دریت و داوای لی ده کریت ناوی وینه کان بلیت.

ئینجا پیتیکی بو داده نریت و ماموستا به قوتابییان ده لیت ئەم وشه یه ی ئەم پیتە ی تیدایه هیللیکی به ژیردا بکیشن، وهك:

مۆز بۆق یزن قاز

له دواي ئەم هه نگاوه، داوا له قوتابی ده کریت ته نها پیتی (ز) بخاته ناو بازنه یه ك، یان هیللیك به ژیر ئەم پیتە دا بکیشیت، وهك:

نه ورۆز وهرزش زانکۆ شه قام

ئەو هه نگاوانه ی که به شیوه یه کی گرینگ و کاریگه ر له م قۆناغه دا کاری له سه ر ده کریت بریتین له:

پۆلى دووهى بنه رته

له م قوناغه دا زياتر گرينگى به رينوسى گواستراو ده دريت، له گه ل
 ئه وه شدا هه نديك جار گرينگى به رينوسى بينراو ده دريت، قوتابى بۆ
 رينوس ده گه رپته وه سهر ده قه كه و سه يرى ده كات و زانياريه كان
 ده گوازپته وه.

ئهم جورى رينوس له سهر ته خته، يان له سهر كتيب وه
 راسته وخۆ بۆ ناو ده فته ر ده گوازپته وه، ئه مه ش كاتيك ده كرپت كه
 ده قه كه به وردى خوينا ريه وه و گف تو گو و واته كه ي كرابيت له نيوان
 قوتابيان و مامؤ ستادا.

له گه ل ئه وه شدا پيوسته هه نديك له وشه كان حونجه بكرين،
 به تايبه ت وشه گران و تازه كان، ئهم جورى رينوس زياتر بۆ پۆلى دووهى
 بنه رته به كار ديت و به شي وهى راهينان نووسرا وه ته وه له نيو كتيبى پۆلى
 دووهى بنه رته ئيدا، وهك ئهم نموونه يه ي خوار وه:

ئهم بۆشاييه پر بكه ره وه:

1- قوتابيم له .....

2- ههر خوينا دنه .....

3- له باخى ژين ..... (خوينا دنه وهى پۆلى دووهى بنه رته،
 ۲۰۱۸، ۲۰).

۲- له م قوناغه دا جورپكى تر له رينوس به كار ده هينرپت برتپيه له (رينوسى
 بينراو و گواستراو)، ئه مه ش له رينگى ببينه و بلى، له سهر كارت و تابلوى
 گيرفاناوى ده گوترپته وه.

ئهم جورى زياتر تايبه تمه نده به قوناغى يه كه مى بنه رته، قوتابى بۆ
 نووسينى وشه ده گه رپته وه بۆ ئهم ده قه ي كه پيشتر خوينا دوويه تى، يان له
 رينگى سهر مه شق رينوسى له سهر ده كات، به لام له رينگى سهر مه شق
 ده بيت قوتابى فير بكرپت له خوار وه بۆ سه ره وه وشه كه بنووسپته وه،
 چونكه ئه گه ر به پيچه وان وه بينووسپته وه رهنگه هه له يه ك بكات تا كوتابى
 به دواى ئهم هه له يه دا بروات، بۆ نموونه:

بخوينا وه، بنووسه وه.

دارا	زه رده	زارا	داده
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....
.....	.....	.....	.....

خوينا دنه وهى پۆلى يه كه م، وه رزى يه كه م، ۲۰۱۸، ۳۵-۳۶.

پۆلی سییه می بنه رتی

له م قوناغه دا زیاتر رینووسی گواستراو به کار دیت، ماموستا دهقه که به خویندنه وهیه کی جوان و به بی هه له بو قوتابییان ده خویندنه وه، نابیت له کاتی خویندنه وه دا بابه ته که به قوتابی ببردیت بو مه بهستی چاککردنی هه لهی قوتابی، چونکه له کاتی راگرتن و چاککردنی هه له قوتابی سه ری لی ده شیویت و تووشی هه لهی تریش ده بیت، ههروه ها ده بیت ماموستا هه ولی حونجه کردن و برکه کردنی وشه گرانه کان بدات.

حونجه کردن ده بیت له لایه ن قوتابیانه وه بیت و ماموستا کام وشه ی ویست، ده بیت به داری ئامازه ئامازه ی بو بکات بو ئه وهی قوتابی حونجه ی بکات، به هه مان شیوه ی پۆلی دووهم، له پۆلی سییه م به شیوه ی راهینان رینک خراوه، وهک:

قوتایی خوشه ویست ئه م بو شایانه پر بکه ره وه:

١- سه ردان ره وشتیکی .....

٢- شیوازی ..... چونه؟ (خویندنه وهی کوردی پۆلی سییه م، ٢٠٠٨: ٣٧).

له گه ل ئه م شیوازانه ی باسما ن کردن، جو ریکی تری رینووس بریتییه له بیینه و بنووسه، که له کتیبی قوتابیاندا وینه هه یه و قوتابی سهیری وینه که دهکات و ناوه که ی له ژیره وه ده نووسی ت.

بهشی شه شه م

هه ندی لایه نی نووسین و ده نگسازی

ئه لف و بی

نووسین

ده نگه کانی زمانی کوردی

کو مه له ی نه بزوینه کان

می لگرافی کو مه له ی نه بزوینه کان

جو ره کانی نه بزوینه کان

کو مه له ی بزوینه کان

می لگرافی کو مه له ی بزوینه کان

جیاوازی نیوان بزوین و نه بزوینه کان

له جو له ی زمان به شیوه ی ستوونی بزوینه کان به م شیوه یه ریزه بن

می لگرافی جو و له ی ستوونی

ئه ندامه کانی ئاخوتن له مرو ف

تایبه تمه ندی ئه ندامه کانی ئاخوتن له کاتی گو کردنی بزوینه کان

تایبه تمه ندی نه بزوینه کان

می لگرافی تایبه تمه ندی نه بزوینه کان

تایبه تمه ندی بزوینه کان

ئه لف و بی

ئه م وشه یه له دوو پیتی یه که می گریکی و یونانی وه رگراوه که پیتی ده گوتریت (ALPHA AND BET) (بالدار، ٢٠١١: ١٨).

ئه لف و بی سیستهمی نووسینی زمانه، هه موو زمانیک خاوه نی ئه لف و بی تایبهت به خویه تی، زمانی کوردیش ئه لف و بی تایبهت به خوی هه یه، له م توئینه وه یه دا زور به وردی باسی ئه لف و بی و ده نگه کانی زمانی کوردی ده که یین.

کوئترین ئه لف و بی لاتینی میژوو که ی بو سه ده ی شه شه می پیش زایین ده گه پتته وه، که به زمانی به هله وی بووه.

سو مه ریبه کان نزیکه ی (٣٠٠٠) سال بهر له ئیستا شارستانییه کی مه زنیان هه بووه، یه که مین که س بوونه که نووسینیان هه بووه و په نایان بو بردوووه.

له دوای ئه مهش کورد به ئه لف و بی عه ره بی نووسیویه تی، هه رچه نده میژوو که ی به روونی دیار نییه.

سه بارهت به سه رتای سه ره له دانی ئه لف و بی لاتینی له ناو کورددا چه نندین بیروبوچوونی جیاواز هه یه که ئامازه به وه ده که ن کو مه له ی هیفی بیروکه ی نووسینی کوردی به پیتی لاتینی هینایه ئاراهه، فائیز به گ یه کیک بوو له وانه، چونکه خوی ئه ندای ئه م کو مه له یه بوو، ئه وان جه ختیان له وه ده کرده وه پیتته عه ره بیه کان پر به پیستی نووسنی کوردی نین، له بهر

ئه وه پيشنيار ده کريت لابريين و بيتي لاتيني له بريان به کار بيت.

نووسين

عه بدوللا جه ودهت له وتاره که ی به ناوی (گوتار)، که له ژماره (یه ک) ی رۆژی کورد بلأوی کردووه ته وه به ئاشکرا بانگه شه ی ئه وه ده کات که به بيتي لاتيني بنووسن (خۆشناو، ۲۰۱۶: ۶۱-۶۲).

ئه م که موکوپيانه ی له نيشانه دهنگيه کانداهه یه، ده بنه کۆسپ و ته گهره له رینووسی کوردی به ئه لف و بی عهره بی، له ليکۆلینه وه و دیراسه کردنی دهنگه کانی زمانی کوردیدا به تايبهت له (بزوين و نیمچه بزوينه کان)، کيشه دروست ده بن.

ئه م هۆکارانه وایان له شارهزا و پسپۆرانی زمان کردووه، که هانی خه لک بدن په نا به نه بهر ئه لف و بی لاتینی و له نووسیندا به کاری بهینن بۆ ئه وه ی خویان له م که موکوپيانه ی له ئه لف و بی عهره بیدا هه یه به دوور بگرن، رینووسی لاتینی به چهند شیوه ی جیاواز وه رگیراوه ئه ویش به چهند هه ولئیکی تاکه که سی ئه نجام دراوه، بۆ ئه م مه به سته ش پیویسته نيشانه کانی ئه لف و بی جیهانی به کار بهیتریت، (عه لی، ۲۰۱۴: ۱۹۱).

له کۆتایی سه ده ی نۆزده هه میشدا زۆریه ی شاعیره کان به هه ورامی و فارسی نووسینیان کردووه.

گومانی تیدا نییه داهینانی هیماکانی نووسین به دريژایی میژوو یه کیک بووه له دره وشاوه ترین ده سته که وت و داهینانه کانی مرؤفایه تی، هیماکانی نووسین زۆر گرینگن، چونکه مرؤف یه که م ئه زموونی به رایی خۆی پي نووسیوه، ههروه ها ئه م نووسینانه ی که خه لکی ولاتی دیجله و فورات و بلیمه ته کانی رۆخی رووباری نیل له سه ر دیواری په رستگه و ئه شکه وته کان له سه ر قور و په یکه ر و پیسته نووسیویانه یارمه تی زۆری ئاده میزادی ئه م سه رده مه ی داوه که به توانیه کی زۆروه بچپته ناو میژووی کۆنی ئه وان و بتوانیت له رینگای ئه م نووسینانه ی له سه ر دیواره کان نووسراون شارهزاییه کی زۆر له باره ی ژیان و میژووی ئاده میزادی ئه م سه رده مه کۆ بکاته وه.

سۆمه ریه کان نزیکه ی (۳۰۰۰) سال بهر له ئه مرؤ شارستانییه کی مه زنیان هه بووه، یه که مین که سانیک بوون که نووسینیان زانیوه و په نایان بۆ بردووه، جۆری نووسینه که یان به (میخی) مسماري ناو نرابوو، (بالدار، ۲۰۱۱: ۱۷-۱۸).

نووسین تايبه تمه ندی گویدان به یاسا و هه لباردنی وشه و پرسته ی تیدایه (حاجی مارف: ۲۰۱۴: ۱۷۶)، له گه ل ئه وه شدا نووسین په مزه بۆ ئاخاوتن، له و کاته ی نووسین په یدا بووه به چهندین قۆنای جیا جیا تپه رپوه، به و واته یه ی له یه ک قۆنای نه وه سته و گه شه ی کردووه، له گه ل ئه مانه شدا چهندین ئاسته نگی هاتووه ته پیش، سه ره رای ئه مانه ش

توانیویه تی له گه ل سهردهمه جوربه جوره كان بگونجیت و پهره به خوی بدات.

به هوی نووسین توانرا شارستانییه تی مروّف له سهردهمیکه وه بۆ سهردهمی ئیستا بگوازیتته وه، نووسین کومه لیک تایبه تمه ندی گرینگی ههیه، نهویش بریتییه له وهی نووسین به شیوهی هه رهمه کی نییه، ده بیّت له گه ل نووسیندا گرینگییه کی زور به لایه نی خالنه ندی بدریت، له گه ل نه وه شدا ده بیّت که سیک هه بیّت بیخوینیتته وه، نووسین له پیت و هینما پیک دیت و چه ندین قونای تیپه راندوو تا گه یشتوو ته نه م ئاسته ی ئیستا، هه ر قونایک بایه خ و گرینگی خوی هه بووه.

نووسینی وینه یی یه که م قونای بووه و کونترین جور نووسینه، له م قونایه دا مروّف وینه یی نه و شتانه ی ده کیشا که مه به ستی بووه باسیان بکات و بۆ خوینه ره که ی بینریت وه ک (که شتی، مروّف، پرووه ک)، له جیاتی هه ر وشه یه ک وینه یی نه و شته ی کیشا وه که ناماژه ی بۆ کردوو.

له دوا ی نه م قونایه نووسینی بیر هاته کایه وه، که نه م قونایه بریتی بوو له پیشاندانی واته ی راسته وخوی نیشانه و هینماکان، ههروه ها یه کیک له و بۆچوونانه ی که ئیستا قسه ی له سهر ده کریت نه وه یه نووسین ته نها بۆ پاراستنی دهنگ داهینراوه و هه ولّی بیره بۆ ئاخوتن، که مه به ست لیّ گه یاندنی واته و مه به سته.

به شیکی تر له قونای نووسین بریتییه له نووسینی برگیه یی له م جوره یاندا پشت به وینه نه به ستراوه، به لکو په نایان بۆ دهنگی هینماکان بردوو، که قونایکی گرینگی به ره و پیشه وه چوو، له م بواره دا توپژهران

شوینه وارپکی زوریان له ده ستنوسه میخییه کان دۆزییه وه، ههروه ها بابلیه کان و سۆمه ریه کان زیاتر له م جوره نووسینه یان به کار هیناوه. له لایه کی تر، بۆ نووسین له م قونایه دا په نا براه بهر دهنگ و پیت، یه که مین جور ی رینوس، رینوسی ئه لف و بی یونانی بوو که له سهر بناغه ی دهنگ و پیت ساز کرا (خوشناو، ۲۰۱۶: ۱۴-۲۰).

دهنگه کانی زمانی کوردی

دهنگه کانی زمان واته دهنگه کانی ئاخوتن، وه نه بیّت نه م دهنگانه ته نها بۆ نووسین سه رچاوه بن، به لکو بهر له هه رشتیک که رهسته ی خودی ئاخوتن، چونکه ئاخوتنی مروّف له دهنگ پیک هاتوو، نه مه ش به ئاشکرا له وشه و رسته ده رده که ویت، دهنگ بچووکتین دانه ی زمانه که به سهر پارچه ی تر دا دابه ش نابیت.

که واته دهنگ بریتییه له کومه لیک شه پۆل که به هه وادا ده پروات و خیرایی رۆیشتنه که ی له ده وره به ری (۱۱۰۰) پپیه له چرکه یه دا (توفیق، ۲۰۰۹: ۲).

جوړه کانی نه بزوینه کان

۱- نه بزوینه گره کان: نهو دهنگانه ن له کاتی درکاندنیا ندا له رینه وهی تاله باریکه کانی قورگیان له گه لدا یه نه وانیس بریتین له (ب، د، گ، ج، ز، ژ، ع، غ، م، ن، ل، پ، ر، و، ی).

۲- نه بزوینه کپه کان: نهو دهنگانه ن که له کاتی درکاندنیا ندا له رینه وهی تاله باریکه کانی قورگیان له گه لدا نیه نه وانیس بریتین له (د، پ، ت، ک، چ، ح، ف، ق، س، ش، خ، ه) (توفیق، ۲۰۰۹: ۳).

۲- کومه نهی بزوینه کان

له زمانی کوریدیدا (۸) پیتی بزوین (بزوین) هه یه، وهك (ه، ا، وو، و، ی، ی، و، (i) بزړوکه)، نه مانه ش له نیوان خویاندا دهن به دوو به ش:

۱- بزوینی کورت: ژماره یان (۳) پیته، که بریتین له: (i، ه، و).

۲- بزوینی درپژ: ژماره یان (۵) پیته، که بریتین له: (ا، وو، و، ی، ی) (نهریمان خوشناو، ۲۰۱۳: ۱۰).

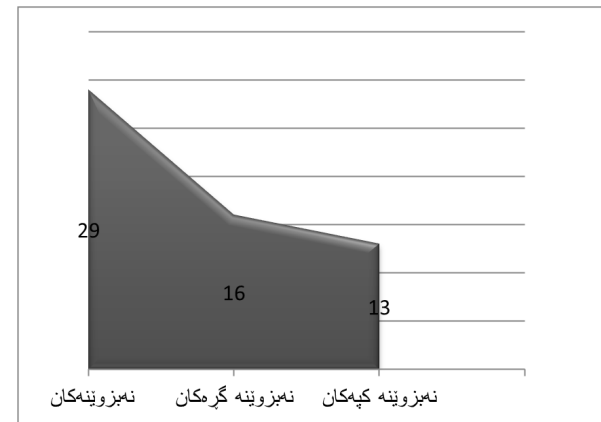
که واته کومه نهی بزوینه کان نهو دهنگانه ن که له کاتی درکاندنیا ندا هه واه به سهر بهستی و به ئاره زووی خوی له سییه کان دپته دهره وه، له هیچ شوینیک ری ل ناگیریت.

دهنگه کانی زمان له سهر له رینه وهی تاله باریکه کانی قورگ، کراون به دوو کومه نه وه نه وانیس بریتین له (نه بزوین و بزوین).

۱- کومه نهی نه بزوینه کان

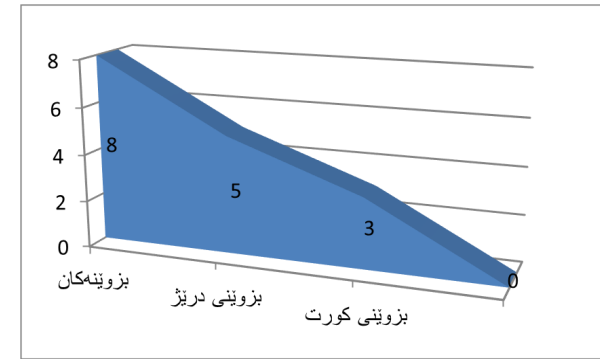
نهو دهنگانه له کاتی درکاندنیا ندا هه ندیک له نه ندامانی ئاخوتن دینه وه یهك، که مه به ستمان لی کرانه وه و داخرانه، به م شیویه ری له وه ه وایه ده گریت که له سییه کان دپت و به ئاره زووی خوی نایه ته دهره وه، چونکه نهو نه ندامانه دهن به کوسپ و ته گهره و نایه لن هه واه به سهر بهستی و به ئاره زووی خوی بیت و بچیت.

له ئاکامی کودهنگی و توینینه وه جیا وازه کانی زمانه وان و شاره زیان له زمانی کوریدیدا تا ئیستا (۲۹) نه بزوین دیاری کراون که نه وانیس بریتین له (د، ب، د، گ، ج، ف، ز، ژ، ع. غ، ح، م، ن، ل، پ، ر، و، ی، پ، ت، ک، چ، ف، ق، س، ش، خ، ه).

میلگرافی کومه نهی نه بزوینه کان

۵- نه بزوتنه گره کان له رینه وهیان له گه ئدایه، به لام نه بزوتنه کپه کان له رینه وهیان له گه ئدا نییه، هه رچی بزوتنه کانن له رینه وهیان له گه ئدایه (توفیق، ۲۰۰۹: ۴).

میلگرافی کۆمه لهی بزوتنه کان

جیاوازی نیوان بزوتن و نه بزوتنه کان

له جوولهی زمان به شیوهی ئاسۆی بزوتنه کان بهم شیوهیه ریز ده بن

۱- بزوتنه کانی ریزی پیشه وه: ئەم بزوتنه نهن له کاتی درکاندنیاندا زمان به رهو پیشه وه ده چیت وهك: (ی، ی).

۲- بزوتنه کانی ریزی ناوه راست: ئەم بزوتنه نهن له کاتی درکاندن و گوکردنیاندا زمان له ناوه راستی دهم ده بیت وهك: (ه، و، i).

۳- بزوتنه کانی ریزی دواوه: ئەم بزوتنه نهن له کاتی درکاندنیاندا زمان له قوولایی دهمدا ده بیت و به رهو دواوه ده چیت وهك: (ۆ، وو، ا).

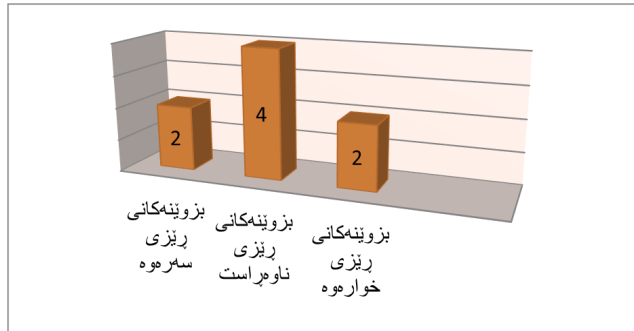
۱- له کاتی درکاندن نه بزوتنه کان هه وا به سه ره بهستی له سییه کان ده رنا چیت، به لام له کاتی درکاندن بزوتنه کان هه وا به ئاره زووی خوئی ده ریزی ده بیت.

۲- نه بزوتنه کان زیاتر به ئەندامانی ئاخوتن دروست ده بن، به لام هه رچی بزوتنه کانن ته نیا یارمه تی دروستبوونیان ده دات.

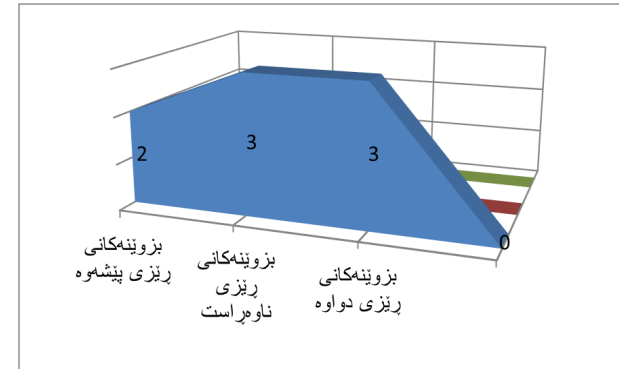
۳- نه بزوتنه کان دوو کۆمه له ن کۆمه له یه کیان گر و کۆمه له یه کیان کپ، هه رچی بزوتنه کانن یهك کۆمه له ن که هه موویان گرن.

۴- له هه ندیک باردا نه بزوتنی گر ده بیت به کپ، وهك (د) له وشه ی (شاد)، هه رچی بزوتنه کانن له هه موو شوینینک گرن.

میلگرافی جوولهی زمان به شیوهی ستوونی

میلگرافی جوولهی زمان به شیوهی ئاسۆی

ئەندامانی ئاخوتن له مروّف

ئاخوتنی مروّف له ریزه دهنگیکی یهك له دوای یهك پیک دیت، که به پیی دهستووریکی زمانهوانی ریکوپیک ریز کراون، ئەم دهنگانهی بۆ ئاخوتن به کار دین، مهبهست لی له یه کتر گه یشتنه، له گه ل ئه وه شدا دهبن به سهرچاوه بۆ نووسین، بۆیه پۆیسته ئاوریک له ئەندامانی ئاخوتن بدریته وه، که یارمهتی دروستبوونی دهنگه کانی ئاخوتن دهدهن.

لیره دا ههول دهدهین به شیک له کۆوانه کانی م. به نازره فیک توفیق، وهربگرین و له م کتیبه سوودیان لی وهربگرین که به شیوهیه کی زۆر دروست و جوان باس له ئاخوتن و ئەندامانی ئاخوتنی مروّف دهکات.

له جوولهی زمان به جشیوهی ستوونی بزوینه کان بهم شیوهیه ریز دهبن

۱- بزوینه کانی ریزی سهره وه: ئەم بزوینانهن له کاتی درکاندنیاندا زمان به رهو سهره وه هه لده کشی وهك: (وو، ی).

۲- بزوینه کانی ریزی ناوهراست: ئەم بزوینانهن له کاتی درکاندنیاندا زمان له ناوهراستی دەم ده بێت وهك: (ۆ، ی، و، (بزرۆکه i).

۳- بزوینه کانی ریزی خواره وه: ئەم بزوینانهن که له کاتی درکاندنیاندا زمان له به شی خواره وهی دەم ده بێت وهك: (ا، ه) (توفیق، ۲۰۰۹: ۵).

زانایانی دهنگ ریرووی هه وایان بۆ چه ند به شیک دابهش کردوو

به شی یه کهم: ئەم به شه پیک هاتوو له سییه کان و سورینچک که دهوری سهره کییان هه یه له ناردنی هه و بۆ به شه کانی سهرووی خۆیان و دهنگه کانی لێ دروست ده بێت، ئەم کارهش له لایه ن سییه کانه وه ئەنجام دهدریت.

به به رزیوونه وهی (سورینچک) هه و له سییه کان دیته دهره وه، ههروه ها به نزمبوونه وه شی پێچه وانه که ی روو ده دات و هه و له سییه کان دیته ژوو ره وه، جگه له مهش په راسوو ه کان به هۆی چه ند پارچه ماسولکه یه که وه به یه که وه به ستراون و توانای کردنه وه و هاتنه وه یه کیان هه یه.

به شی دووهم: ئەم به شه له سهرووی سورینچک ده ست پیده کات تا ده گاته بۆشایی ده م و لوت، ئەویش له م ئەندامانه پیک دیت:

أ: قورگ (ئه وگ): قورگ ده که ویته سهرووی سورینچک له سی کرکراگه پیک هاتوو، له گه ل ئە وه شدا ده وری سهره کی ده بینیت له دروست بوونی چه ند دهنگیک، له هه مان کاتیشدا هه لده ستی به دروستکردنی هه موو وزه دهنگیه کان، له گه ل زمانه یه کیش هه لده ستیت به ریکخستنی ده رچوونی هه و.

ب: ژیه کانی قورگ: ئەم به شه بریتییه له دوو دهسته ماسولکه ی نه رمی به رامبه ر یه کتر، ئەم دوو دهسته ماسولکه یهش به ئیسکه کانی لوله ی

قورگه وه به ستراونه ته وه، ئەم ژیه کانی قورگ له گه ل جووله یاندا چه ند باریکی تایبه تی وه رده گرن و کار ده که نه سهر دهنگه کانی زمان به م شیوه یه ی خواره وه:

۱- کرانه وهی ژیه کانی قورگ و تپه رپوونی هه و بۆ ئە وهی رینگایان لێ بگرییت، کۆمه لیک دهنگ له م باره دا دروست ده بێت و به م دهنگانهش ده لێن (دهنگه که کان).

۲- کرانه وه و هاتنه وه یه کی ژیه کان به خیرایی یه که له دوای یه که، له گه ل تپه رپوونی هه و ده بێته هۆی له رینه وهی ژیه کانی قورگ و کۆمه لیک دهنگ له م باره دا دروست ده بێت پێیان ده لێن (دهنگه گره کان).

به شی سییه م: ئەم به شه له کۆتایی قورگه وه ده ست پیده کات تا ده گاته هه ردوو لێو، له م به شان ه پیک دیت:

۱- **مه لاشوو:** هه رچه نده سنووریک دیاکرا و نییه که به شه کانی مه لاشوو له یه که جیا بکاته وه، دانانی ئەم به شان ه زیاتر بۆ ده ست نیشانکردنی سازگه ی دهنگه کانه (شوینی ده رپینی دهنگه کان).

مه لاشوو له دوای ددانه کانی ریزی سهره وه ده ست پیده کات، که پێی ده گوتریت پووکی ددان، ههروه ها مه لاشوو ره قیشی پێ ده گوتریت، ئەم به شه ی مه لاشوو توانای جوولانه وهی نییه له ده مدا، له دوای ئە وهش مه لاشوو نه رم ده ست پیده کات، که ده وری گه وره له گۆرانی ریرووی هه وادا ده بینیت، چونکه له کاتی دروستبوونی دهنگه زارییه کاند مه لاشوو نه رم به رز ده بێته وه و کونی لوت ده گریت، به مهش هه و ناچیته دهره وه و کۆنسانته زارییه کان دروست ده بن، به لام له کاتی نزمبوونه وهی مه لاشوو

تایبه تمه ندی ئەندامه کانی ئاخاوتن له کاتی گوکردنی بزوینه کان

١- **باری لیو:** له سه ریکه وه ههردوو لیو به رهو پیشه وه ده چن و له یه کتر نزیك ده بنه وه، له م باره دا هه رسی بزوینی (و، وو، ۆ) دروست ده بن.

له سه ریکی تر ههردوو لیو به رهو ته نیشته ده کشین، له م باره دا ههردوو بزوینی (ی، ێ) دروست ده بن، یان لیوه کان له یه کتری جودا ده بنه وه له م باره شدا بزوینی (ه، ا، i) دروست ده بن.

٢- ئەندازهی کردنه وهی ده م

أ: کردنه وهی که م، یان تهنگ: ئەمه له کاتیکدا ده بیته که بزوینه کانی (و، وو، ی، ێ) گو ده کریین.

ب: کردنه وهی مامناوهندی: له کاتیکدا ده بیته که هه رسی بزوینی (ی، ۆ، ه) گو ده کریین.

پ: کردنه وهی کراوه: ئەم شیوازه له کاتیک ده بیته که بزوینی (ا) گو ده کریته.

نه رمدا ده روازه ی بۆشایی ده م داده خریته و ههوا ناتوانیته له م بۆشاییه دا بچیته ده ره وه، بۆیه له م حالته دا دهنگه لوتییه کان دروست ده بن.

١- **زمان:** زمان وهك ئەندامیکی کاریگه ر ده ورێکی گه وه له دروستکردنی دهنگه کاند ده بینیت، ئەوهش ده گه ریته وه بۆ ئاسان جووله ی ئەم ئەندامه له ناو ده مدا، زانایانی دهنگ زمانیان کردوو به سی بهش ئەوانیش بریتین له:

أ- پشته وهی زمان: ئەم به شه به رانه ر مه لاشووی نه رمه و کو تایی به ره گی زمان دیت.

ب: ناوه راستی زمان: ئەم به شه به رانه ر مه لاشووی ره ق ده وه ستیت.

ج: پیشه وهی زمان: ئەم به شه به رانه ر پووکی ددانه، ههروه ها ئەم به شه نووکی زمان ده گریته وه (توفیق، ٢٠٠٩: ٥-٧).

تایبه تمه ندی نه بزونه کان

۹- د: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کییه، پيشه وهی زمان به شدار ده بیت له دروستکردنیدا، دهنگی کی گره.

۱۰- ر: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کییه، له کاتی گوگردنیدا زمان به رهو پيشه وه ده چیت، دهنگی کی گره.

۱۱- ږ: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کییه، له کاتی گوگردنیدا زمان به رهو پيشه وه ده چیت، دهنگی کی گره.

۱۲- ز: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کییه، پيشه وهی زمان به شدار له دروستکردنی ده کات، دهنگی کی گره.

۱۳- ژ: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کییه، دهنگی کی گره.

۱۴- س: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کییه، دهنگی کی کپه.

۱۵- ش: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کییه، دهنگی کی کپه.

۱۶- ع: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا قورگییه، دهنگی کی گره.

۱۷- غ: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا قورگییه، دهنگی کی گره.

۱۸- ف: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا ليوه کییه، دهنگی کی کپه.

۱۹- ڤ: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا ليوه کییه، دهنگی کی کپه.

۲۰- ق: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا قورگییه، له کاتی گوگردنیدا زمانه بچکوله دهوری کی سهره کی ده بینیت، دهنگی کی کپه.

پيته نه بزونه کان کومه نیک تایبه تمه ندی جیاوازیان هه یه، که ئەم تایبه تمه ندیانه له یه کتریان جیا ده کاته وه، لیره هه ول ددهین باسی ئەو تایبه تمه ندیانه بکه یین و به شیوه ی ریزبه ندی له یه کتر جیا یان بکه یینه وه، تایبه تمه ندییه کانیش بریتین له:

۱- ژ: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا قورگییه، دهنگی کی کپه، (خوشناو، ۲۰۱۶: ۱۸۹).

۲- ب: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا ليوه کییه، هه ردوو ليو به شدار له درکاننیدا ده که ن، دهنگی کی گره.

۳- پ: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا ليوه کییه، هه ردوو ليو به شدار له درکاننیدا ده که ن، دهنگی کی کپه.

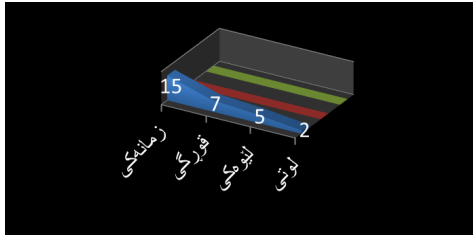
۴- ت: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کییه، له کاتی گوگردنیدا زمان به رهو پيشه وه ده چیت، دهنگی کی کپه.

۵- ج: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کییه، دهنگی کی گره.

۶- چ: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کییه، دهنگی کی کپه.

۷- ح: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا قورگییه، دهنگی کی کپه.

۸- خ: ئەم دهنگه له شوینی دهرپریندا قورگییه، دهنگی کی کپه (نه ریمان خوشناو، ۲۰۱۳: ۲۶-۲۷).

میلگرافی تایبه تمه ندی نه بزوینه کان

تایبه تمه ندی بزوینه کان

- ۱- ۵: بزوینیکی کورته، له کاتی گوگردنیدا زمان له ناوه پراستی ده مدا ده بیت و هه ردوو لپوه کان له یه کتری جودا ده بنه وه (خوښناو، ۲۰۱۳: ۶۸).
- ۲- ۱: بزوینیکی دريژه، له کاتی درکندنیدا زمان له پشته وهی دم ده بیت و هه ردوو لپوه کانیش له یه کتر جودا ده بنه وه (خوښناو، ۲۰۱۳: ۱۴).
- ۳- ۹: بزوینیکی دريژه، له کاتی گوگردنیدا زمان له پشته وهی ده مدا ده بیت و هه ردوو لپوه کانیش به ره و پيشه وه ده چن و له یه ک نزيك ده بنه وه (خوښناو، ۲۰۱۳: ۷۰).
- ۴- ۹: بزوینیکی کورته، له کاتی درکندنیدا زمان له ناوه پراستی ده مدا ده بیت و هه ردوو لپوه کانیش به ره و پيشه وه ده چن.
- ۵- ۹: بزوینیکی دريژه، له کاتی گوگردنیدا زمان له پشته وهی ده مدا ده بیت

- ۲۱- ک: ئەم دەنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کیه، له کاتی گوگردنیدا زمان به ره و دواوه ده چیت، ده نگیکی کپه.
- ۲۲- گ: ئەم دەنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کیه، له کاتی گوگردنیدا زمان به ره و دواوه ده چیت، ده نگیکی گره.
- ۲۳- ل: ئەم دەنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کیه، له کاتی گوگردنیدا زمان به ره و پيشه وه ده چیت، ده نگیکی گره.
- ۲۴- ڤ: ئەم دەنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کیه، له کاتی گوگردنیدا زمان به ره و پيشه وه ده چیت، ده نگیکی گره.
- ۲۵- م: ئەم دەنگه له شوینی دهرپریندا لوتیه، ده نگیکی گره.
- ۲۶- ن: ئەم دەنگه له شوینی دهرپریندا لوتیه، له کاتی درکندنیدا زمان به ره و پيشه وه ده چیت، ده نگیکی گره. (توفیق، ۲۰۰۹: ۱۰-۱۱).
- ۲۷- ه: ئەم دەنگه له شوینی دهرپریندا قورگییه، ده نگیکی کپه (خوښناو، ۲۰۱۳: ۶۶).
- ۲۸- و: ئەم دەنگه له شوینی دهرپریندا لپوه کیه، هه ردوو لپوه به شداري له دروستکردنیدا ده کهن، ده نگیکی گره (خوښناو، ۲۰۱۳: ۷۲).
- ۲۹- ی: ئەم دەنگه له شوینی دهرپریندا زمانه کیه، له کاتی درکندنیدا زمان له ناوه پراستی دم ده بیت، ده نگیکی گره (خوښناو، ۲۰۱۳: ۸۰).

بەشى ھوتەم

خالبەندى

خال (.)

جووت خال (دوو خال) (:)

(بۆر) كۆما (،)

(خالبۆر) كۆماي خالدار (؛)

تەقەل (-)

ھىلى لار (/).

نیشانەى سەرسورمان (!).

نیشانەى پرسىيار (?).

ئەستىرە (*).

جووت چكۆلە»

كەوانەى بچووك ().

جووت كەوانەى بچووك (()

كەوانەى گەورە [ ].

و ھەردوو لىۋەكان بەرەو پىشەۋە دەچن (خۆشناۋ، ۲۰۱۳: ۷۴-۷۶).

۶- ى: بزوينىكى درىژە، لە كاتى گۆكردندا زمان بەرەو پىشەۋە دەچىت و ھەردوو لىۋەكانىش بەرەو تەنىشت دەكشىن.

۷- ى: بزوينىكى درىژە، لە كاتى دركاندىدا زمان بەرەو پىشەۋە دەچىت و ھەردوو لىۋەكانىش بەرەو تەنىشت دەچن (خۆشناۋ، ۲۰۱۳: ۷۸-۸۲).

۸- (i) بزۆكە: بزوينىكى كورتە، لە كاتى دركاندىدا زمان لە ناوھراستى دەمدا دەبىت و ھەردوو لىۋە لە يەكتر جودا دەبنەۋە (خۆشناۋ، ۲۰۱۶: ۹۲)، لە گەل ئەۋەشدا بزوينىكى سرك و جىگىرە، لە ھەر شوپىنىكا (نەبزوين) ياك لە تەنگزەدا بىت، بزۆكە پەيدا دەبىت و جووتە دەنگى بۆ دەرەخسىنىت، ھەر كاتىكىش تەنگزە كە نەما ون دەبىت (بابان، ۲۰۱۸: ۴)

خالبهندی

خالبهندی ئه و نیشانانان له نووسیندا به کار دههئیرین و گرینگی و تایبهتمهندی خویان ههیه.

خالبهندی وهك نیشانهی هاتووچۆ وایه بۆ خویانه، مه بهست له نیشانهی هاتووچۆ ئه وهیه چهنده نیشانهی هاتووچۆ گرینگه بۆ شوفیر له کاتی شوفیریکردن، به هه مان شیوه نیشانه کانی خالبهندی ئه وهنده گرینگن بۆ خویانه کاتیک دهقیك دهخوینیتتهوه (خۆشناو، ۲۰۱۶: ۱۳۴).

کهواته خالبهندی کۆمه لیک هیما و نیشانهن که به هۆیانهوه پرۆسهی خویندی دهق روونتر و ئاسانتر دهکهن، له م پرۆسهیه دا بهستنهوه و نه بهستنهوهی وشه کان به یه که وه دهخریته روو و نیشانه کانی خالبهندی زۆر و جۆراوجۆرن، به لام باوترینیان ئه مانه ی خوارهون:

۱- خال (.)

ئهم نیشانهیه کاتیک داده نریت که رستهیهك واتهیه کی تهواوی هه بیته و رستهیه کی سه ربه خو بیته، ئه مهش به واته ی تهواو بوونی رسته کهیه، ههروه ها ئهم نیشانهیه له کۆتایی هه موو رستهیهك داده نریت جگه له رسته ی پرسیار و سه رسورمان (کاروانی، ۲۰۱۸: ۴۱) وهك:

ئازاد نانی خوارد.

له گه ل ئه وه شدا خال بو كور تکر دنه وهی هه نديك نازناو و پيشه و رېنگه وت داده نرېت وهك:

بو نازناوی زانستی وهك (پ.) = پرؤفیسور

(د.) = دکتور

(پ.ز.) = پېش زاین

(د.خ) = درودی خوی له سه ر بېت

ده بېت خال به وشه ی پېش خوی وهه بلکیندرېت وهك:

هه ولیر شارېکی خوشه.

له گه ل ئه وه شدا (...) سی خال له نیو ده قدا مانای وایه وشه یهك فرې دراوه، به لام ئه گهر (...) چوار خال هه بوو واته له وشه یهك زیاتر فرې دراوه، به لام هه بوونی (.....) دیریک له خال واته دیریک تا په ره گرافیک فرې دراوه (جوکل، ۱۹۹۹: ۱۳۱).

۲- جووت خال (دوو خال) (:)

دوو خال بو درېزه دان و پروونکر دنه وهه وراکیشانی سه رنجی خوینه ره، هه روه ها بو پېشکه شکر نی لیسته یهك، واته له نیوان شت و جو ره كانی به کار ده هینرېت.

زانکوی سه لآحه دین له چه ند کولیریک پیک دیت له وانه:

(زمان، ئه نذازیاری)

له گه ل ئه وه شدا له دوی ناوی قسه که ره له کاتی گفوتوگودا به کار

ده هینرېت، وهك:

زانای بواری زمانه وانی ده لیت: زمان هیزه.

۳- (بۆر) کۆما (،)

کۆما پشوویه کی کورته، داده نرېت بو ئه وهی وا له رسته بکات ئاسان بخویندرېته وهه و روون بېت، بۆر چاره سه ریک باشه بو رسته ی دوورودرېژ (ئه بابه کر، ۲۰۱۸).

ئه م نیشانه یه واته ی راوه ستانه له خویندنه وه دا، به لام بو ماوه یه کی که م، له چه ند کاتیکی جیاواز و له نیوان رسته ی جیاواز به کار ده هینرېت، وهك:

أ- له نیوان جوړ و پارچه کانی شتیک، یان واته یهك به کار ده هینرېت، هه روه ها له نیوان رسته ی مه رجدار و ده ربرینی سویند خواردن به کار دیت، وهك:

ئه گهر ویستت بېت بو لام، ده بېت ئاگاداری خوت بیت.

سویند ده خوم، من ئه مه م نه کردووه (کاروانی، ۲۰۱۸: ۴۱).

۴- (خالبۇر) كۆمى خالدار (۴):

كۆمى خالدار بۇ وچانكردنىكى درىژتر لە كۆمى ئاساپى، زۆربەى كات لە وپرستانە بە كار دىت كە زۆر لە يە كتر نزيكن و كۆمى خالداريش لە برى خال دادنرىت، وەك:

لەم سالانەى دواييدا؛ كوردىكى زۆر پەريوھى ھەندەران بوون (ئەبابە كر، ۲۰۱۸).

لەگەل ئەوھشدا كۆمى خالدار لە نيوان دوو رستەدا بە كار دەھيئىت، كە رستەى دووھم وەلامە بۇ رستەى يەكەم، وەك: مندالە كە زيرەكە؛ چونكە باوكى مامۆستايە.

۵- تەقەل (-)

ئەم نيشانەيە بەشەكانى پيشەوھى خۆى بەدوای خۆى دەبەستىتەوھ، لە لايەكى تر بۇ جياكردنەوھى وتەى دوو كەس بە كار دىت، وەك:

پىويستە مامۆستا زياتر گرىنگى بە قوتابىيەكانى بدات- ئەوسا گلەپى لە خانەوادەكەى بكات.

ب- لە نيوان ئەو شتانەى دەژمىردىن، وەك:

(كورپكى باش، باشى ھەبوو)

پ- دوا بەدوای ناوى بانگگراو، وەك:

كورپنە، بخويىن.

ت- لە دواى وشەى بەلى، نەخىر، نا.

ج- لە پيش ئامرازى ليكدەرى (و، يان، يا) بە مەرجىك نەكەوتبەنە سەرەتاي رستە، وەك:

كتىبەكە بخويىنەوھ، يان مندالەكە فير بكة.

چ- لە رستەى ليكدراو دەتوانرىت لە برى ئامرازى ليكدەرى (و) بە كار بەيئىت، وەك:

نەسرین چوو بۇ قوتابخانە، كتىبەكانى لەگەل خۆى برد، ھاورپىكانى لە پۇل بىنى.

ح- دەتوانرىت لەبرى (كە) لىكدەر لە رستەدا بە كار بەيئىت (ئەبابە كر، ۲۰۱۸) وەك:

بە باشى دەزانم، بە يەكەوھ بچىن بۇ بازار.

تېيىنى / دەبىت كۆما (بۇر) بە وشەى پيش خۆى بلكىندىت و بوشاپى ھەبىت لەگەل وشەى دواى خۆى.

6- هیللی لار (/)

ئهم نیشانهیه بۆ نووسینی رېنگهوت به کار دیت بۆ جیاکردنه وهی رۆژ و مانگ و سال، وهك:

۲۰۲۱/۲/۱۷

ههروهها بۆ نووسینی دابهشکردن له نیو دهقیك كه پیتی تیدا به کار هاتوه، وهك:

خیرایی تیشك ۱۰۰ كم / چرکهیه

7- نیشانهیه سهرسورمان (!)

ئهم نیشانهیه ههم بۆ سهرسورمانه، ههم بۆ ئهمرکردن و داواکردن. له کۆتایی ئهم وشه و رستانه دیت كه سهرسورمان، یان په ژاره و ههستیکی دهروونیان تیدایه. وهك:

۱. ئای ئهوه لیرهیت!

۲. ئۆخهیه کوردستان ئازاد بوو!

۳. ئای له وکانییه چهند سازگاره!

8- نیشانهیه پرسیار (؟)

رستهیه پرسیاریش ئهو جووره رستهیهیه كه قسه کهر بۆشایی له قسه کردنی ههیه و دهیهویت به پرسیارکردن زانیاری پئویست به دهست

بهینیت (خوشناو، ۲۰۱۶: ۱۳۵، ۱۳۴)، نیشانهیه پرسیار له کۆتایی رستهیه پرسیاریه دادهنریت، وهك:

بۆچی نه هاتی؟

بۆچی زوو ئاگادارت نه کردمه وه؟

ئایا دهزانی ئالای کوردستان چهند رهنگه؟

9- ئهستیره (*)

ئهم نیشانهیه زیاتر بۆ پهراویز به کار دیت، نووسهر دهیهویت روونکردنه وه له سهر بابهتیکی لابهلا بدات له پهراویز.

۱۰- جووت چکۆله «»

ههندیك كات له بری جووت كه وانهیه بچووك ئهم نیشانهیه «» دادهنریت، ئهم هیمایه لهم شوینانه به کار دیت.

۱- کاتیک گرینگیه کی تایبته به وشهیهك، یان دهسته واژهیهك دهدریت، وهك:

زانایان «زمان» به بنه مای په یوه ندیکردن دادهنین.

۲- کاتیک وتهیهك راسته وخۆ ده گپردریتته وه و دهستکاری ناکریت، وهك:

قازی موحه ممهد چاو نه ترسانه رووی تیکردن «ئیهه ئه مرؤ قازی موحه ممهدیک ده کوژن، بهیانی له ههر دلویه خوینیکی من سهدان قازی موحه ممهدی تر سهر ههل ددهن»

تیبینی: ئه گهر رسته، یان وته كه به خال، بؤر، نیشانه ی پرسیار، یان سه رسورمان کو تاپی هاتبوو، به هه مان شیوه ده خریتته نیو جووت چکۆله (ئه بابه کر، ۲۰۱۸).

که وانهی گه وره زیاتر بؤ روونکردنه وه به کار دیت، کاتیک ده ته ویت بابته تیک له زمانیکه وه بؤ زمانیکی دیکه وه ربگیریت، ههروه ها له په راوئیزیش سوودی ل وهرده گیریت به تایبته ئه گهر له کاتی نووسیندا زانیمان ده قیک هه له ی ئاشکرا و بهرچاوی تیدا یه ئه وا راستیه که ی له نیوان که وانهی گه وره دهنووسریت.

هۆکاره کانی دابه زینی ئاستی نووسینی قوتابیانی زانکۆ له نووسینی کوردیدا

۱۱- که وانهی بچووک ( )

ئهم نیشانه یه بۆچه ند مه به ستیک به کار دیت، وهك:

۱- بایه خ نه دان به فیکردنی خویندنه وه و فیرنه بوونی شیوه ی پیته کان له قۆنای بنه رتیدا.

1. سالی له دایکبوون و مردنی که سیک (۱۹۸۰-۲۰۰۵).

۲- په رینه وهی قوتابی تا پۆلی چواره می بنه رتی، ئه مه یه کیک بوو له و بریارانه ی نه وه یه کی نه خوینده واری پیگه یاند، ئه م کاریگه رییه نه رینییه ی که له سه ری دروست بوو تا کو تاپی ته مه نی ناتوانیت قه ره بووی بکاته وه.

2. له نیوان رسته دا ده سته واژه یه ک، یان وشه یه ک ده خریتته نیوان که وانهی بچووک که مانایه کی تایبته تی هه بیت.

۱۲- جووت که وانهی بچووک (( ))

به شیوه یه کی گشتی ئه و قوتابیانه ی بهر بریاری په رینه وه که وتن، ئیستاش نووسین و رینووسیان وهك پیویست نییه، یان ئه وه تا له دوا ی قۆنای چوار قوتابخانه یان جیهیشت.

ئهم نیشانه یه کاتیک به کار دیت ئه گهر ده قیک وهك خو ی وه ربگیریت، به بی ده ستکاری و گۆرانکاری، وهك:

((زمان هیزه)).

۳- ئاگادار نه بوونی مامۆستای زمانی کوردی له رینگا کانی وانه گوتنه وه، به تایبته له رینووس که زۆر دوا که وتووانه مامه له ی له گه ل ده کریت.

۱۳- که وانهی گه وره [ ]

راسپاردە كان

۴- گرېنگى نەدان بە ئەركى مالمەۋە، ئەمەش دەكەۋىتتە ئەستۆى دايكان و باوكان، چونكە ئەركى مالمەۋە تەۋاۋكەرى ئەۋ ئەرك و خويندەنەيە كە مامۆستا لە قوتابخانە فېريان دەكات.

۵- ھەر كەمتەرخەمى و سستىەك لە قۇناغى بنەرەتى ھەبىت، جا قوتابى، يان مامۆستا و دايك و باوك، ھۆكارى كەمتەرخەمىيە كە بن ئەۋا لە قۇناغى ئامادەي و زانكو قۇتابى باجە كەى دەدات.

۱- پۆلى يەك تا چوارى بنەرەتى، بناغەى فېربوونى نووسىنە، بۆيە پىۋىستە مامۆستا بە وريايىيەۋە مامەلە لە گەل ئەم قۇناغە بكات، كەلېنە كانى رېنووس بە بېخەمى جى نەھىلرېت (مامۆستا خەمى لى بخوات).

۲- ۋەزارەتى پەرۋەردە بايەخ بە دەفتەرى تايبەت بە خەت و رېنووس بدات.

۳- كىتېبە كانى خويندەنەۋەى كوردى دەۋلەمەند بن بە چالاكىيە كانى بەھىزكردنى تواناى دروستنووسى، بە ئەلف و بېي پەيرەۋكراۋ.

۴- لە كۆلېژە كانى پەرۋەردەى بنەرەتى بايەخ بە گوتنەۋەى خەت و رېنووس بدرېت.

۵- پىسپۇرانى بوارى پەرۋەردە گرېنگى بە تونىنەۋەى ھاۋشىۋە بدن و پىداچوونەۋەى بۆ بكن، لە گەل ئەۋەشدا كەموكورتىيە كانى چاك بكنەۋە و لايەنە باش و بەھىزە كانى پەرە پى بدن، بۆ ئەۋەى سوود بە مامۆستا و قوتابى بگەيەنېت لە داھاتوودا.

۶- لە كۆلېژە كانى پەرۋەردەى بنەرەتى، وانەى رېنووس بۆ قوتابىيان دابنرېت، چونكە قوتابىيانى ئەم كۆلېژە دەبن بە مامۆستا، ناكرېت كەسېك مامۆستا بېت و شارەزايى لە نووسىن و رېنووسى كوردى نەبېت.

ئەنجام

۱- رېنووس برىتتېيە لە كۆمەلئىك پەيرەو و ياسا كە بە ھۆيەوہ ئاخاوتنى ئىمە دەنووسرىت، ئەگەر نووسەر لە دەستوور و ياسا پەيرەوكرائوہكانى رېنووس لا بدات تووشى ھەلەى رېنووس دەبىت، ئەم جۆرە ھەلانەش كۆسپ دېننە رېڭاى خوتىندنەوہ.

۲- ئەلف و بى سىستەمى نووسىنى زمانە و ھەموو زمانىك خاوەنى ئەلف و بى تايبەت بە خۆيەتى، ھەندىك لە زمانە كانىش سووديان لە ئەلف و بى يە كتر وەرگرتووه و بەدەستكارىيەوہ لە نووسىنى زمانە كەى خۇيان پەيرەوى دەكەن.

۳- دۆزىنەوہى ھىماو نىشانەكانى نووسىن لە ھەرە بالاترىن و كۆنترىن شارستانى ئادەمىزادن و بەو ھۆيە توانيويانە كۆمەلئىك شارستانى گەورە و پر بايەخ بەيەكەوہ بنىن.

۴- خالبەندى كۆمەلئىك ھىما و نىشانەن كە پرۆسەى خوتىندنەوہى دەق روونتر و ئاسانتر دەكەن.

۵- بازنەى يەكەمى خوتىندن قۇناغىكى گرېنگە بۆ فېربوون و نووسىن، بۆيە مامۇستا دەبىت گرېنگىيەكى زۆر بەم قۇناغە بدات، چونكە دەبىتتە بناغەيەكى گرېنگ بۆ قۇناغەكانى ترى خوتىندن.

لىستى سەرچاوەكان

زمانى كوردى

1. ابو مغللى، سميع، وەرگىراني ئىبراھىم قادر محمد (۲۰۱۵)، چاپى دووہم، چاپخانەى رۆژھەلات، ھەولېر.
2. بابان، شېركۆ (۲۰۱۸)، فۇنىمى نىمچەبزوين لە دەنگسازى كوردىدا، دەزگای گوڤار، چاپى يەكەم، ھەولېر.
3. بالدار، ئىبراھىم ئەمىن (۲۰۱۱)، ئامادەكارى بۆ فېربوونى خوتىندنەوہ و نووسىن لە قۇناغى بنەرەتیدا، و. ئىبراھىم قادر جاف، چاپى يەكەم، چاپخانەى رۆژھەلات، ھەولېر.
4. توفىق، بەناز رەفىق (۲۰۰۹)، كۆوانە - دەنگسازى، قۇناغى يەكەم، كۆلپىزى پەرورەدەى بنەرەتى - زانكۆى سۆران.
5. جەبارى، عومەر ياسىن (۲۰۰۹)، كۆوانە - دەررونزانی گشتى، قۇناغى يەكەم، كۆلپىزى پەرورەدەى بنەرەتى - زانكۆى سۆران.
6. جوكل، على محمود (۱۹۹۹)، چاپى يەكەم، چاپخانەى زانكۆى سەلاخەددىن، ھەولېر.
7. حاجى مارف، ئەورەحمان، پىداچوونەوہى نەرىمان خۆشناو (۲۰۱۴) چاپخانەى رۆژھەلات، ھەولېر.
8. خۆشناو، نەرىمان عەبدوئىلا (۲۰۱۳)، فېربوونى پىتەكانى زمانى كوردى، چاپخانەى ھىڭى، چاپى يەكەم، ھەولېر.

ئەم كىتەبە لە لایەن دەزگای روانگە،
لە چوارچێوەی پرۆژەى كىتەبى روانگە، چاپ كراوە.

كىتەبى روانگە پرۆژەى سالانەى دەزگای روانگەى و هانى نووسەران دەدات بۆ
بەشداریکردن لەرێگەى نووسینی كىتەب. پرۆژەكە كىبركییهك ساز دەكات
لەنیوان نووسەراندان، كە لە كۆتایى پرۆژەكەدا باشترین كىتەب هەڵدەبژێردرین و
لەسەر ئەركى دەزگای روانگە چاپدەكرین و بلاو دەكرینهوه.

ئامانجى پرۆژەكە هاندانى نووسەران و لاوانە بۆ نووسینی كىتەب و لىكۆلینهوه
و دەستنیشانکردن و خستنه پووێ هۆكار و چارهسەرەكان. هەر وهها
فەراهەمكردنى سەرچاوهى زیاتر و فراوانترکردنى كىتەبخانهى كوردییه.

بۆ زانیاری سەبارەت بە پرۆژەكە

www.rwanga.org

•٧٥٠٢٩٦٠٢٢٢

Book@rwanga.org

ئەم كىتابىمىز گىرگى دەدات بە رېگا و شىۋازەكانى وانەگوتنەۋەي سەردەمى. ئەم چوارچىۋەيەشدا رېگاكانى گوتنەۋەي رېنووس دەگرېتە خۇي، ئامانچ لە نووسىنى ئەم كىتابىمىز برىتېيە لە ھەلبۇزاردى باشترىن شىۋاز بۇ گوتنەۋەي رېنووس لە بازىيە بەكەمى خويىندى، چۈنكى ئەگەر ئەم قۇئاغە قوتابى پىنەگەيەنرېت و لىكدان و شىكردنەۋە و پوتەلكردى پىتەكانى فېرنەكرېت، ئەستەمە لە قۇئاغەكانى تر فېرېت بېگومان پىرۇسەي فېرېوون و فېركردىش لەسەر بىنەماي رابەرايەتى و ئاراستەكردىن بىت زۇر باشتر و كارىگەرترە لەۋەي بە شىۋەي ھەرەمە كى بېت، پىۋىستە قوتابى ھەلبۇدات زۇرتىن سوود لەو رېنمايىانە ۋەربگرېت كە مامۇستە لە ناو پۇل ئاراستەي دە كات، جا ئەم رېنمايىانە بۇ خويىندى و وانەكاتى پەيۋەيىست بە قوتابخانە بېت، يان رېنمايى بېت بۇ زىانى قوتابى.

سامان مام عەبدۇللا
نووسەر و مامۇستەي زانكۇ

سامان مام عەبدۇللا نووسەر
و مامۇستەيە لە زانكۇي
سەلاخەدىن- ھەولېر،
يەككە لە چالاكوان و
خۇبەخشەكانى شارى ھەولېر
، ماۋەي ۸ سالە ۋەك خۇبەخش
كاردەكات بۇ بەرزكردنەۋەي
تواناكانى گەنجان